

İran'da Türkiye Tarihi Çalışmaları -Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi-

Ali ERTUĞRUL*

Giriş

IV/X. ASRIN ortalarına doğru Türklerin, Samanîler hâkimiyeti altında bulunan Horasan sınırları civarında kitleler halinde Müslümanlaşmaya başlamalarının, 132/749 yılında Abbasîlerin iktidara gelmesi ile başlayan ve takriben iki yüz yıl süren bir tanıma, anlaşma ve kaynaşma sürecinin neticesinde gerçekleştiği bilinmektedir. Samanî ordusunda görev yapan bir kumandan iken Emir Mansur Samanî ile anlaşmazlığa düşerek 351/963 senesinde Gazne'ye çekilen Alptegin'in haleflerinin devralıp sınırlarını genişlettiği Gazneliler devletinin meşhur hükümdarı Sultan Mahmud (ö. 421/1030), zaman zaman kendisine yapılan telkinlere rağmen devletinin sınırlarını batıya doğru genişletmek yerine doğruya, Hindistan'a doğru yürümeyi tercih etmiş; Horasan'ın ötesine geçmek yerine Irak-ı Acem de denilen İran coğrafyasında olan bitenleri uzaktan seyretmeyi yeğlemiştir. Bu bakımdan Bağdad'da Büveyhîlerin tasallutu altında bulunan Abbasî halifesini kurtarma misyonu, Sultan Mahmud'la düştükleri ihtilafı oğlu Mesud zamanında 432/1040 yılında Dandanakan'da çözüme bağlayan Selçukoğullarına kalmış; onlar bir taraftan Gaznelileri Hindistan yönüne çekilmeye zorlarken diğer taraftan da Bağdad'a gelerek (447/1055) hem Büveyhîleri tarih sahnesinden silmişler hem de Abbasî halifesini himayeleri altına almışlardır. Böylece asıl itibariyle İran merkezli bir devlet olan ve Merv ve Rey şehirlerini payitaht olarak kullanan Selçuklular ile Horasan bendleri açılacak ve Maverünnehir bölgesinden çıkan göçebe Oğuz kitleleri büyük kalabalıklar halinde Horasan üzerinden İran coğrafyasına akmaya başlayacaktı. Bu yeni gelen unsurların toplum bünyesinde sıkıntılara meydan vermemeleri amacıyla Selçuklu ümerası tarafından sınır boylarına doğru sevk edilmesi ise, neticede Anadolu'nun fethiyle sonuçlanacak sürecin önünü açacaktı. Son Büyük Selçuklu sultanı Sencer'in yine bu Oğuz zümrelerinin eline esir düşerek 552/1157 senesinde ölmesinden bir müddet sonra İran toprakları, bu kez Harezşahlıların hâkimiyeti altına girecek (590/1194), ancak bu durum doğudan harekete geçmiş olan Moğollar karşısında uzun sürmeyecektir. 641/1243'te Anadolu'yu istila eden, 656/1258'de de Bağdad'daki Abbasî hilafetine son veren Moğollar, doğuda ve batıda sürdürdükleri büyük istila hareketinin ardından ele geçirdikleri ülkelere yerleşmeye başladıklarında İran'dakiler İlhanlılar adıyla teşkilatlanacaklardır.

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kösedağ bozgunundan sonra İlhanlılara tâbi hale gelen Anadolu'daki Selçuklu idare sisteminin 708/1308'de II. Gıyaseddin Mesud'un ölümüyle resmen ortadan kalkması, 736/1335'te Ebu Sa'id Bahadır Han'ın vefatıyla da Tebriz merkezli İlhanlı devletinin son bulması, Anadolu'daki mahallî otoriteleri müstakil hale getirerek yerel merkezlerin gücünü ve sayısını arttıracaktır. Osmanlıların Anadolu'yu tekrar bir merkezî otorite etrafında birleştirmesine kadar süren ve adına Beylikler dönemi denen bu zaman zarfında Karamanlı beyliği Selçukluların siyasi-kültürel mirasına sahip çıkmaya çalışırken Eretnalı ve ardından kurulan Kadı Burhaneddin beylikleri kendilerini İlhanlıların vârisi olarak görmüşlerdir. Buna karşın başlangıçta uça küçük bir beylik olan Osmanoğulları, beylikler arasındaki çatışmalardan mümkün olduğunca uzak durarak ve konjonktürü iyi değerlendirerek bu mücadeleden başarıyla çıkmayı bilmiştir.

Bizim "İran'da Türkiye Tarihi Çalışmaları" adlı bu makalemizde öncelikli olarak ele alacağımız eser ve incelemeler, Selçukluların Anadolu'yu fethinden Osmanlılara kadarki zaman dilimiyle ilgili olanlar olacak, Osmanlı ve sonrasına mahsus eserler ve incelemeler bazı istisnalar dışında ilgi alanımıza girmeyecektir. Bu çerçevede ilk olarak söz konusu zaman aralığında Anadolu'da yazılmış eserleri tespite yönelik İran'da yapılmış çalışmalara değinecek, ardından bu eserlerin İran'daki neşirlerinden söz edeceğiz. Bunun peşi sıra içinde Anadolu Selçuklularına dair malumat bulunan İran'da neşredilmiş Farsça tarihî kaynakları kronolojiye de dikkat ederek vermeye gayret edeceğiz. Son olarak da söz konusu dönemle ilgili olarak İran'da yapılmış incelemelere ve çalışmalara atıfta bulunacak, bahsimizle alakalı olarak İran'daki literatürün tespitinde kullanılabilecek unsurları tanıtmaya çalışacağız.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız tarihî sürece dikkat edildiğinde bilhassa Selçuklulardan itibaren İran ile Anadolu coğrafyası arasında siyasal, toplumsal, kültürel ve demografik yapı bakımından güçlü ve derin bağlantılar bulunduğu görülecektir. Bu yönüyle İran'da Türkiye tarihi çalışmalarının Anadolu Selçukluları kısmı, aslında öncesi ve sonrasıyla İran coğrafyasında kurulan devletlerin de tarihiyle yakından alakalı olduğundan, dönemin İran tarihi ve kültürü üzerine İran'da kaleme alınmış eserlerin Anadolu'da yaşanan tarihi ve kültürü anlamaya ve açıklamaya katkı sağlayabilecekleri gözden uzak tutulmamalıdır. Bu bakımda makalenin eki olarak verdiğimiz kaynakça kısmında, metin içinde ismi geçen eserler yerine, Gazneli, Büyük Selçuklu, Harezmşahlı ve İlhanlı dönemlerine dair İran'da neşredilmiş kaynaklara ve yapılmış inceleme ve tercümelere yer verilmiş, böylece ilgili kimselere İran'da hangi kaynak ve çalışmalarla karşılaşabileceklerine dair bir ön fikir verilmek istenmiştir.

İran'da Anadolu Selçukluları Tarihi Çalışmaları

Bizanslı tarihçilerin, doğudan gelmeleri sebebiyle, hatıraları henüz hafızalardan silinmemiş olan daha eski doğulu komşularına atıfta bulunarak "Persliler" diye andıkları Selçukluların 463/1071 senesinde Malazgirt'te Bizans'a karşı kazandıkları zaferin, Anadolu'nun siyasi, sosyal, kültürel ve demografik yapısında önemli değişikliklere yol açacak gelişmeleri tetiklediği, bilinen bir husustur. Bununla birlikte gerek Selçuklu fetihlerinin ilk dönemiyle, gerekse bir bütün olarak Anadolu Selçukluları tarihiyle ilgili kaynaklarımızın durumunun bu değişim ve dönüşümün detaylarını ve tafsilatını layıkıyla ortaya koyacak sayıda ve nitelikte olduğu söylenemez. Zira dönemle ilgili olarak Ana-

dolu dışında telif edilmiş kaynakların hadisenin cereyan ettiği topraklardan uzakta yazılmış olmaları, müelliflerini zorunlu olarak seçici davranmaya itmiş ve ancak savaşlar ve harici ilişkiler gibi bazı önemli olaylar vuku bulduğunda bu coğrafyaya kulak kabartmalarına yol açmıştır. Döneme ait bize ulaşan az sayıdaki yerli kaynaktan birkaçı istisna tutulduğunda diğerlerinin mevcut bilgilerimize katkı sağlamayan malumatı tekrar ettikleri de dikkate alınır, merhum M.F. Köprülü'nün de deyişiyle dönemin tarihini kaleme alacak kimselerin, edebî eserler ve hikâyeler de dâhil olmak üzere dönemle ilgili her türlü metni sonuna kadar kullanmak ve değerlendirmek zorunda olduğu ortaya çıkar.

Anevî (ö. 608/1211 civarı)'nin manzum *Enîsü'l-kulûb*'u, İbn Bîbî (ö. 680/1281 civarı)'nin *el-Evâmîrü'l-Alâiyye*'si, Aksarayî (ö. 723/1323 civarı)'nin *Müsâmeretü'l-ahbâr*'ı, Niğdeli Kadı Ahmed (ö. 733/1334'ten sonra)'in muhtasar *el-Veledü's-şefik*'i,¹ 765/1364 civarı kaleme alınan müellifi meçhul *Tarih-i Âl-i Selçuk der Anatoli*, Ünsî (ö. 785/1383 civarı)'nin hacmi bir hayli sınırlı olan *Şehnâme-i Selçuk*'u ve Esterâbadî (ö. 800/1397'den sonra)'nin *Bezme ü Rezm*'i gibi tarih kaynaklarının; Necmeddin Dâye (ö. 654/1256)'nin *Mirsadu'l-'ibad*'ı, Mevlânâ (ö. 672/1273)'nin *Mektubât*'ı, 683/1284 yılında yazılan müellifi meçhul *Fustatu'l-'adele fi kavâ'idi's-saltana*, Ebu Bekir b. ez-Zekî (ö. 694/1295)'nin *Ravzatü'l-küttâb*'ı, Hoyî (ö. 709/1309'dan sonra)'nin *Gunyetü'l-kâtib*'i, Sipehsalar (ö. 729/1329'dan sonra)'ın *Risâle*'si ve Eflakî (ö. 761/1360)'nin *Menâkıbü'l-arifin*'i gibi dönemle ilgili tasavvuf ve edebiyata dair diğer yerli eserlerin Farsça olarak yazılmış olması, günümüz İranlı tarihçilerin ve edebiyatçıların ilgisini çekmiş ve başta kaynak neşri olmak üzere çeşitli çalışmaların yapılmasına kapı aralamıştır. Ayrıca Farsçanın şaheseri kabul edilen *Mesnevi-yi Ma'nevî*'nin Anadolu'da yazılmış olmasının ve müellifinin de bu coğrafyayı vatan tutmasının İranlılar için ayrı bir önemi bulunduğunu da belirtmek gerekir.

Anadolu Selçukluları ile ilgili İran'da neşredilen kaynaklara ve yapılan incelemelere değinmeye geçmeden önce, genel olarak İran tarihçiliğinin metin eksensiz olduğunu, verileri tahlil ve tenkidî öne çıkartan inceleme ve araştırmaya dayalı konu eksensiz çalışmaların henüz istenen seviyede olmadığını, bu alanla ilgili ihtiyacın ise daha ziyade dışarıdan yapılan çeviriler vasıtasıyla karşılanmaya çalışıldığını hatırlatmak gerekir ki, Selçuklu tarihini de bundan muaf tutmak mümkün değildir. Bununla birlikte günümüz İran'ıyla daha derin bağları bulunan Şah İsmail Safevî devrinin ve sonrasındaki Afşarlar ve Kaçarlar dönemlerinin bu genel havanın dışında olduğunu ve günümüz İranlı tarihçilerin mesailerini daha ziyade tarihin bu kesitine yoğunlaştırdıklarını söylemek icap eder. Öyle görünüyor ki, Pehlevîler döneminde İran'ın İslâm öncesindeki geçmişine yönelik ilgi günümüzde, Şiîliği benimsemiş İlhanlı hükümdarlarından Olcaytu örneğinde olduğu gibi Şia'nın İran topraklarındaki kurumsallaşma tarihiyle alakalı hususlara meyletmiştir. Şimdi tarihî araştırmaları ve tarihçiyi himaye eden kurum ve şahısların arzularının yanında toplumsal taleple de alakalı olduğunu düşündüğümüz bu hususla ilgili mütalaalardan sarf-ı nazar ederek asıl konumuza dönelim ve Anadolu Selçuklularına dair Türkiye'deki mevcut literatürü tespit etme, tanıma ve tanıtmaya çabalarından başlayarak İran'da neşredilen kaynakları ve yapılan incelemeleri zikretmeye geçelim.

¹ Bu eserle ilgili bir çalışma için bkz. Ali Ertuğrul, *Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in el-Veledü's-Şefik ve'l-Hafidü'l-Halik*'ı, D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, c. I-II, İzmir 2009 (Yayınlanmamış Doktora tezi).

1. Anadolu'da Farsça Olarak Yazılmış Kaynakları Tespitle Yönelik Çalışmalar

Sa'îd Nefisî, *Tarih-i Nazm u Nesr der İran ve der Zebân-ı Fârisî tâ Pâyân-ı Karn-ı Dehom-ı Hicrî* isimli çalışmasında, İslâm öncesi Pehlevî edebiyatı da dâhil olmak üzere hicrî X. asra kadar manzûm veya mensûr olarak Farsça eser veren müellifleri yüzyıllara ayırarak tanıtır ve kitapları hakkında kısa bilgiler verir. 1344 şh.'de Tahran'da iki cilt halinde basılan bu eser, onun *Salnâme-i Pars* isimli dergide "Tarihçe-i Muhtasarî ez Edebiyat-ı İran" adı altında 1311 hş.'den itibaren yayınladığı yazıların derlenmesinden oluşur. Nefisî, İran, Orta Asya, Afganistan, Hindistan, Kafkasya ve Osmanlı topraklarında (Türkiye'de) Farsça eser vermiş kimseleri ve bunların kitaplarını zikrederken Anadolu Selçuklu dönemi müelliflerine de değinir. Eserin sonunda bulunan isimler ve kitaplar indeksi, kitaptan istifade etmeyi ve hızlı bir tarama yapmayı kolaylaştıracak mahiyettedir.

Edward Browne'un 1902-1924 yılları arasında Cambridge'de dört cilt halinde neşrettiği *A Literary History of Persia* isimli eserin alanında bir çığır açtığı ve uzun yıllar araştırmacıların elkitabı olduğu bilinen bir gerçektir. İçinde Anadolu Selçukluları dönemi müelliflerine ve edebiyatına dair malumatı da barındıran bu eserin ciltleri, yayınlandıktan kısa süre sonra Ali Paşa Salih, Ali Esgar Hikmet, Reşid Yasemî ve Fethullah Müctebâî tarafından Farsçaya tercüme edilmiş ve 1316 hş.'den başlamak üzere muhtelif tarihlerde *Tarih-i Edebî-yi İran* adı altında yayınlanmış; Behram Mukaddemî ve Gulam Hüseyin Sadrî de eksiklikleri gidermek sadedinde zamanla bu mütercimler kervanına katılmışlardır. Browne'un açtığı bu yol Melikü's-şuara Muhammed Takî Bahar ve Zebihullah Safâ gibi İranlı müellifler tarafından takip edilmiş ve neticede kapsamlı bir Fars edebiyatı tarihi ortaya çıkmıştır.

Melikü's-şuara Bahar, ilk olarak 1321 hş.'de Tahran'da yayınlanan *Sebk-şinâsî ya Tarih-i Tatavvur-ı Nesr-i Fârsî* adlı üç ciltlik eserinde, Fars edebiyatının muhtelif asırları ve literatürü üzerine malumat aktarırken, dönemin siyasi, dinî ve mezhebî vaziyetini de işleme gayreti içinde olmuştur. O, Edebiyat fakültelerinde okutulmak üzere kaleme aldığı kitabında yer verdiği eserleri, daha ziyade dil ve üslup özellikleri itibarıyla incelemeye çalışmıştır. Zebihullah Safâ ise, ilk kez 1332 hş.'de Tahran'da yayınlanan *Tarih-i Edebiyat der İran* isimli beş ciltlik (sekiz cilt halinde) eserinde, genel olarak Bahar'la aynı tarzı benimsemişse de, bahislerini ekseriyetle ondan daha uzun ve tafsilatlı tutmuştur. O, Anadolu sathında yazılmış Farsça eserlere de değinmiş, -onları liste halinde bir araya getirmeyip kitap içine serpiştirmişse de- bu eserler hakkında tanıtıcı mahiyette malumat sunmuştur. Sirius Şemisâ'nın 1373 hş.'den itibaren yayınlamaya başladığı *Külliyât-ı Sebk-şinâsî*, *Sebk-şinâsî-yi Şi'r* ve *Sebk-şinâsî-yi Nesr* isimli üç eserini de bu yazım geleneğinin bir devamı olarak görmek mümkündür. Ayrıca Muhammed Rıza Şefî'î Kedkenî'nin 1378 hş.'de neşrettiği *Edebiyat-ı Fârisî ez Asr-ı Câmî ta Rûzgâr-ı Mâ*, Bediüzzaman Füzûzanfer'in 1383 hş.'de yayınladığı *Tarih-i Edebiyat-ı İran ba'd ez İslam ta Pâyân-ı Timuriyân* ve Hasan Enûşe'nin ilk cildini 1375 hş.'de bastırduğu *Dânişnâme-i Edeb-i Farsî* gibi eserler de bu alanla ilgili çalışmaların hâlâ devam ettiğini göstermektedir.

Genel mahiyetteki Farsça literatürü tesbite ve tanıtmaya yönelik bu çalışmalardan sonra şimdi de belli bir coğrafya ile sınırlı daha özel konulara tahsis edilmiş incelemelere dikkat çekmeye çalışalım. Bu bağlamda ilk olarak Rıza Hüsrevşâhî tarafından 1350

hş.'de Tahran'da yayınlanan *Şi'r u Edeb-i Fârisî der Âsyâ-yı Sağîr tâ Sede-i Dehom-i Hicrî* isimli kitap göze çarpmaktadır. Eserini iki bölüm halinde tertip etmiş olan yazar, Farsçanın X/XVI. yüzyıla kadar Anadolu'da takip ettiği serüveni, saray ve burada gelişen edebiyat bağlamında ortaya koyma gayreti içinde olmuştur. Bu çerçevede eserinin ilk bölümünü (1-70), Selçukluların Anadolu'yu fethine ve ardından burada tesis edilen devletlerin (Selçuklu, Osmanlı) saray yapısına tahsis etmiştir. Yazar, sarayın sosyal vaziyeti, âdâb ve gelenekleri itibarıyla Farsça için uygun bir ortam oluşturduğuna dikkat çekmiş, bunda padişahların Farsça şiire gösterdikleri ilgi ve alakanın etkisi olduğunu söylemiştir. Türkçe ve Farsçanın saraydaki rekabetini de ayrı bir başlık altında ele almıştır. Yazar, eserinin ikinci bölümünü (s. 71-185) ise, IX/XV. ve X/XVI. yüzyıllarda Anadolu'da yaşamış şairlere, yazdıkları Farsça şiirlerden örneklerle ve Farsça şiir yazarın Osmanlı sultanlarına tahsis etmiştir.

Bir dönem Türkiye'de kültür ataşeliği yapan Muhammed Emin Riyahî'nin, muhtemelen görevi esnasında yapmış olduğu araştırmaların bir mahsulü olarak 1350 hş.'de Tahran'da *Nüfûz-ı Zebân u Edebiyat-ı Fârisî der Kalemrev-i Osmanî* adıyla neşrettiği eser de konumuz açısından dikkat çekicidir. Yazar, birtakım değişiklikler ve ilavelerle kitabını, 1369 hş.'de *Zebân u Edeb-i Fârisî der Kalemrev-i Osmanî* ismiyle bir daha yayınlamış; bu ikinci neşir, bazı kısaltmalarla Mehmet Kanar tarafından *Osmanlı Toplumunda Fars Dili ve Edebiyatı* adıyla 1995 yılında Türkçeye tercüme edilmiştir. Yirmi başlıktan oluşan eserin ana konusu Farsçanın Osmanlı topraklarına girişi ve yayılmasıdır. Bununla birlikte Selçuklular ve İlhanlılar döneminde Farsçanın Anadolu'daki durumu ve bu dönemlerdeki mensûr ve manzûm Farsça metinlerle ilgili kısımlar (s. 1-141) konumuz açısından önemli bilgiler ihtiva eder.

Abdülkerim Gülşenî'nin, XIX. yüzyıl Arnavut yazar ve şairlerinden Na'îm Fraşerî'nin Farsça şiirlerini ele aldığı *Ferheng-i İran der Kalemrev-i Türkân Eş'âr-ı Fârisî-yi Na'îm Fraşerî Şâ'ir ve Nüvîsende-i Karn-ı Nuzdehom-i Albânî* adlı eseri de giriş kısmında verilen Osmanlı dönemine kadar Anadolu'da yazılan Farsça kitaplar ve müellifleri listesi ile dikkat çekicidir. 1354 hş.'de Şiraz'da yayınlanan bu eserin girişinde (s. 1-50) ayrıca, Anadolu'nun fethinden sonra burada kurulan devletlerin (Selçuklu, Osmanlı) siyasi faaliyetlerine, Farsça şiir yazmış ve yazarları teşvik etmiş sultan ve şehzâdeler ile Farsçanın Anadolu ve Balkanlar'daki durumuna da değinilir. Gülşenî'nin, *Hüner u Merdum* (sayı 171, s. 15-24)'da 1355 hş.'de "Ferheng-i İran der Kalemrev-i Türkân-ı Selçukî" ismiyle yayınladığı makale ise adı geçen bu eserin giriş kısmının kısaltulmasından ibarettir.

Bu arada Mehdi Dirahşan'ın 1350 hş.'de Meşhed'de yapılan İkinci İran Tetkikleri Kongresi'nde sunduğu "*Nesr-i Zebân-ı Fârisî der Türkiye ve Şinasânîden-i Çend Kitab*" isimli tebliğini de unutmamak gerekir. 1351 hş.'de Meşhed'de, *Dânişgede-i Edebiyat ve Ulûm-ı İnsanî Dânişgâh-ı Meşhed* dergisinde (c. I, s. 93-106) yayınlanan bu tebliğde yazar, bir kısmı henüz neşredilmemiş bir kısmı ise elyazması halinde olan Selçuklu, İlhanlı ve Beylikler dönemine ait Farsça olarak yazılmış on üç kitabı tanıtmaya çalışır. Tebliğ, o gün için İran'da henüz tanınmayan bazı yazma nüshalardan bahsetmesi yönüyle ilginçtir.

Yukarıda değinmiş olduğumuz çalışmalara göre daha yeni ve daha kapsamlı olan konumuzla alakalı bir başka eser ise İlhâme Miftah ve Vahab Veli tarafından 1374

hş.'de Tahran'da neşredilen *Nigâhî be-Revend-i Nüfûz ve Gosteriş-i Zebân u Edeb-i Fârisî der Türkiye*'dir. Üç fasıl/bölüm halinde tertip edilen eserin ilk bölümü (s. 17-160) Selçuklu ve Beylikler dönemine, ikinci bölümü (s. 161-368) ise Osmanlı dönemine tahsis edilmiştir. Günümüz Türkiye'sine ayrılan üçüncü bölüm (s. 369-552), Türkiye'deki İranoloji merkezlerinden Farsça öğreten kurumlara, Farsça yazma nüshaların bulunduğu kütüphanelerden İran ile ilgili literatürü içeren dergilere kadar pek çok konuyu içerir. Eser, günümüzde Türkiye'deki Şarkiyat çalışmalarının, bilhassa İran tarihi ve kültürü ile Farsça alanında faaliyetlerde bulunan kimselerin tanıtılması yönüyle de dikkati çeker.

Hasan Enûşe'nin 1375 hş.'den itibaren Tahran'da *Dânişnâme-i Edeb-i Fârisî* adıyla seri halinde neşretmekte olduğu ansiklopedinin altıncı cildi (1383 hş.) ise "Edeb-i Fârisî der Anatoli ve Balkan" alt başlığıyla, ele aldığımız konuya hasredilmiş; Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı döneminde kaleme alınmış Farsça eserler ve müellifleri tanıtılarak maddeler halinde alfabetik olarak sıralanmıştır. Bugüne kadar dokuz cildi yayınlanmış olan eserin birinci cildinde "Orta Asya (Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Çin'in bir kısmı)'da Fars edebiyatı"; ikinci cildinde "Fars edebiyatının mevzuları ve mazmûnları ıstılahı"; üçüncü cildinde "Afganistan'da Fars edebiyatı"; dördüncü cildinde "Hindistan Yarımadası (Hindistan, Pakistan ve Bangladeş)'nda Fars edebiyatı"; beşinci cildinde "Kafkasya (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Dağıstan)'da Fars edebiyatı"; yedinci cildinde "Arap dünyasında Fars edebiyatı"; sekizinci cildinde ise "Farsça ile ilgili araştırma yapanlar ve dünyada Farsça araştırma merkezleri" ele alınmıştır. On dört cilde tamamlanması düşünülen eserin geri kalan diğer ciltleri ise bugünkü İran sınırları dâhilinde yazılan eserlere tahsis edilecektir.

Son olarak 1385 hş.'de Tahran'da, Ali Ertuğrul tarafından *Kitâb-ı Mâh Târîh ve Coğrafiya* dergisinde (cilt IX, sayı 101-103, s. 40-75) yayınlanan "Menba'-şinâsî-yi Tavsi'fî Târîh-i Selçûkiyyân-i Anatolî" isimli makaleye değinmek istiyoruz. Anadolu Selçuklularına dair yerli ve yabancı kaynakların tanıtıldığı bu makale, temelde M. Fuad Köprülü'nün 1943 yılında *Belleten*'de yayınladığı "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları" (c. VII/1, sayı 27, s. 379-458) isimli hacimli makalesinin bir devamı niteliğinde ise de, Anadolu Selçukluları ile ilgili Bizans, Ermeni, Süryani, Gürcü ve Latin kaynaklarına da yer vermesi cihetiyle İranlı okuyucu için yeni sayılabilecek bazı malumatı da içerir.

2. Anadolu'da Farsça Olarak Yazılmış Kaynaklardan İran'da Neşredilenler

İbn Bîbî olarak tanınan Nâsirüddin Hüseyin b. Muhammed el-Münşî el-Ca'ferî er-Rugedî'ye ait *el-Evâmîrü'l-Alâiyye fi'l-umûri'l-Alâiyye (Selçuknâme)* isimli eser, muhtelif neşirlerin ve tercümelerin konusu olmuştur; ancak bugün itibarıyla tashihli-tahkikli olarak hâlâ tam bir basımının yapılmış olduğunu söylemek zordur.² Anadolu

2 Eserin Süleymaniye Küt. Ayasofya Bölümü No: 2985'te bulunan nüshası, Adnan Sâdık Erzi tarafından 1956 yılında Ankara'da Türk Tarih Kurumu yayınları arasında faksimile/tpkbasım olarak yayınlanmıştır. 744 sayfa olan bu nüshanın tashihli neşri, Necati Lugal ile Adnan Sâdık Erzi tarafından yapılmaya gayret edilmiş, ancak II. Kılıç Arslan'ın vefâtından I. Alâüddin Keykubâd'ın cülûsuna kadarki kısım (ilk 214 sayfa) 1957'de I. cild olarak yayımlandıktan sonra neşir kesintiye uğramıştır. 1996 senesinde Mürsel Öztürk, eseri, faksimile neşri üzerinden iki cilt halinde Türkçeye tercüme etmiştir. →

Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan (ö. 588/1192)'ın oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'i veliht tayin etmesinden başlayıp 680/1281 yılına kadarki tarihî vukuatı içeren bu eser, bizzat İbn Bîbî ya da varsa kardeşi Emir Nâsîrüddin Yahya tarafından bir daha gözden geçirilmiş ve eksik bırakılan tarihlerin de ilavesiyle gayet titiz bir şekilde ihtisar edilmiştir. İşte bu ikinci muhtasar nüshanın I. Gıyâseddin Keyhüsrev ile Rükneddin II. Süleymanşah zamanlarıyla ilgili kısmı, Charles Shefer tarafından 1889 yılında Paris'te (*Quelques chapitres de l'abrégé du Seldjouh-Nameh composé par l'émir Nassir ed-Din Yahia*, Recueil de Textes et Traductions publié a l'occasion du VIII é Congres International des Orientalistes tenu à Stockholm en 1889, Paris: Publication de L'Ecole des Langues Orientales Vivantes, 1889, III. série, V-VI, 3-102); tamamı ise Houtsma tarafından 1902 senesinde yine Paris'te (*Historie des Seljoucides d'Asie mineure d'après l'Abrégé du Seldjouknâme d'Ibn Bibi*, Texte persian, publié d'après le Mss. de Paris, 1902, XVIII-358) neşredilmiştir. İranlı tarihçi Muhammed Cevad Meşkûr da bu muhtasarı 1350 hş.'de Tahran'da *Ahbâr-ı Selâcika-i Rum* adıyla bir araya getirdiği diğer tarihî metinlerle birlikte (s. 1-337) bir kez daha yayınlamıştır. Söz konusu bu muhtasar, M. Nuri Gençosman tarafından Türkçeye çevrilmiş ve F. Nâfiz Uzluk'un notları ve ilaveleriyle birlikte 1941 yılında Ankara'da basılmıştır. Son olarak Tahran'da bulunan Pejuheşgâh-ı Ulûm-ı İnsanî ve Mütalaât-ı Ferhengî isimli kurumun, faksimile haldeki *el-Evâmîrî'l-Âlâiyye*'yi Jale Müttehîdîn'in tashihiyle neşretme gayreti içinde olduğunu da belirtelim.

Kerimüddin Mahmud b. Muhammed Aksarayî'nin 723/1323 yılında tamamlayarak İlhanlıların Anadolu umumî valisi Timurtaş'a ithaf ettiği *Müsâmeretü'l-ahbâr ve müsâyeretü'l-ahyâr* (*Tezkire-i Aksarayî*) da İran'da dikkat çeken bir başka eserdir. Farklı tarihlerde birkaç kez Türkçeye çevrilen³ bu eserin Farsça metnini -ilk iki asıl/kısım hâriç- Osman Turan, Ayasofya (No: 3143) ve Yeni Câmi (No: 827) nüshalarına dayanarak tashihli-tenkitli bir şekilde 1944 yılında Ankara'da neşretmişti. M. Cevad Meşkûr, O. Turan neşrindeki Arapça ibareleri ve Farsça şiirleri hafzederek ortaya çıkardığı metni yukarıda sözünü ettiğimiz *Ahbar-ı Selacika-i Rum*'un içine (s. 401-497) koymuştur.

İbn Bîbî'nin eseri, geçmişte de 827/1423 ile 840/1436 yılları arasında Yazıcızâde Ali tarafından II. Murad namına muhtasar olarak Türkçeye çevrilmiştir. Yazıcızâde'nin *Tarih-i Âl-i Selçuk* ya da *Oğuznâme* diye meşhur eserinin üçüncü bölümünü teşkil eden Anadolu Selçuklularına mahsus kısım Houtsma tarafından neşredilmiştir (*Historie des Seldjoucides d'Asie Mineure d'après Ibn Bibi: Texte turc publié d'après les Mss. de Leiden et de Paris*, 1891-1902, XVI-408). Bilindiği gibi Yazıcızâde'nin bu eserinin ilk iki bölümü, kendisinin de yaptığı bazı ilaveler ile *Camîu'l-tevârîh*'in mukaddimesi ve *Rahâtu's-sudûr*'un tercümesinden ibarettir. Seyyid Lokman el-Âşûfî de Yazıcızâde'nin *Oğuznâme*'sini 1008/1599 yılında özetlemiş; bu metin J.J.W. Lagus tarafından neşredilmiştir (*Seid Locmani ex Libro Turcico qui Oghusname inscritur excerpta primus edidit latine versit explicativ J.J.W. Lagus*, Helsingfors 1854). Son olarak Yazıcızâde'nin bu eseri Abdullah Bakır tarafından doktora tezi kapsamında çalışılmış ve 2009 yılında İstanbul'da neşredilmiştir (bkz. Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Al-i Selçuk: Selçuklu Tarihi*, der. Abdullah Bakır, İstanbul 2009).

3 Eserin Anadolu Selçuklularıyla ilgili kısmı, Hasan Fehmi Turgal tarafından 1937 senesinde özet olarak Türkçeye çevrilmiş ve *Konya Mecmuası*'nın 1-6 sayılarında yayımlanmıştır. 1943 yılında, M. Nuri Gencosman kitabın tam Türkçe tercümesini, F. Nâfiz Uzluk'un himmet ve katkılarıyla, *Selçukî Devletleri Tarihi* adıyla yayınlamıştır. Son olarak 2000 yılında, Mürsel Öztürk tarafından Osman Turan neşri esas alınarak bir daha tercüme edilen kitap, Türk Tarih Kurumu Yayınları arasında yerini almıştır. Fikret Işıltan da 1943 yılında, eserdeki edebî ve hikemî kısımları çıkartıp sadece vak'alara mahsus yerleri Almancaya çevirerek *Die Seltshuken-Geschichte des Akserâfî* adıyla Leipzig'de neşretmiştir.

1362 hş.'de ise, Osman Turan neşri, İntişârât-ı Esâtîr tarafından Tahran'da aynen faksimile olarak basılmıştır.

Bilhassa Anadolu Selçuklularının son devirleri için önemli bir kaynak olan müellifi meçhul *Tarih-i Âl-i Selçuk der Anatoli* de İran'da dikkati çeken bir başka eserdir. Paris'teki Bibliothèque National (Suppl. Pers. 1553)'de bulunan yegâne nüshası ilk kez 1893 yılında Houtsma tarafından ilim âlemine tanıtılmıştı. 1952 yılında, Ankara'da Feridun Nâfiz Uzluk, bu yazma nüshayı Türkçe tercümesi ile birlikte tıpkıbasım olarak *Tarih-i Âl-i Selçuk der Anatoli* (Türkçe tercümenin yer aldığı kısmın unvanı: *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*) adıyla yayınlamıştı. 1350 hş.'de, M. Cevad Meşkûr, yine aynı nüshaya dayanarak eserin Anadolu Selçuklularına mahsus olan 35-95 sayfaları arasını tashih etmiş ve *Ahbar-ı Selacika-i Rum*'un içine (s. 343-371) koymuştur. Eserin bir bütün olarak tashih edilmesi ise İranlı tarihçi Nadire Celalî'ye nasip olmuş, 1377 hş.'de ilave ettiği notlarla birlikte kitabı yine aynı adla Tahran'da neşretmiştir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Muhammed Cevad Meşkûr'un 1350 hş.'de Tahran'da *Ahbâr-ı Selacika-i Rum* adıyla derlediği eser, İbn Bîbî'nin *el-Evâmirü'l-Alâiyye'sinden*, Aksarayî'nin *Müsameretü'l-ahbâr*'ından ve müellifi meçhul *Tarih-i Âl-i Selçuk*'tan seçilmiş metinleri içermekteydi. Meşkûr, Anadolu'da kaleme alınan ve Anadolu Selçuklularıyla ilgili olan bu metinlerin yanı sıra, yine Anadolu Selçuklularıyla ilgili olarak Ravendî'nin *Râhatu's-sudûr*'u (s. 372-376), Nesevî'nin *Sîret-i Celâleddin Mengüberti*'si (s. 377-381), Vassâf'ın *Tarih*'i (s. 382-383), Reşîdüddin Fazlullah'ın *Câmi'u't-tevârih*'i (s. 384-388), Hamdullah Mustevfi'nin *Tarih-i Güzîde*'si (s. 389-393), Mirhând'ın *Ravzatu's-safâ*'sı (s. 394-396), Hândmir'in *Habîbü's-siyer*'i (s. 397-400), Eflakî'nin *Menâkıbü'l-arifîn*'i (s. 498-508), Sipehsalar'ın *Risâle*'si (s. 509-514), Sultan Veled'in *Velednâme*'si (s. 515-517), Ebu Bekir b. ez-Zekî'nin *Ravzatü'l-küttâb*'ı (s. 518-521), Benâketî'nin *Tarih*'i (s. 522) ve Esterâbadî'nin *Bezm ü Rezm*'inde (s. 523-525) geçen malumatı da eserine alma gayreti içinde olmuştur.

Yine özel ve genel vakayinâmeler gibi doğrudan doğruya tarihî kaynak sayılsalar da söz konusu dönemde Anadolu'da Farsça olarak kaleme alınmış olan ve dinî, fikrî, iktisadi ve içtimai bakımlardan mevcut bilgilerimize katkıda bulunan tarihe yardımcı konumdaki birtakım edebî eserlerin de İran'da neşredildiğini görüyoruz. Bunlardan biri 618/1221'de Kayseri'de yazılmaya başlanan ve 620/1223'te Sivas'ta tamamlanan *Mirsâdu'l-ibâd mine'l-mebde' ile'l-me'âd* isimli tasavvufi içerikli eserdir. *Dâye* olarak meşhur Necmeddin Ebu Bekir Abdullah b. Muhammed Razî (ö. 654/1256) tarafından dibace, varlıkların kökeni, halkın (dünyevî) hayatı, sa'îd ve şakî nefislerin sonu ve çeşitli taifelerin sülûkü ile ilgili olan beş bâbın/bölümün kırk fasla ayrılmasıyla tertip edilen bu eser, ilki 1312/1894'te olmak kaydıyla İran'da birkaç kez basılmıştır. Bunlar içinde sekiz yazma nüshayı esas alarak metni yeniden tashih-tahkik eden Muhammed Emîn Riyahî'nin 1352 hş.'de Tahran'da yapmış olduğu neşir dikkat çekicidir. Eser, *Telhîsu Mirsâdi'l-ibâd ve Merâhilu's-sâlikîn* adlarıyla da yayınlara konu olmuştur. Eserin erken bir tarihte, 825/1422'de Sultan II. Murad adına Kâsım b. Mahmûd Karahisarî tarafından *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd fî tercemeti Mirsâdi'l-ibâd* adıyla Türkçeye çevrildiği bilinmektedir. Bu tercümenin muhtelif toplum tabakalarını ele alan beşinci kısmı, Özgür Kavak tarafından *Sufî Diliyle Siyaset: İrşâdü'l-Mürîd ile'l-Murâd fî Tercemeti Mirsâdi'l-İbâd* adıyla 2010 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır.

Necmeddin Dâye'nin 621/1224 yılında *Mirsâdu'l-ibâd*'ı özetleyerek Anadolu Selçuklularına tâbi olan Mengücekoğullarından Erzincan hâkimi Alâüddîn Dâvûdşâh b. Fahrüddîn Behrâmşâh'a sunduğu *Mermûzât-ı Esedî der Mezmûrât-ı Dâvûdî* isimli eser de Muhammed Rıza Şefî'î Kedkenî tarafından 1352 hş.'de Tahran'da neşredilmiştir. Nizâmî Gencevî (ö. 614/1217)'nin Alâüddîn'in babası Mengücekli Fahrüddîn Behrâmşâh adına kaleme aldığı *Mahzenü'l-esrâr* adlı eser ise, Hasan Vahîd Destgîrî'nin tashihiyle 1334 hş.'de Tahran'da basılmıştır. Birçok neşri bulunan bu eser, Nizâmî'nin *Husrev ü Şirin*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Heft Peyker* ve *İskendernâme*'si ile birlikte *Külliyât-ı Hamse-i Hakîm Nizâmî Gencevî* adıyla da Tahran'da birkaç kez yayınlanmıştır.

Hayvan hikâyelerine dayanarak siyasi ve ahlaki öğütler vermeye çalışması bakımından *Kelîle ve Dimne*'ye benzeyen *Merzubannâme*, müellifi Merzubân b. Şervîn tarafından Farsçanın bir şivesi olan Taberice olarak yazılmış; günümüze ise Yeni Farsça versiyonları ulaşmıştır. Bunlardan ilki, Muhammed b. Gazi Malatyevî tarafından *Ravzatu'l-ukûl* adı altında yapılan ve 598/1201 yılında Anadolu Selçuklu sultanı Rükneddin II. Süleyman Şah'a sunulan tercümedir. Diğeri ise Sadeddin Verâvînî tarafından 622/1225'te Azerbaycan Atabeği Rebîbüddin'e ithaf edilen nüshadır. *Merzubannâme*'nin Verâvînî'ye ait versiyonu ilk olarak Mirza Muhammed Han Kazvînî tarafından 1909 yılında Leiden'da neşredilmiştir. Birkaç kez tekrarlanan bu baskıdan sonra Muhammed Rûşen, yaptığı inceleme ve açıklamalarla birlikte 1355 hş.'de Tahran'da yeni bir baskısını yapmıştır. Verâvînî versiyonu ayrıca Halil Hatib Rehber tarafından da 1363 hş.'de yayınlanmıştır. Malatyevî versiyonu olan *Ravzatu'l-ukûl* ise 1383 hş.'de Muhammed Rûşen ve Ebu'l-Kâsım Celilpur tarafından Tahran'da basılmıştır. Eserin, Sadrettin Şeyhoğlu tarafından daha XIV. yüzyılda Türkçeye çevrildiğini de belirtelim.

Nasrullah Münşî 535/1140 yılı civarında İbnü'l-Mukaffa'nın *Kelîle ve Dimne*'sini Gaznelilerden Behramşah için Farsçaya çevirmişti. Moğollardan kaçarak Konya'ya gelen Ahmed b. Muhammed et-Tûsî Kâni'î de bu metni manzum hâle getirerek 658/1260 senesinde Sultan İzzeddin Keykavus'a takdim etmiştir. Todua Magaly Arevich tarafından tashih edilen söz konusu metin, *Kelîle ve Dimne-i Manzûm* adıyla 1358 hş.'de Tahran'da neşredilmiştir. Yukarıda ismi geçen Malatyevî tarafından Keykavus b. Keyhüsrev'e sunulmak üzere yazılan *Berîdü's-sa'âde* isimli kitap ise Muhammed Şirvanî'nin tashihiyle 1351 hş.'de Tahran'da yayınlanmıştır.

VIII./XIV. yüzyılın başlarında vefat etmiş olan Seyf-i Ferganî, Moğol istilası sırasında memleketini terk etmek zorunda kalmış ve Anadolu'ya gelerek Aksaray'a yerleşmiş bir şair idi. O, kaleme aldığı *Divân*'ını da baştan sona, dönemin siyasi ve sosyal durumunun vahametinden ve Moğolların zulüm ve kıtallerinden şikâyet ve yakınmalarla doldurmuştur. Ferganî, eserinde, Anadolu'nun kötü durumunu Gazan Han (sal. 694-703/1295-1304)'a bildirmek üzere yazdığı pek çok kasideye de yer vermiştir. Türkiye'de Ahmed Ateş tarafından gündeme getirilen Ferganî'nin *Dîvân*'ı, Zebihullah Safâ'nın tashihiyle *Dîvân-ı Seyfuddin Muhammed Ferganî* adı altında 1341-1344 hş. yılları arasında Tahran'da neşredilmiştir.

601-631/1204-1234 seneleri arasında Anadolu'da bulunan ve "Şeyh-i Şuyûh-ı Rûm" lakabıyla tanınan Evhadüddin Kirmanî (ö. 635/1238)'nin kaleme aldığı rubâ'iler, Ahmed Ebû-Mahbûb tashihiyle *Dîvân-ı Rubâ'iyât-ı Evhadüddin Kirmanî* adı altında 1366 hş.'de Tahran'da yayınlanmıştır. Evhadüddin'le ilgili menkıbeleri içeren ve muhtemelen halife-

lerinden Muhammed el-Alâf tarafından yazılan *Menâkıb* adlı eser ise, Bediüzzaman Füzûzanfer'in tashihiyle 1347 hş.'de Tahran'da basılmıştır. Kirmanî'nin bahsi geçen ilk eseri Mehmed Kanar tarafından tercüme edilerek *Rubailer* adıyla 1999'da İstanbul'da; ikinci eseri ise Mikail Bayram tarafından çevrilerek *Şeyh Evhadüddin Hamid el-Kirmanî ve Menakıbnâmesi* ismiyle 2008'de Konya'da neşredilmiştir.

Nâsirî Sivasî isimli bir şairin 689/1290 yılında Ahi Muhammed Bey adına manzûm olarak söylemiş olduğu *Fütüvvetnâme* de birkaç kez basılmıştır. İlk olarak Franz Taeschner'in ilgisini çeken *Fütüvvetnâme*, daha sonra Sa'îd Nefisî ve Ahmed Gülçin Me'ânî'nin dikkatini çekmiş ve ard arda iki neşrin konusu olmuştur (*Ferheng-i İrân-zemîn*, c. 10, yıl 1341 ve c. 11, yıl 1342). Sa'îd Nefisî, takriben 800 beyit tutan bu *Fütüvvetnâme*'yi, *Serçeşme-i Tasavvuf der İrân* isimli eserinin içine de almıştır (Tahran 1346, s. 218-220).

Anadolu Selçuklu devri inşa sanatının güzel örneklerinden birisini teşkil eden ve 677/1279 tarihinde Ebu Bekir b. ez-Zekî el-Konevî tarafından telif edilen *Ravzatü'l-küttâb ve hadâkatu'l-elbâb* ise 1349 hş.'de Tebriz'de Mir-vedûd Seyyid Yûnusî tarafından neşredilmiştir. Müellifin, muhtelif konularda devrin bazı devlet adamları ile dost ve yakınlarına yazıp gönderdiği 58 özel mektuptan ve bir zeylden oluşan *Ravzatü'l-küttâb*'in ertesi yıl (1972) bir daha, bu sefer Ankara'da yayımlandığını görüyoruz. Bu ikinci neşrin sahibi olan Ali Sevim, ilk baskıyı müellif, eser, notlar ve açıklamalar ile metin tashihindeki eksik ve yanlışlıkları sebebiyle tenkide tabi tutmuş ve kendisi tarafından da daha önce hazırlanmış bulunan tashihli metni yayınlamayı uygun bulmuştur.

Kastamonu'da hükümet süren Çobanoğullarının çeşitli fertlerine ithaf edilen Hüsâmeddin Hasan b. Abdülmü'min el-Hoyî (ö. 709/1309'dan sonra)'ye ait münşeât mecmuaları da İrân'da dikkati çeken bir başka eserdir. Suğrâ Abbâszâde tarafından *Mecmua-i Âsâr-ı Hüsâmeddin Hoyî* adıyla 1379 hş.'de Tahran'da neşredilen bu münşeât mecmuaları, kâtipler için misal olması maksadıyla muhtelif makam ve şahıslara yazılacak ferman ve mektup örneklerini ve her makam ve şahıs için uygun görülen lakap ve hitap tarzlarını içermektedirler. Suğrâ Abbâszâde'nin bu çalışması, Adnan Sâdık Erzi tarafından daha önce 1963 yılında Ankara'da neşredilen *Gunyetü'l-kâtib ve munyetü't-tâlib* ile *Rusûmu'r-resâil ve nucûmu'l-fazâil* adındaki iki münşeât mecmuasının yanında, yine aynı müellife ait *Kitâb-ı Nasîbü'l-fityân ve't-tıbyân*, *Mültemisât*, *Nüzhetü'l-küttâb ve tuhfetü'l-ahbâb*, *Kavâidü'r-resâil ve ferâidü'l-fezâil* adındaki eserleri de ihtiva eder. Ayrıca Hüsâmeddin Hoyî'nin hayatı, eserleri, üslubu ve yazılarında kullandığı edebî sanatlar da mukaddimede (9-84) işlenen hususlardır.

Bu bağlamda Muhammed b. Abdülhâlik el-Meyhenî (ö. 575/1179'dan önce) tarafından kaleme alınan ve 1962'de Adnan Sâdık Erzi tarafından Ankara'da yayımlanan *Destâr-i Debîrî* isimli inşa sanatı ve mektup örnekleriyle ilgili eserin, Seyyid Ali Razavî Behabadî tarafından bir daha tashih edilerek 1375 hş.'de İsfahan'da yayımlandığını belirtelim. Muhammed Kazvinî ve Abbas İkbâl tarafından 1329 (ikinci baskı 1384) hş.'de Tahran'da yayımlanan Müeyyidüdevle Atabek el-Cüveynî (ö. 552/1157)'ye ait *Atebetü'l-ketebe* isimli mecmuanın ise Büyük Selçuklu sultanı Sencer'in divanına ait yazışmaları içerdiğini hatırlatalım. Ahmed Behmenyâr tarafından 1315 (ikinci baskı 1385) hş.'de Tahran'da yayımlanan Harezmsâhlî sarayında görevli Bahâüddin Muhammed Bağdadî (ö. 588/1192'den sonra)'ye ait *et-Tevessül ile't-teressül* adlı mecmuanın

içinde de, Bedreddin Nahşebî Rûmî adlı Anadolu'da yaşamış bir müşşinin yazılarının bulunduğunu söylemekle yetinelim.

Bahis konusu ettiğimiz tarihe kaynaklık etmesi bakımından yardımcı konumdaki eserlerden Mevlâna Celaleddin-i Rumî ve Mevlevîlik ile alakalı olanlar ise müstakil olarak değerlendirilmeyi hak ederler. Mutasavvıf kişiliği ve çağları aşan hikmetli tavsiyeleri bir yana Mevlâna'nın Farsça yazmış olması ve eserinin Farsçanın şaheserleri arasında yer alması, asırlar boyunca her kesimden halkın ilgisine mazhar olması ve bu ilginin hâlâ kesinti arz etmeden devam ediyor olması, onun eserlerinin, onunla ilgili kitapların ve çalışmaların alaka görmesine ve çokça yayınlanmasına sebebiyet vermiştir. Şimdi Mevlânâ ve Mevlevîlikle ilgili çağdaş çalışmalardan sarf-ı nazar ederek⁴ Anadolu Selçuklularının dinî, içtimai ve edebî tarihiyle de alakalı olan İran'da basılmış bazı eserlere dikkat çekelim.

Mevlevîlik tarihi ve dönemin siyasi, içtimai ve dinî durumu dikkate alındığında edebî ve dinî hüviyetleri ağır basan diğer eserlere göre Mevlânâ'nın *Mektubât*'ı, Sipehsâlâr'ın *Risâle*'si ve Eflakî'nin *Menâkıbü'l-ârifin*'i daha öne çıkarlar. Bunlardan Mevlâna'nın muhtelif kimselere yazmış olduğu 150 mektubu içeren *Mektubât*, İran'da birkaç kez basılmıştır. Yusuf Cemşidîpur ve Gulam Hüseyin Emin'in birlikte hazırladıkları 1335 hş. Tahran baskısı, Feridun Nafiz Uzluk'un 1937'de İstanbul'da yapmış olduğu neşir üzerinden gerçekleşmiş; 1363 hş. Tahran baskısı da yine 1937 İstanbul neşrinin faksimile olarak tekrarı olmuştur. Tefvik Subhanî, mektuplarda ismi geçen kimseler ve kapalı ifadeler hususunda yapmış olduğu açıklamalar (s. 247-348) ile birlikte 1371 hş.'de Tahran'da *Mektubât-ı Mevlânâ Celâleddin-i Rumî* adıyla eserin yeni bir baskısını yapmıştır.

Mevlânâ'nın hayatı ve menâkıbu üzerine kaleme alınmış en eski metinlerden biri olan *Sipehsâlâr* diye meşhur Feridun b. Ahmed'in *Risâle*'si de muhtelif adlar altında birkaç kez basılmıştır. Sa'id Nefisî'nin bir mukaddimeyle birlikte Tahran 1325 hş.'de yayınlamış olduğu *Zindeginâme-i Mevlânâ Celâleddin Mevlevî* adını taşıyan, Muhammed Afşin Vefâî'nin Tahran'da 1385 hş.'de yapmış olduğu yayın *Risâle-i Sipehsâlâr der Menâkıb-ı Hazret-i Hudâvendigâr* adındadır.

Mevlâna ve etrafındakiler ile devrin siyasi ve sosyal tarihi söz konusu olduğunda başvurulacak en temel kaynak durumundaki eser ise tartışmasız Şemseddin Ahmed el-Eflakî'nin *Menâkıbü'l-ârifin*'idir. Tahsin Yazıcı tarafından tashih edilerek Ankara'da 1959-1961 ve 1976-1980 yılları arasında iki kez iki cilt hâlinde neşredilen bu eser, 1362 hş.'de Tahran'da yine T. Yazıcı neşri üzerinden aynen faksimile olarak yayınlanmıştır.

Mevlânâ'nın yazmış olduğu eserlerin ise pek çok neşre konu olduğu bilinmektedir. Hepsini saymak makalemizin sınırlarını aşacağından örnek olarak bazılarını kaydetmekle yetiniyoruz: *Mesnevî-yi Ma'nevî*, Reynold Alleyne Nicholson tarafından (Tahran 1314); *Fihî Mâ-fih* (Tahran 1330) ve *Dîvân-ı Şems-i Tebrizî* adıyla da bilinen *Dîvân-ı Kebîr* (Tahran 1336-1345) Bediüzzaman Fûruzanfer tarafından; *Mecâlis-i Seb'a*, Tefvik

4 Konuyla ilgili bibliyografya çalışmaları için bkz. Mehmet Önder-İsmet Binark-Mustafa Nejat Sefercioğlu, *Mevlana Bibliyografyası: Yazmalar*, İstanbul 1974; a.mlf., *Mevlana Bibliyografyası: Basmalar (kitapmakale)*, İstanbul 1974; Adnan Karaismailoğlu-Sait Okumuş-Fahrettin Coşguner, *Mevlana Bibliyografyası*, Konya 2006; Sâfi Arpağuş, "Batı'da Mevlâna ve Mevlevîlik Bibliyografyası", *İstem*, yıl 5, sy. 10, Konya 2007, s. 319-344; Mustafa Tekin, "Mevlâna Bibliyografyası", *İstem*, yıl 5, sy. 10, Konya 2007, s. 345-398.

Sübhanî tarafından (Tahran 1365); *Ruba'iyât*, Veled Çelebi tarafından (Kum 1369) neşredilmişlerdir. Ayrıca yine aynı gelenek içinde yer alan Bahâ Veled (ö. 628/1231 civarı)'ın *Ma'ârif-i* de Bediüzzaman Fîruzanfer tarafından iki cilt olarak (Tahran 1336) basılmıştır. Sultan Veled (ö. 712/1312)'in eserlerinden *Divân-ı Sultan Veled*, Sa'îd Nefîsî tarafından (Tahran 1338); *Mesnevî-yi Veledî* veya *İbtidânâme* olarak da bilinen *Velednâme* (Tahran 1315, 1355, 1357) Celâleddin Hümâî tarafından; *Rebabnâme*, Ali Sultanî Gordferâmerzî tarafından (Tahran 1359); *Ma'ârif-i Veledî*, Necib Mayil Herevî tarafından (Tahran 1361); *İntihânâme*, Muhammed Ali Hizânedarlu tarafından (Tahran 1376) yayınlanmışlardır.

Sultan Veled'in oğlu Ulu Arif Çelebi ile çağdaş olan Mevlevî şâir Ahmed-i Rumî (750/1349 civarı), önce Hindistan'a, ardından da Bengal'e göç ederek ömrünü burada tamamlamıştır. O, *Dekâyiku'l-hakâyik* ismini verdiği *Kur'ân-ı Kerim* tefsirini, bir ayet, bir hadis ve bunları açıklayıcı şiirlerden oluşacak şekilde seksen bölüm halinde tertip etmiştir. Her konuyu, ilham aldığı *Mesnevî*'den naklettiği bir rivayetle bitirmiştir. Bu yönüyle *Dekâyik* ilk *Mesnevî* şerhi olarak görülür. Eser, Muhammed Rıza Celâlî Nâinî ve Muhammed Şirvanî'nin tashihleriyle 1354 hş.'de Tahran'da basılmıştır. Yine Ahmed-i Rumî'nin tarikat âdâbını izah etmek üzere telif ettiği *Dekâyiku't-tarik* de Muhsin Keyânî tarafından 1378 hş.'de Tahran'da neşredilmiştir.

Yukarıda saymış olduğumuz felsefî, kelamî, tasavvufî, ahlakî ve edebî mahiyetteki kitaplara ilave olarak şu eserlerin ve müelliflerinin de dönemin Anadolu'su ile irtibatlı olduklarını görüyoruz. *Pertevnâme* isimli eser, Şihâbeddin Sühreverdî (ö. 587/1191) tarafından II. Kılıç Arslan'a sunulmuştur. Eser, Henry Corbin editörlüğünde 1355 hş.'de Tahran'da dört cilt olarak yayınlanan *Mecmu'a-i Musannefât-ı Seyh-i İşrâk* adlı derlemenin Seyyid Hüseyin Nasr tarafından tashih edilen üçüncü cildinin bir kısmını (s. 1-81) oluşturmaktadır. Hubeyş b. İbrahim Tiflisî (ö. 629/1231), tıp, astroloji ve rüya tabirleri hususunda kaleme aldığı eserlerden bazılarını Anadolu Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan ve oğlu Kutbeddin'e takdim etmiştir. Bir müddet Sivas'ta ikamet eden Tiflisî'nin eserlerinden *Kâmilü't-ta'bîr*, Ali Ekber İlmî tarafından 1326 hş.'de Tahran'da; *Vucûhu'l-Kur'ân*, Mehdî Muhakkık tarafından 1340 hş.'de Tahran'da; *Kânûn-ı Edeb*, Gulam Rıza Tâhir'in tashihiyle üç cilt olarak 1350-1351 hş.'de Tahran'da neşredilmişlerdir.

İbn Arabî'nin en meşhur talebelerinden biri olan Sadreddin Muhammed b. İshak Konevî (ö. 673/1274)'nin Arapça ve Farsça eserler yazmış olduğu malumdur. Bu eserlerden *Tebîrâtü'l-mübtedî* ve *tezkiyetü'l-müntehâ* adlı iki risâle *Du Risâle der Seyr u Sülûk* adı altında Muhammed Mehdî Bahru'l-Ulûm'un tahkikiyle 1360 hş.'de Tahran'da; *Fusûsu'l-hikem* üzerine kaleme aldığı *Fukûk* isimli kitabı, Muhammed Hâcevî'nin tashihiyle 1371 hş.'de Tahran'da; *Tefsirü'l-Fâtîha* da *İ'câzü'l-beyân fî tefsiri Ümmi'l-Kur'ân* adı altında Celâleddin Âştiyânî'nin tashihiyle 1381 hş.'de Kum'da yayınlanmışlardır. Sadreddin Konevî'nin sohbet halkasına dâhil olan Sa'îdüddin Muhammed b. Ahmed Ferğânî (ö. 678/1279)'nin yazdığı en eski İbn Fâriz şerhi olan *Meşâriku'd-dırarî: Şerh-i Tâiye-i İbn Fâriz* ise Seyyid Celâleddin Âştiyânî tarafından 1357 hş.'de Kum'da basılmıştır. Yine Ferğânî'nin bu kasîde üzerine Arapça yazmış olduğu *Müntehâ'l-medârik ve müntehâ lübbü külli kâmil ve ârif ve sâlik: Şerh-i Tâiye-i İbn Fâriz* de Vüsâm el-Hatavî'nin tashihiyle 1384 hş.'de Kum'da yayınlanmıştır. Konya'ya yerleşmiş âlimlerden Sirâcüddin Urmevî (ö. 682/1283)'nin *Letâifu'l-hikme*'si

ise Gulam Hüseyin Yusufî'nin tashihiyle 1351 hş.'de; *Mücmeli'l-hikme*'si de Muhammed Takî Dânişpejuh ve İrec Afşar'ın tashihiyle 1375 hş.'de Tahran'da neşredilmiştir. Sadrüddin Konevî'nin bir başka sohbet arkadaşı olan Şeyh Fahrüddin Irakî (ö. 688/1289)'nin eserleri de Sa'id Nefisî tarafından *Külliyât-ı Şeyh Fahrüddin İbrahim Hemedanî: Şâmil-i Mukaddime-i Divan, Kasâyid, Makta'ât, Terkiât, Tercî'ât, Gazeliyât, Rubâ'iyât, Uşşâknâme ya Dehnâme, Leme'ât ve Istilahât-ı Tasavvuf* adıyla bir araya getirilerek 1335 hş.'de Tahran'da basılmıştır.

Ayrıca 693/1293'te Ahmed b. Ahmed Domânîsî Sivasî tarafından kaleme alınan ve mahallî vezirlerden Seyyid Hüsâmüddevele Ebu'l-Me'âli'ye sunulan *Mucmelu'l-akvâl fi'l-hikem ve'l-emsâl*'i de zikretmeden geçmeyelim. Kur'an-ı Kerim âyetleri, hadisler, sahabe kavilleri, meşhur kimselerin sözleri, darbı meseller ve konuya uygun şiirlerin Farsçaya tercümesiyle 77 bab hâlinde teşkil edilen bu kitap, İrec Afşar ve Mahmud Ümidsalar tarafından 1381 hş.'de Tahran'da tıpkıbasım olarak yayınlanmıştır.

3. Anadolu Selçuklularına Değinen Anadolu Dışında Yazılmış Farsça Kaynaklardan İran'da Neşredilenler

İçinde Anadolu Selçuklularına dair malumat bulunan Anadolu'da yazılmış yukarıda mezkûr tarihî, edebî, tasavvufî kaynaklardan başka, Anadolu Selçukluları döneminde veya sonraki devirlerde Anadolu dışında yazılmış pek çok Farsça kaynakta Anadolu Selçuklularına dair atıflar bulmak mümkündür. Ancak bunlar, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, yeri geldiğinde veya önemli bir hadise vuku bulduğunda yapılmış olan atıflar olduğundan, mahiyet itibarıyla mevcut bilgilerimize katkı sağlamayan, malumu tekrar eden bahisler niteliğindedirler. Doğrudan doğruya, bu hanedanın tarihine müstakil fasıl ve bahis ayıranlar ise pek fazla değildir. Şimdi, evvela müstakil bahis ve fasıl ayıranlardan başlamak üzere içinde Anadolu Selçuklu tarihi hakkında dolaylı da olsa bilgi bulunan kaynaklardan İran'da neşredilmiş olanları zikrederim.

Minhacüddin Cüzcanî (ö. 659/1261'den sonra) tarafından Emevîler, Abbasîler, Gazneliler, Büveyhîler, Tahirîler, Saffarîler, Samanîler, Selçuklular, Gurlar ve Harezmşahlar gibi muhtelif hanedanlarla ilgili olarak yirmi tabaka halinde telif edilmiş umumî bir İslâm tarihi olan *Tabakât-ı Nâsirî*, erken denebilecek bir dönemde İngiliz araştırmacıların dikkatini çekmiş; eserin metni ve İngilizce tercümesi birkaç kez Kalküta'da basılmıştır. Eser, bir kez de, Abdülhay Habîbî'nin tashihiyle *Tabakât-ı Nâsirî ya Tarih-i İran ve İslam* adıyla 1325 hş.'de Kabil'de neşredilmiş; bu neşir 1363 hş.'de Tahran'da aynen faksimile olarak tekrarlanmıştır.

Hamdullah Müstevfî (ö. 750/1350) tarafından, Reşidüddin Fazlullah'ın *Cami'u't-tevârih*'i hulasa edilerek telif olunan *Tarih-i Güzide*, Peygamberler tarihi, eski İran tarihi, Hz. Muhammed ve halifeler tarihi, atabekler ve Moğol hükümdarları dâhil olmak üzere hanedanlar tarihi, âlimlerin ve şairlerin biyografileri, Kazvin şehrinin tarihi ve topografyası şeklinde altı kısımdan meydana gelir. E. Browne tarafından Gibb Memorial Serisi içinde 1910'da Londra'da tıpkıbasım olarak neşredilmiş; bu baskı 1361'de Tahran'da tekrar edilmiştir. Abdu'l-Huseyin Nevâyî, 1339 hş.'de Tahran'da haşiyeler ve fihristler ilave ederek eserin tahkikli bir neşrini yapmıştır. *Tarih-i Güzide*'ye müellif Hamdullah Müstevfî'nin oğlu Zeynüddin'in yazmış olduğu *Zeyl* de, İrec Afşar tarafından 1372 hş.'de Tahran'da yayınlanmıştır.

Yine Hamdullah Müstevfî'ye ait olan *Şahnâme* tarzındaki manzûm *Zafernâme* ise üç kısım halinde tertip edilmiştir. Eserin ilk kısmı, Hz. Peygamber'den ve halifeler tarihinden; ikinci kısmı, İslâm devrinde İran'da kurulan hanedanlardan; *Kısm-ı Sultânî* adını taşıyan üçüncü kısmı da Türklerin-Moğolların menşelerinden, Oğuz Han'dan, Cengiz'in hayatından, atalarından ve oğullarından ve İlhanlılardan bahseder. Eser, 1377 hş.'de Tahran'da Firdevsî'nin *Şahnâme*'siyle birlikte tıpkıbasım olarak iki cilt halinde yayınlanmıştır. Ayrıca eserin tahkikli neşri de yapılmakta; bugüne kadar Hz. Muhammed'le ilgili kısmı Mehdi Meydanî tarafından, Hulefâ-i Raşidîn ve Emevîler kısmı Pervin Bâkır Eher Necatî tarafından, Abbasî ve Fatımî halifeleriyle ilgili kısmı Mansûre Şerifzâde tarafından, Saffarîler, Samanîler ve Gazneliler gibi İran'da kurulan hanedanlarla ilgili kısmı Ruhengîz Karaçî tarafından 1380-1387 hş.'de dört cilt halinde basılmış bulunmaktadır.

Hamdullah Müstevfî'nin bir başka eseri olan *Nüzhetu'l-kulûb* da tabiat tarihi, antropoloji ve coğrafyaya dair üç makaleden meydana gelir. Eser, İran ve İran'a komşu ülkelerin halkı, örf ve adetleri, lehçeleri, coğrafi ve iktisadi durumu hakkında değerli bilgiler içerir. Eserde, İbn Hurdazbih'ten naklen Samanîlerin maliyesi, *Risale-i Melikşahiyye* ve *Risale-i Senceriyye*'den naklen Selçuklu maliyesi hakkında bilgiler bulmak mümkündür. *Nüzhetu'l-kulûb* ilk olarak 1311/1893'de taşbaskısı şeklinde Bombay'da neşredilmiş; 1915'te G. Le Strange, eserin coğrafyayla ilgili kısmını tashih ederek Gibb Memorial Serisi içinde Leyden'de basmıştır. Bu neşir 1362 hş.'de Tahran'da bir daha yayınlanmıştır. Eserin söz konusu kısmı bir kez de Muhammed Debîr Siyakî tarafından daha başka yazma nüshalar da kullanılarak tashih edilmiş ve ortaya çıkan bu metin 1336 ve 1378 hş.'de Tahran'da, 1381 hş.'de de Kazvin'de basılmıştır.

Hâfız Ebrû olarak meşhur Şihabüddin Abdullah b. Lütfullah Hâfî (ö. 833/1430) tarafından telif olunan ve *Mecma'ü't-tevârih* veya *Zubdetü't-tevârih* olarak tanınan eserin birinci kısmında peygamberler, İran padişahları ve Arapların fethine kadar İran tarihinden; ikinci kısmında, 656/1258 yılına kadarki İslâm tarihinden; üçüncü kısmında da Saffarîlerden itibaren Selçuklular ve İlhanlılar zamanındaki İran tarihinden bahsedilir. "Zübdetü't-tevârih-i Baysungur" adını taşıyan dördüncü kısmında ise Timur tarihinden ve 830/1427 yılına kadarki Şahruh tarihinden söz edilir. Eserin bu kısmı, Seyyid Kemal Cevadî tarafından 1380 hş.'de *Zübdetü't-tevârih* adıyla dört cilt halinde Tahran'da neşredilmiştir. Mağrib ve Mısır Alevîleri ile Nizârilere mahsus kısımlar ise, Muhammed Müderisî Zencânî tarafından, *Mecma'ü't-tevârih-i Sultaniye*, *Kısmet-i Hulefâ-i Aleviyye-i Mağrib ve Mısır ve Nizâriyân ve Refikân ez-Tarih-i Hâfız Ebrû* adıyla 1364 hş.'de Tahran'da yayınlanmıştır. Hâfız Ebrû'nun coğrafyaya dair telif ettiği ve *Coğrafya-yı Hâfız Ebrû* ismiyle tanınan eserinin de Sâdık Seccadî ve Ali Âl-i Davud tarafından üç cilt hâlinde 1375 hş.'de Tahran'da neşredilmiş olduğunu belirtelim.

Mirhând (ö. 903/1498) tarafından telif olunan *Ravzatü's-safâ fi sîreti'l-enbiya ve'l-mülûk ve'l-hulefâ* isimli eser, her biri bir cilt teşkil eden yedi bölümden meydana gelir. Birinci ciltte, Hz. Adem'den itibaren peygamberler tarihi; ikinci ciltte, Hz. Muhammed ve Hulefa-i Râşidîn tarihi; üçüncü ciltte, on iki imam ve Emevî ve Abbasî halifeleri tarihi; dördüncü ciltte, Tâhirîler, Selçuklular ve Harezmsahlar gibi Abbasîler devrinde ortaya çıkan hanedanların tarihi; beşinci ciltte, Cengiz ve Moğol kabilelerinin tarihi; altıncı ciltte, Timur ve sülalesinin tarihi; yedinci ciltte de Hüseyin Baykara ve devri ile acâibu'l-mahlukât anlatılır. Bu son cilt torunu Hândmir tarafından yazılmıştır. Eserin metni

muhtelif şekillerde ve çeşitli ülkelerde defalarca basılmıştır. 1270-1274/1854-1857 yıllarında ve 1338-1339 hş.'de olmak üzere birkaç kez de Tahran'da neşredilmiştir. 1373 hş.'de Abbas Zeryâb-huyf tarafından Tahran'da iki cilt halinde muhtasar olarak yayınlanan eser, en son 1380 hş.'de Cemşid Keyanfer'in tashihiyle on beş cilt halinde bir daha basılmıştır. Bu son neşrin on birinci cildinden sonraki kısmı Rıza Kulihan Hidayet'in *Tarih-i Ravzatü's-safâ-yı Nasrî*'sidir.

Hândmir (ö. 942/1535) tarafından telif edilen *Habîbü's-siyer fi ahbâri efrâdi'l-beşer* isimli eser de hilkatten başlayıp Şah İsmail'in öldüğü yıl olan 931/1524 senesine kadar gelen bir dünya tarihidir. Müellif, eserin ilk iki cildini teşkil eden İslâm tarihiyle ilgili kısmını, dedesi Mirhând'ın eserinden ve diğer bazı kaynaklardan faydalanarak meydana getirmiştir. Cengiz'den sonraki Türklerin ve Moğolların tarihiyle ilgili olan üçüncü cildi son derece orijinaldir. Eser, 1271/1854'te taşbaskısı olarak Tahran'da neşredilmiştir. Celaleddin Humâî de 1333 hş.'de Tahran'da tashihli bir baskısını yapmıştır. Bu son neşir, 1380 hş.'de dördüncü kez yayınlanmıştır. Yine Hândmir'e ait *Hâtîme-i Hulûsâtü'l-ahbâr* ve *Hümâyûnnâme* ile birlikte 1372 hş.'de Mir Hâşim Muhaddis tarafından Tahran'da neşredilen *Meâsirü'l-mulûk* isimli eser de Timur'un zuhûruna kadar gelen muhtasar bir İslâm tarihidir.

Şimdi de eserlerinde Anadolu Selçuklu tarihine dair malumat ya da atıflar bulunan İran'da basılmış Farsça kaynaklara bir göz atalım.

Daha ziyade Büyük Selçuklulara ve Irak Selçuklularına dair malumat içerse de kendisinden sonraki pek çok tarihçinin başvurduğu temel kaynak durumunda olan Zahîrüddin Nişaburî (ö. 582/1187 civarı)'nin kaleme aldığı *Selçuknâme* isimli eser, Muhammed Ramazanî tarafından 1332 hş.'de Tahran'da neşredilmiş; A.H. Morton ise eseri başka bir nüsha üzerinden tashih ederek Antony Rowe (UK)'de 2004 yılında bir daha yayınlamıştır. Eserin bu ikinci neşrinin Tahran'da basılması çalışmaları devam etmektedir. M. Ramazanî neşrinin sonunda, Ebu Hamid Muhammed b. İbrahim tarafından yazılan 571/1175 yılında tahta geçen İran Selçuklularının son hükümdarı III. Tuğrul dönemiyle ilgili kısa ve karmaşık notlardan oluşan bir *Zeyl* vardır.

Şerefüddin Enûşirvan b. Halid Kâşanî (ö. 532/1138)'in bugün elde bulunmayan *Nefsetü'l-masdûr fi futûri zamani's-sudûr ve sudûri zamani'l-futûr* isimli eserine⁵ Necmeddin Ebu'r-Recâ Kummî (584/1188 civarı) tarafından zeyl olarak yazılan *Tarihu'l-vüzerâ* isimli eser, yirmi kadar Irak Selçuklu vezirinin şerh-i hâlini ve dönemin hadi-

5 Enûşirvan b. Halid'in bugüne kadar tesadüf edilemeyen söz konusu Farsça kitabı birtakım ilavelerle birlikte İmâdüddin Muhammed Kâtib İsfehanî (597/1201) tarafından *Nusretü'l-fetre ve 'usretü'l-fitra* ismiyle Arapçaya tercüme edilmiştir. Bugün eldeki tek nüshası Paris Bibliotheque Nationale, MSS. Arabe 2145'te bulunan ve henüz yayınlanmamış olan bu Arapça tercüme, şahsımızın da dâhil olduğu Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı mensupları tarafından tashih edilmektedir. Bilindiği gibi İmâdüddin İsfehanî'nin bu eseri hemşehrisi İmâd Feth b. Ali Bunderî İsfehanî tarafından *Zübdetü'n-nusra ve nuhbetü'l-usra* adıyla hülâsa edilmiş ve bu metin birkaç kez basılmıştır (Mesela bkz. Feth b. Ali el-Bunderî el-İsfehanî, *Kitâbu Tarihi Devleti Selcûk*, Mısır 1318/1900). 2004 yılında Beyrut'ta *Tarihu Devleti Âli Selcûk* ismiyle İmâdüddin Muhammed el-İsfehanî'ye nispetle yapılan son bir neşir de aslında yine bu *Zübdetü'n-nusra* metnidir. Ancak muhtemelen şahıslar karıştırılarak kitap ilk İsfehanî'ye nispet edilmiştir. Yine 1974'te Kâhire'de *Tarihu Devleti Âli Selcûk* adıyla Ebu Nasr Enûşirvan b. Hâlid el-Kâşanî'ye nispetle yapılan neşirde de aynı durum söz konusudur. Bu hülâsanın Türkçe tercümesi için bkz. el-Bondarî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, çev. Kıvameddin Burslan, Ankara 1999.

sâtını içerir. Kitap, ilk olarak Muhammed Takî Dânişpejuh tarafından 1363 hş.'de *Tarihu'l-vüzerâ* ismiyle Tahran'da yayınlanmıştır. Hüseyin Müderrisî Tabatabaî ise yeniden gözden geçirdiği metni 2007 (1386 hş.) yılında *Zeyl-i Nefsetu'l-masdûr* adıyla New Jersey'de neşretmiş; 1389 hş.'de de Tahran'da yeni bir baskısını yapmıştır. Bu bağlamda 725/1325'te Nâsîrüddin Münşî Yezdî Kirmanî tarafından Ebu Sa'îd Bahadır Han'a sunulan ve Kummî'nin eseriyle pek çok ortak yanı bulunan *Nesâimü'l-eshâr fî letâimi'l-ahbâr der Tarih-i Vüzerâ*'nın (haz. Mir Celaleddin Hüseyinî Urmevî, Tahran 1338); Timurlulara kadarki vezirlerin şerh-i hâline dair Seyfeddin Hacı b. Nizam Ukaylî Herevî tarafından 875/1470 yılı civarında on iki bab halinde kaleme alınan ve *Nesâimü'l-eshâr*'la büyük benzerlikler arz eden *Âsâru'l-vüzerâ*'nın (tsh. Mir Celaleddin Hüseyinî Urmevî, Tahran 1337) ve Timurluların yıkılışına kadarki vezirlerin şerh-i hâline dair Hândmîr tarafından yazılan *Düstûru'l-vüzerâ*'nın (tsh. Sa'îd Nefisî, Tahran 1317) da İran'da yayınlandıklarını belirtmek gerekir.

Müellifi Muhammed b. Ali er-Râvendî (ö. 603/1206) tarafından Anadolu Selçuklu sultanı I. Gıyâseddin Keyhüsrev'e sunulmuş olan *Râhatu's-sudûr ve âyetu's-surûr* adlı eser ise, daha ziyade 590/1194 yılına kadarki Büyük Selçuklu ve Irak Selçuklu tarihine dair malumatı içerir. İlk olarak Muhammed İkbâl tarafından 1921 yılında Londra'da neşredilen *Râhatu's-sudûr*, evvela 1333 hş.'de, ikinci olarak da Müctebâ Minovî'nin haşiyeler ve fihristleriyle birlikte 1364 hş.'de Tahran'da tekrar basılmıştır. Eser, Ahmed Ateş tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve iki cilt halinde 1957-1960'ta Ankara'da yayınlanmıştır.

Kirman'daki Selçuklu hâkimiyetine değinen Efdalüddin Ebu Hamid Kirmanî (ö. 615/1218 civarı)'nın *Bedâyi'u'l-izmân fî vakâyi'i Kirman* adlı eserinin aslı bugün mevcut değilse de, Mehdi Beyanî söz konusu kitaptan iktibaslar yapan muhtelif eserlerden derlediği metinleri 1326 hş.'de Tahran'da neşretmiştir. Kirmanî'nin bu esere yazmış olduğu 605-613/1208-1216 yılları arasındaki hadiseleri içeren *el-Muzâf* ise, 1331 hş.'de Abbâs İkbâl ve Muhammed Haşimî tarafından; yine aynı müellifin Melik Dinar Guz'un 584-591/1188-1195 yılları arasındaki Kirman hâkimiyetini anlatan *'Ikdu'l-'ulâ li'l-mevkîfi'l-a'lâ* isimli kitabı da 1311 hş.'de Ali-Muhammed Âmirî Nâinî tarafından Tahran'da neşredilmiştir. Başta Kirman Selçukluları olmak üzere İran ve Irak Selçuklularına dair bahisleri ihtiva eden ve *Tevârih-i Âl-i Selçuk* ismiyle de anılan *Selçukiyan ve Guz der Kirman* adlı eser ise, Bastanî Parizî tarafından 1373 hş.'de Tahran'da basılmış; 619-703/1222-1303 yılları arasında Karahıtay hâkimiyeti altındaki Kirman'dan söz eden ve müellifi Nâsîrüddin Kirmanî tarafından Efdalüddin Kirmanî'nin *'Ikdu'l-'ulâ*'sına öykünülerek kaleme alınan *Simtü'l-'ulâ li'l-Hazreti'l-'Ulyâ* isimli eser de Abbas İkbâl Aştiyanî tarafından 1328 hş.'de Tahran'da yayınlanmıştır.

Celaleddin Harezmeşah'ın yanında uzun yıllar divânü'l-inşa reisliği yapan Nesevî (ö. 647/1249 civarı), kaleme aldığı *Sîret-i Celaleddin Mengübertî* isimli eserinde, hizmetinde bulunduğu sultanın hayatını ve mücadelesini anlatmıştır. 639/1241'de son bulan eser, Moğolların Batı Türkistan ve İran'daki hareketleri ve İsmailî tarihi bakımından da önemlidir. Eser, asıl itibarıyla Arapça olmasına rağmen yine yazıldığı sırada ismi bilinmeyen biri tarafından Farsçaya tercüme edilmiş; bu Farsça nüsha da Müctebâ Minovî tarafından 1344 hş.'de Tahran'da yayınlanmıştır. Necib Asım tarafından yapılan Türkçe tercümesi de 1934 yılında İstanbul'da basılmıştır.

Nesevî'nin Harezşahlar devletinin yıkılışından ve Moğol istilasından bahseden *Nefsetü'l-masdûr* adında Farsça olarak kaleme aldığı bir başka eser daha vardır. 622/1225 yılında tamamlanan eser, Emir Hasan Yezdigerdî'nin tashihiyle 1343 hş.'de Tahran'da neşredilmiş, 1381 hş.'de de bu baskı yenilenmiştir.

Büyük bir münşi ve idareci olan Alâuddin Ata Melik el-Cüveynî (ö. 681/1283)'nin aynı zamanda büyük bir tarihçi olduğu malumdur. Onun *Tarih-i Cihanguşâ* adlı eseri, İsmaililerin, Harezşahların ve Moğolların tarihleri hakkında yazılmış başlıca kaynak durumundadır. 655/1257 yılı olaylarıyla son bulan esere Nasiruddin et-Tusî tarafından Bağdad'ın Hulâgu tarafından zaptını anlatan önemli bir ilave yapılmıştır. Eser, yazmış olduğu uzun bir girişle birlikte Mirza Muhammed Kazvinî tarafından 1911-1937 yılları arasında Leiden'de Gibb Memorial Serisi içinde üç cilt halinde yayınlanmıştır. Bu neşir, biri 1367 hş.'de olmak üzere faksimile olarak Tahran'da birkaç kez basılmıştır. Muhammed Ramazanî, 1337 hş.'de üç cilt halindeki Kazvinî neşrini tek cilt haline getirerek yayınlamış; Mansur Servet ise, 1362 hş.'de anlamayı zorlaştıran sanat mahsulü ifadeleri sadeleştirip kısaltarak eseri *Tahrir-i Novîn: Tarih-i Cihanguşâ-yı Cüveynî* adıyla neşretmiştir. Ahmed Hâtemî de eserdeki anlaşılması güç kelime ve ifadeleri, *Şerh-i Müşkilât-ı Tarih-i Cihanguşâ-yı Cüveynî* adıyla yazmış olduğu kitabında (Tahran 1373 hş.) açıklamaya çalışmıştır.

Kâdı Beyzâvî (ö. 685/1286)'nin muhtasar olarak kaleme aldığı *Nizâmü't-tevârih* isimli eser Selçuklular, Moğollar ve bilhassa Fars atabeyleri Salgurluların tarihi bakımından önemlidir. Bilindiği gibi kendisi Salgurlular zamanında Şiraz'da kadılık yapmış, onların son zamanlarındaki olaylara şahit olmuştur. Behmen Mirza Kerimî'nin tashihiyle 1313 hş.'de basılan eser, bir kez de Mir Hâşim Muhaddis'in tahkiikiyle 1382 hş.'de Tahran'da neşredilmiştir.

İlhanlı veziri Reşidüddin Fazlullah (ö. 718/1318), Gazan Han tarafından görevlendirildiği tarih yazma vazifesini Sultan Muhammed Olcaytu zamanında bitirmiş ve *Câmi'u't-tevârih* isimli bir dünya tarihini yazmıştır. Kitabı başlıca dört kısma ayırmıştır: 1. Moğol ve Türk Kabileleri, Cengiz Han devrinden Gazan Han'ın ölümüne kadar Moğolların tarihi. 2. Oğuzlar, Türkler, Çinliler, Hintliler, Yahudiler ve Frenklerin tarihinin de yer aldığı Hz. Âdem'den kendi zamanına kadarki İslâm tarihi. 3. Arapların, Yahudilerin, Moğolların, Türklerin, Frenklerin ve Çinlilerin hâkim şecerelerinden, Türk-Moğol hanlarının aile fertlerinden, büyük memurlardan, ordu mevcutlarından bahseden "Şüab-ı pençgane" adlı kısım. 4. Henüz nüshası bulunamayan, coğrafyadan bahseden *Süveru'l-ekâlim* kısmı. Farsça, Arapça ve Moğolca olmak üzere üç dilde kaleme alınan eserin Moğollarla ilgili kısmı bugüne kadar birçok yerde basılmıştır. Seyyid Celeaddin Tehranî, Paris 1836 neşri üzerinden *Câmi'u't-tevârih*'i 1313 hş.'de Tahran'da; Emir Hüseyin Cihanbeglu de Gazan Han dönemini *Tarih-i İctima'î-yi Devre-i Moğol ve Mukaddime-i Câmi'u't-tevârih* adıyla 1336 hş.'de Isfahan'da yayınlamıştır. 1338 hş.'de Behmen Kerimî tarafından *Câmi'u't-tevârih der Tarih-i Moğol* adıyla iki cilt halinde Tahran'da yapılan neşir, metin tashihindeki dikkatsizlikler sebebiyle tenkide maruz kalmıştır. Bilindiği üzere eserin birinci ve ikinci kısımlarının tam metni, 1946-1960 yılları arasında Rus İlimler Akademisi tarafından dört cilt halinde yayınlanmıştır. İkinci kısmın İsmailîler, Fatımîler ve Nizarîler'e ait bölümleri Muhammed Takî Danişpejuh ve Muhammed Müderrisî tarafından *Câmi'u't-tevârih Kısmet-i İsmailiyyân...* ismiyle 1338

hş.'de; Frenk tarihine ait bölümü ise Muhammed Debîr Siyakî tarafından *Tarih-i Frenk ez Câmî'u't-tevârîh* adıyla 1339 hş.'de Tahran'da neşredilmiştir. Eserin Ahmed Ateş tarafından 1957-1960'da Ankara'da iki cilt halinde neşredilen Gazneliler, Deylemliler, Büveyhîler, Samanîler ve Selçuklular'a mahsus kısımları, 1362 hş.'de Tahran'da faksimile olarak bir daha basılmıştır. Muhammed Rûşen ve Mustafa Musevî ise 1373 hş.'de eserin Moğollarla ilgili kısmını tek cilt halinde dört cilt olarak bir daha neşretmişlerdir. Ayrıca Wang Yidan, eserin Çin tarihiyle ilgili kısmını tashih ederek *Tarih-i Çin ez Câmî'u't-tevârîh* adıyla 1379 hş.'de Tahran'da yayınlamıştır. Tahran'da faaliyet gösteren Miras-ı Mektup isimli yayınevi ise, *Cami'u't-tevârîh*'i Muhammed Rûşen'e yeniden tashih ettirmekte ve bugüne kadar Hind-Sind-Keşmir, Efrenc-Pâpân-Kayâsıra, Samanîler-Büveyhîler-Gazneliler, Selçuklular, Oğuz, Benî İsrail, İsmaililer, Hitay padişahları ve Harezmi sultanlarıyla ilgili kısımları (Tahran 1384-1389) birer cilt halinde yayınlamış bulunmaktadır. *Cami'u't-tevârîh*'e, Hafız Ebrû olarak meşhur Şihâbeddin Abdullah b. Lütfullah'ın yazdığı *Zeyl-i Cami'u't-tevârîh-i Reşîdî* de 1317'de Tahran'da basılmıştır.

Cami'u't-tevârîh'e katkıda bulunan âlimlerden olan Ebu'l-Kasım Abdullah el-Kaşanî, 714-717/1314-1317 yılları arasındaki hadiseleri içeren *Tarihu Olcaytu* isminde bir de eser kaleme almıştır. Oldukça sağlam ve güvenilir kabul edilen bu eseri, Mehin Hamblî 1348 hş.'de Tahran'da yayınlamış; bu neşir 1384 hş.'de bir daha basılmıştır. Yine Kaşanî'ye ait *Zübdetü't-tevârîh* adlı eserin Fatımîler ve Nizarîlere mahsus kısmı ise Muhammed Takî Dânişpejuh tarafından 1366 hş.'de Tahran'da neşredilmiştir.

İbn Tiktaka'nın Arapça kaleme almış olduğu *Münyetu'l-fudalâ fi tevârîhi'l-hulefâ ve'l-vüzerâ* ya da diğer ismiyle *Kitabu'l-Fahrî*, Hinduşah b. Sencer Nahcivanî tarafından 723-4/1323-4 yıllarında *Tecâribü's-selef* adıyla Farsçaya çevrilmiştir. Bu tercüme, Abbas İkbâl Aştîyânî tarafından 1313 hş.'de Tahran'da neşredilmiş, 1344'te de ikinci baskısı yapılmıştır. Ayrıca İbn Tiktaka'nın Arapça *Münyetü'l-fudalâ'sı* da *Tarih-i Fahrî* adıyla Muhammed Vahîd Gulpâyegânî tarafından Farsçaya çevrilerek 1350 hş.'de Tahran'da yayınlanmıştır. Kitap tarih ve siyaset ilmi, Abbasî devlet teşkilatı hakkındaki uzun bir giriş ile 658/1258 yılında Bağdad'ın zaptına kadar gelen kısa bir halifeler tarihidir. Her halifeden sonra vezirlerinden de bahsedilir.

Fahreddin Davud b. Muhammed el-Benâketî (ö. 730/1330), *Ravzatü uli'l-elbâb fi ma'rifeti't-tevârîh ve'l-ensâb* isimli eserini 717/1317 yılında İlhanlılardan Ebu Sa'id Bahadır Han zamanında tamamlamıştır. Eser, bazı ilaveler ve tertibinde bazı değişiklikler yapılarak meydana getirilmiş bir *Cami'u't-tevârîh* muhtasarıdır. Cafer Şiar, eseri *Tarih-i Benâketî* adıyla 1348 hş.'de Tahran'da neşretmiş; 1378'de de eserin ikinci baskısı yapılmıştır.

Bir edebiyatçı ve münşî olan Vassaf (ö.734/1234), beş cilt tutan *Tecziyetü'l-emsâr ve tezciyetü'l-a'sâr* isimli eserini edebî ve zor anlaşılır bir üslupla yazmıştır. Daha ziyade *Tarih-i Vassaf* olarak meşhur olan eser, 656-728/1258-1328 yılları arasında Moğolların İran ve Türkistan'daki icraatlarından bahseder. Dördüncü cildinde Harezmişahlar devleti ve Moğolların ortaya çıkışı hakkında bilgiler verir. 1269/1853 yılında Muhammed Mehdi İsfahanî tarafından Bombay'da taşbaskısı olarak neşredilen eser 1338 hş.'de *Tarih-i Vassaf el-Hadra der Ahvâl-i Selâtîn-i Moğol* adıyla Tahran'da da basılmıştır. Abdu'l-Muhammed Ayetî eseri sadeleştirerek, *Tahrîr-i Tarih-i Vassaf* adıyla

1346'da Tahran'da yayınlamıştır. Eserdeki anlaşılması güç kelime ve ifadeler üzerine Muhammed Şehrî Porâbadî tarafından 1374 hş.'de Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde *Ferheng-i Lugat u Istilahât u İ'âm u Tahlil-i Müşkilât-ı Tarih-i Vassaf* adıyla yapılan doktora tezi ise henüz basılmamıştır.

Muhtemelen Olcaytu dönemi İlhanlı sarayıyla alakası bulunan Muhammed b. Nizâm el-Hüseynî (ö. 743/1342) tarafından kaleme alınmış olan *el-Urâza fî hikâyeti's-Selçûkiyye*'nin daha önceki bir kaynağın zeyli mi ya da *Râhatü's-sudûr*'un bir özeti mi olduğu hususu tartışmalıdır. Ancak *Râhatü's-sudûr*'da zikredilmeyen bazı bilgilerin mevcut olması, müellifin herhangi bir işaretle bulunmadığı başka kaynakları da kullandığını gösterir. İlk olarak K. Süsseim tarafından 1909 yılında Leiden'de basılan eser, nihayet Meryem Mîr-şemsî'nin tashihiyle 1388 hş.'de Tahran'da da neşredilmiştir.

Konumuzla ilgili bir başka eser de, şair ve tarihçi Muhammed b. Ali eş-Şebân-kâreî'nin *Mecma'u'l-ensâb*'ıdır. Eserin birinci cildi peygamberler, melikler ve halifeler tarihine; ikinci cildi ise İlhanlılar da dâhil olmak üzere hanedanlar tarihine dairdir. Yazımı 743/1342'de son bulan eseri, Mir Hâşim Muhaddis Tahran'da iki cilt hâlinde (1363 ve 1381 hş.) yayınlamıştır.

Hicretten başlayarak 845/1441 yılına kadar her yıl meydana gelen hadiseleri ve ölen kimseleri tek tek kaydeden *Mücmel-i Fasîhî* isimli bir eser, Fasîh-i Hâfî tarafından telif olunmuştur. Bu eser Muhsin Naci Nasrabadî tarafından tahkik edilmiş ve 1386 hş.'de Tahran'da üç cilt olarak basılmıştır. Bu eseri daha önce de 1339-1341 hş. yılları arasında Mahmûd Ferruh tashih etmiş ve yine aynı isimle Meşhed'de neşretmişti.

Şerefüddin Ali Yezdî (ö. 858/1454) tarafından kaleme alınan ve Timur ve sülalesinin tarihinden bahseden *Zafernâme* isimli eserin başında, Moğollardan ve İlhanlılardan da söz edilir. Edebî ve tumturaklı bir dille yazılan eser ilk olarak Muhammed Abbasî'nin tashihiyle 1336 hş.'de; ikinci olarak da Seyyid Sa'id Mir Muhammed Sâdik ve Abdül-Hüseyn Nevâyî'nin tashihleriyle 1387 hş.'de Tahran'da basılmıştır. Timur'un tarihinden bahseden ve yine *Zafernâme* adını taşıyan bir başka eser de Nizameddin eş-Şamî tarafından 804/1401 yılında telif edilmiştir. Eser, ilk olarak 1937'de Prag'da Felix Tauer tarafından basılmış; Penahî Simnanî bu neşir üzerinde yaptığı düzeltmelerle birlikte eseri 1363 hş.'de Tahran'da bir daha yayınlamıştır. Necatî Lugal tarafından yapılan Türkçe tercümesinin de 1949'da Ankara'da basıldığını belirtelim. Hâfız Ebrû'nun Şamî'nin *Zafernâme*'sine yazmış olduğu *Zeyl*'i ise, Behmen Kerimî tarafından 1328 hş.'de Tahran'da neşredilmiştir.

Ebu Bekir Tihranî İsfehanî (ö. 887/1482) tarafından kaleme alınan Akkoyunlu tarihiyle ilgili *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 1976'da Necatî Lugal ve Faruk Sümer'in tashihleriyle iki cilt halinde İstanbul'da basılmıştır. Bir yıl sonra bu baskı aynen faksimile olarak 1356 hş.'de Tahran'da tekrarlanmıştır. Mürsel Öztürk'ün yapmış olduğu Türkçe tercüme ise, 2001'de Ankara'da yayınlamıştır.

Yahya b. Abdüllatif Kazvinî tarafından 948/1541'de Farsça olarak telif edilen *Lübbü't-tevarîh* isimli eser, Safevîler zamanına kadar gelen muhtasar bir İslam tarihidir. Dört kısım halinde tertip edilen eserin üçüncü kısmı İslam'dan sonra hilafet ve saltanat süren halife ve sultanlara ayrılmıştır. Abbasîler zamanında İran'da ortaya çıkan sultanlar tabakası ise on bir fasıl halinde ele alınır. Muhammed Bâkır Nirumend'in istinsah ettiği nüsha tıpkıbasım olarak 1363 hş.'de Tahran'da yayınlamıştır.

Ahmed b. Muhammed Gaffarî Kazvinî (ö. 975/1567) tarafından kaleme alınan *Tarih-i Nigâristân* isimli eserde, hicrî birinci asırdan onuncu yüzyıla kadarki halifelerin ve sultanların tarihi, dikkati çeken yönleri itibarıyla ele alınır. Eser, Murtazâ Müderris Gilanî'nin tashihiyle 1340 hş.'de Tahran'da basılmıştır. Yine aynı müellif tarafından Şah Tahmasb için telif edilen ve 973/1565 yılına kadarki tarihi içeren *Tarih-i Cihan-ârâ* ise Hasan Nerâkî tarafından 1343 hş.'de Tahran'da neşredilmiştir.

Son olarak Hicret'in bininci yılı münasebetiyle Ekberşah'ın emriyle yedi tarihinin birlikte yazmış olduğu *Tarih-i Elff*'den söz edelim. İslâm'ın başlangıcından 1000/1592 yılına kadar gelen umumî bir İslâm tarihi niteliğindeki eser, Gulam Rıza Tabatabayî Mecid'in tashihiyle sekiz cilt halinde 1382 hş.'de Tahran'da neşredilmiştir. Bu arada İtimadü's-Saltana Muhammed Hasan b. Ali tarafından 1298-1300/1881-1883 yılları arasında kaleme alınan *Tarih-i Muntazam-ı Nâsırî*'nin de İslam tarihini aynı tarzda ancak daha muhtasar olarak Kaçarlar döneminin başına kadar getirdiğini belirtelim. Zamanında pek şöhret bulan bu eser, Muhammed İsmail Rıdvânî tarafından 1363-1367 hş. yılları arasında iki cilt halinde Tahran'da basılmıştır. Yine İtimadü's-Saltana tarafından bu esere bir nevi zeyl olarak yazılan ve alfabetik olarak tanzim edilmiş bir coğrafya kitabı olmanın yanında Nâsîrüddin Şah'ın döneminden de bahseden *Mir'âtü'l-büldân-ı Nâsırî* isimli kitap da Abdü'l-Hüseyn Nevâî ve Hâşim Muhaddis'in tashihiyle 1367 hş.'de Tahran'da neşredilmiştir. Hemen hemen aynı dönemlerde kaleme alınan *Tarih-i Farsnâme-i Nâsırî*'nin ise Hasan b. Hasan Fesâî'ye ait olup Fars bölgesinin hicrî on birinci yüzyıla kadarki tarihiyle ilgili olduğunu ifade edelim.

4. İRAN'DA ANADOLU SELÇUKLULARIYLA İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMA VE İNCELEMELER

İran'da Anadolu Selçuklularıyla ilgili çalışma ve incelemelerin, yukarıda değinmeye çalıştığımız konuyla ilgili kaynak metinlere oranla daha sınırlı bir düzeyde olduğunu, ancak tarihçi ve araştırmacıların Büyük Selçuklular ve İlhanlılar bağlamında da olsa yavaş yavaş ilgilerini bu alana doğru yönlendirmeye başladıklarını söylemek mümkün görünmektedir. Başta Türkiye olmak üzere diğer ülkelerdeki konuyla ilgili inceleme ve araştırmalara yapılan atıfların giderek artması ve bu çalışmalardan bir kısmının tercüme edilmeye başlanmış olması da bu durumun bir göstergesi olarak okunabilir.

Görebildiğimiz kadarıyla İran merkezli bir devlet olan Büyük Selçukluların siyasi hayatına dair İran'da kaleme alınan ilk eserlerden biri Nusretullah Meşkûti'nin *Tarih-i İran ez Selâcika tâ Safeviye* (Tahran 1343 hş.)'si, diğeri Abbas Perviz'in *Tarih-i Selâcika ve Harezşahiyan* (Tahran 1351 hş.)'ı ve bir başkası da Hasan-kulî Müeyyedî'nin *Kudret-residen-i Tuğrul Selcûkî* (Meşhed 1351)'sidir. Bu eserlerin yayınlanması üzerinden takriben bir yarım yüzyıl geçtikten sonra Resul Caferiyan *Tarih-i İnan İslamî: Ez Tulû'-ı Tâhiriyân tâ Gurûb-ı Harezşahiyan* (Tahran 1378 hş.) adlı eseriyle, Meliha Settazâde *Selcukiyan* (Tahran 1384 hş.) isimli kitabıyla, Ekber Behcet ile Suğra Heykelâbâdî *Selcukiyan ez Tuğrul tâ Sencer* (Tebriz 1384 hş.) adlı çalışmalarıyla ve Ferîde Hadîpur Berzeger de *Silsile-i Selcûkiyan* (Tahran 1388) isimli incelemesiyle bu alana katkı sağlamışlardır. Bu arada *Cambridge History of Iran*'ın Farsçaya tercüme edildiğini ve editörlüğünü John Andrew Boyle'un yaptığı beşinci cildin Hasan Enûşe tarafından 1363 hş.'de *Ez Âmeden-i Selcukiyan tâ Furûpaşî-yi Devlet-i İlhanîyan* adıyla Farsçaya aktarıldığını da kaydetmek gerekir. Yine Ahmed Kemaleddin Hilmî'nin Arap-

ça olarak kaleme aldığı eser de, *Devlet-i Selcukiyân* adıyla Abdullah Nâsîrî Tâhîrî, Huccetullah Cudekî ve Ferahnaz Efzâlî tarafından Farsçaya çevrilmiş ve 1383 hş.'de Kum'da neşredilmiştir. Ayrıca Yakub Ajend; C.E. Bosworth, A.K.S. Lambton ve R. Hillenbrand gibi araştırmacıların çalışmalarından yapmış olduğu tercümeleri *Selcukiyân* adıyla bir araya getirip 1380 hş.'de Tahran'da yayınlamıştır.

Siyasi tarihle alakalı olan bu çalışmalardan başka dönemin sosyal, kültürel, sanatsal, idari, iktisadi, edebî ve dinî tarihine dair de bazı çalışmaların yapıldığı göze çarpmaktadır. Bunlardan Abbas İkbâl Aştıyanî'nin kaleme alıp Muhammed Takî Dânişpejuh ve Yahya Zekâ tarafından 1338 hş.'de Tahran'da neşredilen *Veżâret der Ahd-i Selâtin-i Bozorg-i Selcukî* isimli kitap Selçuklu dönemi vezirlerini ve vezirlik kurumunu tanımak bakımından önemlidir. Hasan Enverî'nin 1355'te Tahran'da neşrettiği *Istilahât-ı Divânî Devre-i Gaznevî ve Selcukî* isimli lugat çalışması da dönemin divan teşkilatının kavramlarına vâkıf olmak cihetiyle dikkate değerdir. Nurullah Kesâî'nin 1358'de Tahran'da neşrettiği *Medâris-i Nizamiye ve Te'sirât-ı İlmî ve İctimâ'î* adlı eser eğitim tarihi bakımından; Gulam Ali Hâtem'in 1379'da Tahran'da neşrettiği *Mimarî-yi İslamî-yi İran der Devre-i Selcukiyân* adlı çalışma da dönemin mimarî faaliyetlerini bilmek açısından ilgi çekicidir. Yine Mihnâz Şâyestefer'in 1380 hş.'de Tahran'da yayınladığı *Tezyîn der Devrân-ı Selâcika*, Muhammed Hüseyin Manzûr-ı'l-Ecvâd'ın 1383 hş.'de Tahran'da neşrettiği *Hayat-ı Siyasî-İctimâ'î-yi İmâmiye der Asr-ı Selcukiyân*, Ma'sûme İhtiyarî'nin 1385 hş.'de Miyâneh'te bastırıldığı *Revend-i Vurûd-i Turkân be-İran "Tehavvülât ve Peyâmédihâ-yı Ân" ez Âgâz tâ Pâyân-ı Selcukiyân* da göz atılmayı hak etmektedirler. 1389 hş.'de Tahran'da neşredilen Muhammed Efrûg'un *Filizkârî-yi Asr-ı Selcukî ve Safevî'si* ile Mehdî İbrâze'nin *Te'sir-i Tehavvülât-ı İctimâ'î ber Nukûş-ı Pârçe ve Libâs-ı Devre-i Selcukî-yi İran*'ı ve Meşhed'de yayınlanan İrec Râmî'nin *Selcukiyân ve Gostere-i İlm ü Hüner der İran*'ı ise sanat tarihçilerinin ilgilerini çekmeye adaydır.

Yaptığı çeviri ve derlemelerle dikkatleri çeken Yakub Ajend, Carla Klausner'in eserini *Divansalarî der Ahd-i Selcukî (Veżâret der Ahd-i Selcukî)* adıyla 1363 hş.'de; Jan Rypka'nın kitabını *Edebiyat-ı İran der Zaman-ı Selcukiyân ve Moğolân* ismiyle 1364 hş.'de ve Margrita Cattelli ve Louis Hambis'ten yaptığı çevirileri de *Hüner-i Selcukî ve Harezmî (Tarih-i Hüner-i İran 8)* adıyla 1376 hş.'de Tahran'da neşretmiştir. Bu çeviri faaliyetlerinden Arapça olarak yazılmış dönemin kaynakları da nasibini almış ve Bundarî İsfahanî'nin *Zübdetü'n-nusra ve nuhbetü'l-usra* adlı eseri *Tarih-i Silsile-i Selcukî* adıyla Muhammed Hüseyin Celilî tarafından tercüme edilerek 1356'da Tahran'da yayınlanmıştır. Yine Sadreddin Hüseyinî'ye ait *Ahbaru'd-Devleti's-Selcukiye* isimli eser de *Zübdetü't-tevarih: Ahbar-ı Ümerâ ve Padişahân-ı Selcukî* adıyla Ramazan Ali Ruh-ı İlahî tarafından çevirilerek 1380'de Tahran'da neşredilmiştir.

Makalenin sonuna eklediğimiz seçilmiş kaynakça faslında da yer alan Büyük Selçuklu dönemine mahsus bu nevi diğer eserleri zikretmekten sarf-ı nazar edip Anadolu Selçuklularıyla alakalı yayınlara dikkat kesildiğimizde, Rukiye Yusufî Helvayî tarafından 1381 hş.'de Tahran'da yayınlanan *Revâbit-ı Siyasî-yi Selâcika-i Rum ba İlhanîyân* adlı kitabın, tespit edebildiğimiz kadarıyla İran'da Anadolu Selçuklularına doğrudan doğruya atıfta bulunan tek yerli eser olma ünvanını elinde bulundurduğunu görürüz. Helvayî, kaleme aldığı altı fasılda, Anadolu Selçukluları ile İlhanlılar arasındaki siyasi ilişkileri öncesi ve sonrasıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Girizgâh mahiyetinin

deki birinci fasılda Büyük Selçuklular ve haleflerini, ikinci fasılda Moğol istilasına kadar Anadolu Selçuklularını, üçüncü fasılda Moğolların Köseadağ Savaşı'na kadar Anadolu'ya ve diğer İslâm ülkelerine yapmış oldukları akınları, dördüncü fasılda Moğolların Anadolu ve Selçuklu sultanları üzerindeki hakimiyet ve tasallutunu, altıncı fasılda da Pervane Mu'înüddin Süleyman'ın ölümünden sonra Anadolu'nun durumunu ve beyliklerin kurulmasını ele almıştır. Ekseriyetle Arapça ve Farsça kaynaklardan istifade ederek eserini kaleme alan yazar, başta Osman Turan'ın *Selçuklular Zamanında Türkiye* isimli kapsamlı eseri olmak üzere Türkçe ve diğer dillerde yazılmış konuyla ilgili incelemeleri ihmal etmiş gözükmektedir.

Moğollar ve İlhanlılarla ilgili pek çok çalışmada imzası bulunan Şirin Beyanî'nin *Din u Devlet der İran-i Ahd-ı Moğol* üst başlığıyla 1367 hş.'de Tahran'da üç cilt hâlinde yayınladığı esere de içerik yönüyle dikkat çekmek gerekir. Eserinin birinci cildinde İlhanlıların teşkiline kadarki Moğol tarihi ve dininden; ikinci cildinde İlhanlı idaresi dönemindeki dinî, sosyal ve kültürel durumdan ve çatışmalardan bahseden Ş. Beyanî, üçüncü cildinde ise İlhanlıların İslâm dünyasıyla ilişkilerini ele almış; bu bağlamda zaman zaman Anadolu'daki Moğol varlığına ve onların Selçuklularla ilişkilerine değinmiştir.

Affân Selçuk'un *Nakd u Berresî-yi Menâbi'-i Tarih-i Selcûkiyân* adıyla 1349 hş.'de Tahran Üniversitesi'nde yapmış olduğu doktora çalışmasıyla başlayan Selçuklularla ilgili yüksek lisans-doktora seviyesindeki akademik incelemelerin ise bilhassa son yıllara doğru giderek artış gösterdiği görülmektedir. Daha ziyade yüksek lisans tezi düzeyinde oldukları gözlemlenen bu çalışmaların da ekseriyetle Büyük Selçuklularla, yani İran coğrafyası, tarihi ve kültürüyle doğrudan alakalı hususlarla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. 26-30 Eylül 2010'da Kayseri'de yapılan Uluslararası Selçuklu Sempozyumu'nda Ali Temizel tarafından sunulan "Selçuklular Hakkında İran'da Yapılan Lisansüstü Çalışmalar" isimli tebliğde, daha ziyade Tahran'da bulunan üniversitelerde Selçuklular üzerine yapılan yirmi kadar tez tanıtılmıştır. İran'ın tümüyle ilgili yapılacak bir araştırmada bu rakamın elliye ulaşması mümkün görünmektedir. Bu çalışmalar içinde Anadolu Selçuklularıyla alakalı olanların sayısı ise konuyla ilgili kitaplarda olduğu gibi pek kabarık değildir.

Bu çalışmalardan biri olan Zehra Rabbanî tarafından Tahran Zehra Üniversitesi'nde 1382 hş.'de yapılan *Berresî-yi Nakş-ı Nuhbegân der Revâc-ı Ferheng-i İranî der Anatoli Devre-i Selcûkiyân* isimli doktora tezinde, İran kültürünün Selçuklular döneminde Anadolu'da revaç bulmasında devlet erkânı, âlimler, mutasavvıflar ve sanatçılar gibi önemli kimselerin rolleri incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak İranlıların Anadolu'daki varlığı üzerinde durulmuş ve mesele İslam öncesi ve sonrası (Selçukluların zuhûruna kadar) olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. Üçüncü fasılda ise, Anadolu Selçukluları döneminde sultanlar, şehzâdeler ve diğer devlet görevlilerinin İran kültürünün revac bulmasındaki rolleri incelenmiştir. Dördüncü fasılda, söz konusu dönemde devlet ricali dışındaki kimselerin İran kültürünün yaygınlaşmasındaki rolleri bahis mevzuu edilmiştir. Ayrıca muhtelif tarikatlerden, bunlara mensup olan kimselerden, Ahîyân-ı Rum teşkilatının kurulmasından ve onların İran'la irtibatlarından da bahsedilmiş, ahîlerin toplumsal konumlarına değinilmiştir.

Ali Rıza Mukaddem de 1388 hş.'de Tahran'da Şehid Beheştî Üniversitesi Edebiyat ve Ulûm-i İnsanî Fakültesi'nde yapmış olduğu *Teşkilât-ı Ahîyân ve Seyr-i Tarih-i Ân* isimli yüksek lisans tezinde, Ahîlik kurumunu ve onun tarihî seyrini ortaya koymaya çalışmıştır. Konuyla ilgili Türkiye'de neşredilmiş literatüre de atıflarda bulunan bu çalışmasında Mukaddem, meseleyi, dört fasıl halinde; muhtelif İslâm ülkelerinde fütüvvet teşkilatlarının ortaya çıkışı, *ahî* kelimesinin menşei ve İran ahîleri, Anadolu ahîleri ve teşkilat yapıları ve ahîlerin piri Ahî Evran'ın hayatı ve eserleri şeklinde ele almıştır. Ahîlerin Mevlevîler ve Evhadüddin Kirmanî ile irtibatları ve Osmanlı devletinin kuruluşundaki rolleri de değindiği konular arasındadır.

Abbas Şeyhvanlu ise *Evzâ'-ı Siyasî ve Ferhengî-yi Selcûkiyân-ı Rum* adıyla 1383 hş.'de Meşhed Dânişgâh-ı Âzâd-i İslamî'de hazırladığı yüksek lisans çalışmasında, Anadolu Selçuklularının siyasi ve kültürel durumuna, onların diğer ülkelerle irtibatlarına ve Anadolu'daki diğer beyliklere dikkat çekmeye çalışmıştır. Zehra Ali-Muhammedî ise 1387 hş.'de Kazvin Üniversitesi'nde başladığı ve henüz sonuçlandırmadığı *Nakş-ı Hanedan-ı Mu'înüddin Pervâne der Tehavvülât-ı Devlet-i Selcûka-i Rum* isimli yüksek lisans tezinde, Pervâne ailesinin Selçuklu devleti üzerindeki tesirini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anadolu Selçuklularıyla ilgili olarak İran'da mevcut bulunan bu bilgi açığının yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bilhassa son zamanlarda Türkçeden yapılan tercümelemlerle giderilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ahmed Ateş'in 1945'te *Türkiyat Mecmuası* (7-8: 94-135)'nda yayımlanmış olduğu "Hicrî VI-VIII. (XII-XIV.) Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler" isimli makalesi, Sâime İnal Sâvî tarafından tercüme edilmiş ve *Âsâr-ı Farişî der Anatoli ez Karn-ı Şeşom ta Heştom-ı Hicrî Kamerî* adıyla 1372 hş.'de Tahran'da müstakil olarak basılmıştır. Mikail Bayram'ın kaleme aldığı eserlerden biri Mansûre Hüseyinî ve Davud Vefâî tarafından çevrilerek *Evhadiüddin Kirmanî ve Hareket-i Evhadiye* adıyla 1379 hş.'de, bir diğeri de Davud Vefâyî ve Huccetullah Cûdekî tarafından tercüme edilerek *Cünbüş-i Zenân-ı Anatoli* ismiyle 1380 hş.'de Tahran'da neşredilmişlerdir. Yine Mikail Bayram'a ait olan *Fatma Bacı ve Bâciyân-ı Rum* ile Ahmet Yaşar Ocak'a ait olan *Babaîler İsyânı* isimli eserler de Muhammed Takî İmamî tarafından tercüme edilmiş ve bu iki çalışma birleştirilerek *Cünbüşhâ-yı İrfanî-Siyasî-yi der Zamân-ı Selcûkiyân* adıyla 1384 hş.'de Tahran'da yayımlanmıştır. Bu tercüme faaliyetlerini Mehmed Fuad Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eseri ile Mehmet Şeker'in *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması* adlı kitabı takip etmiştir. İlk eser, Tevfik Sübhanî tarafından *Sufiyân-ı Nuhustîn der Edebiyât-ı Türk* adıyla, ikincisi ise Ali Ertuğrul ve Nasrollah Salehî tarafından *Selcûkiyyân: Şikest-i Bizans der Malazgirt ve Gosteriş-i İslâm der Anatoli* ismiyle tercüme edilerek 1385 hş.'de Tahran'da basılmıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri hakkında bir mukaddimeyi de içeren *Osmanlı Tarihi*'nin birinci cildi de İran'da konuyla ilgili atıfta bulunulan eserler arasındadır. Merhûm Uzunçarşılı'nın bu eseri, İrec Nevbaht ve Vahab Veli'nin tercümesi ile *Tarih-i Osmanî* ad altında ilk olarak 1368 hş.'de Tahran'da neşredilmiştir.

Seçilmiş kaynakça kısmında da görüleceği üzere İ. Kafesoğlu, F. Sümer ve A. Gölpinarlı gibi yazarların eserlerinden yapılan tercümelerin yanında Anadolu Selçuklu-

larıyla alakalı Arapça olarak yazılmış kaynaklardan yapılan çeviriler de dikkate değerdir. Bunlardan İbn Ezrak, Gregory Ebu'l-Ferec ve İbn Battûta'nın eserleri ise müstakil olarak değerlendirilmeyi hak etmektedirler.

Bilindiği üzere İbn Ezrak Fârûkî tarafından kaleme alınan *Tarihu Meyyâfârikîn* isimli eser, Meyyâfârikîn'in kuruluşundan itibaren 571/1175 yılına kadar gelen bir şehir tarihi hüviyetindedir. Ancak ele aldığı bölgenin siyasi tarihini de içermesi yönüyle Selçuklular, Atabeyler, Mervânîler, Artuklular ve Ahlatşahlar hakkındaki malumatı da ihtiva eder. Bu eserin Bedevî Adülatif İvaz tarafından 1974'te Beyrut'ta neşredilen İbn Düstek'in Meyyâfârikîn'de Mervanî emirliğini kurmasıyla başlayıp 540/1146 yıllarına kadar gelen kısmı, Hüseyin Karaçanlı tarafından *Tarih-i Meyyâfârikîn ve Diyarbekr* ismiyle 1386 hş.'de Farsçaya tercüme edilerek Tahran'da yayınlanmıştır. Eserin bu kısmı, Mehmet Emin Bozarslan tarafından *Meyyafarikîn ve Amid Tarihi* adıyla 1975'te Türkçeye çevrilmiştir.

İbnü'l-İbrî de denilen Gregory Ebu'l-Ferec (ö. 685/1286)'in Arapça olarak kaleme aldığı *Muhtasar-ı Tarihu'd-düvel* isimli eserin Harezmsahlar ve Moğol tarihi hakkındaki bahisleri Cüveynî'nin *Cihanguşâ*'sından özetlenerek alınmışsa da, müellifin yaşadığı dönemde vuku bulan Moğolların Anadolu'yu istilasına dair bilgileri orijinal ve sağlamdır. Ömer Rıza Doğrul tarafından iki cilt halinde *Abu'l-Farac Tarihi* adıyla Türkçeye tercüme edilerek 1945 yılında Ankara'da basılan bu kitap, biri Muhammed Ali Tâcpur ve Haşmetullah Riyazî tarafından, diğeri de Abdu'l-Muhammed Âyetî tarafından olmak üzere, iki kez Farsçaya tercüme edilmiş ve her iki tercüme de *Muhtasar-ı Tarihu'd-düvel* adıyla 1364 hş.'de Tahran'da basılmıştır.

İslâm dünyasının en büyük seyyâhlarından biri kabul edilen İbn Battûta (ö. 770/1368 civarı)'nın 732-733/1332-1333 yıllarında gezdiği Anadolu ile ilgili verdiği bilgilerin kıymeti tartışılmazdır. Onun *Tuhfetü'n-nuzzâr fî garâibi'l-emsâr ve acâibi'l-esfâr* ismini taşıyan *Seyhât-nâme*'si Anadolu'daki ahîler hakkında önemli bilgiler içerir; ticaret malları, ticaret hayatı, limanlar, yollar, paralar, demografik tablo ve kültürel hayatla ilgili dikkate değer malumat ihtiva eder. Eserin bu yönü ülkemizde de bilindiğinden *Seyhât-nâme* pek çok araştırmaya konu olmuş ve birkaç kez Türkçeye tercüme edilmiştir. Dönemin İran'ına dair de önemli bilgiler barındıran eser, Muhammed Ali Muvahhid tarafından *Sefernâme-i İbn Battûta* adıyla Farsçaya tercüme edilmiş ve iki cilt hâlinde 1337-1348 hş. yıllarında Tahran'da neşredilmiştir. Eser ve müellifiyle ilgili İran'da da bir hayli inceleme mevcuttur.

Bahsimize son vermeden önce Türk Tarih Kurumu ve Sâzmân-ı Ferheng ve İrtibât-ı İslâmî-yi İran tarafından işbirliğiyle gerçekleştirilmekte olan sempozyumlar serisine dikkat çekmek istiyoruz. Her iki kurum tarafından imzalanan protokol gereği ilki Şubat 2001'de Tahran'da *İran ve Türkiye Arasındaki Tarihi ve Kültürel İlişkiler (Revâbit-ı Ferhengî ve Tarihî-yi İran ve Türkiye)* adıyla, ikincisi Aralık 2002'de Konya'da *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri (Revâbit-ı Türk-İran ez Guzeşte tâ İmrûz)* ismiyle gerçekleştirilen bu sempozyumlarda sunulan ele aldığımız konuyla doğrudan alakalı tebliğler Türkçe-Farsça olarak basılmıştır (Ankara 2002/Tahran 1381 ve Ankara 2003).

Seçilmiş kaynakça kısmı da göz önünde bulundurulduğunda makalemizin hacminin bir hayli uzaması sebebiyle İran'da konumuzla alakalı yapılmış ve henüz yayınlanma-

miş bulunan yüksek lisans ve doktora seviyesindeki çalışmalara değinmemizin mümkün olamayacağı açığa çıkmaktadır. Ancak görebildiğimiz kadarıyla söz konusu araştırmaların da büyük kısmı Büyük Selçuklular ve İlhanlılarla alakalı olup Zehra Rabbanî ve Ali Rıza Mukaddem'in yukarıda değindiğimiz tezleri gibi sadece birkaçı doğrudan Anadolu Selçuklularıyla ilgilidir. Yine yayınlanmış bulunan kitaplardan fırsat bulup da konumuzla alakalı makalelere de dikkat çekmemiz mümkün olmadı. Bunları zikretmeyi de gelecekte yazmayı düşündüğümüz aynı konunun devamı mahiyetindeki makalemize tehir etmek zorunda kalıyoruz. Ancak konuyla alakalı kimselere kendileriyle ilgili makaleleri ararken öncelikli olarak nerelere bakabileceklerine dair birkaç hususu hatırlatmak istiyoruz.

Makalelerle ilgili olarak öncelikle bakılması gereken yer, bugüne kadar altı cildi yayınlanmış bulunan *Fihrist-i Makalât-ı Farisî* isimli makaleler bibliyografyasıdır. 1383 yılında İrec Afşar'ın gayretleriyle çıkan altıncı cilt 1371-1376 yılları arasındaki makaleleri kapsamaktadır. Artık dergilerin elektronik ortamda da taranabiliyor olması ve oldukça çeşitlenmesi bu nevi eserlere ihtiyacı azaltmışsa da, elektronik ortama geçilmeden önceki dönemin dergilerindeki makaleleri toplu ve tasnif edilmiş olarak mezkûr eserde görmek mümkündür.

İnternet üzerinden İran'da yayınlanmış makaleleri isim olarak görmek, bir kısmına üyelik yoluyla diğer bir kısmına ise ücreti mukabilinde ulaşabilmek www.magiran.com, www.noormags.com, www.sid.ir ve www.irandoc.ac.ir gibi sitelere girmek ve arama motoruna ilgili kelimeyi Farsça olarak yazıp tarama yaptırmak suretiyle mümkün olabilmektedir. Ayrıca İran'da yayınlanmakta olan kitapları günü gününe takip edebilmek, geçmişte hangi kitapların yayınlanmış olduğunu görebilmek ve icra edilmekte olan ve edilmiş kültürel faaliyetlerden haberdar olabilmek için de zaman zaman www.ketab.ir, www.mirasnaktoob.ir ve www.shiasearch.com isimli sitelere göz atılabilir. Yine yukarıda saydığımız amaçlarla Kitabhâne-i Millî-yi Cumhuri-yi İslâmî-yi İran sayfası (www.nlai.ir), Dâiretü'l-Ma'arif-i Bozorg-i İslâmî sayfası (www.cgie.org.ir), Pejuheş-gâh-ı Ulûm-ı İnsanî ve Mütalaât-ı Ferhengî sayfası (www.ihcs.ac.ir), Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi sayfası (<http://library.ut.ac.ir>), Kitabhâne-i Tahassüsî-yi Tarih-i İslâm ve İran sayfası (www.historylib.com), Merkez-i Esnâd-ı Âstanâ-ı Kuds-ı Razavî sayfası (www.aqlibrary.org), Kitabhâne-i Bozorg-i Âyetullah Mar'âşî Necefî sayfası (www.marashilibrary.com), *Encyclopedia Iranica* sayfası (www.iranica.com), Dânişnâme-i Cihan-ı İslâm sayfası (www.encyclopaediaislamica.com) ziyaret edilebilir.

Sonuç

İki kısım halinde yazmayı düşündüğümüz "İran'da Türkiye Tarihi Çalışmaları" isimli makalenin ilk kısmına son verirken bazı hususların altını çizmek istiyoruz. Başta da ifade ettiğimiz gibi Selçuklular ve İlhanlılar dönemi Anadolu ve İran coğrafyasının bugünkünden daha yoğun siyasi-kültürel ilişkiler içinde olduğu bir zaman dilimidir. Bu bakımdan "İran'da Türkiye Tarihi Çalışmaları -Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi-" adı altında coğrafi bir yaklaşımla kurguladığımız makalemizi Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde Anadolu sahinde yazılmış eserlerin İran'da yapılmış neşirleriyle ya da söz konusu dönemle ilgili olarak İran'da yayınlanmış çalışmaları

sınırlamayı uygun bulduk. Ancak seçilmiş kaynakça kısmında bu daireyi biraz daha genişleterek Gazneli, Büyük Selçuklu, Harezmsahlı ve İlhanlı dönemlerine dair İran'da neşredilmiş eserlere ve incelemelere de yer vermeye gayret ettik. Bu yönüyle kaynakça, Türk tarihinin bir kesitiyle ilgili İran'da yayınlanmış eserler ve incelemeler bibliyografyası haline dönüşmüştür.

Selçuklular döneminde resmî yazışmalarda Farsçanın kullanılmış olması ve ilim dili olan Arapçanın yanında bilhassa tarih ve edebiyat sahasında Farsçadan istifade edilmesi, Anadolu'da Farsça olarak kaleme alınmış dikkate değer sayıda eserin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. İranlı tarihçilerin ve araştırmacıların dikkatlerinden kaçmamış olan bu Farsça literatürün önemli bir kısmı bu kimseler tarafından neşredilmiştir. İran tarihi ve kültürü açısından da son derece önemli olan bu metinlerle ilgili çalışmaların yanı sıra, bilhassa son zamanlarda, Türkiye'deki dönemle ilgili araştırma ve incelemelerin de, yapılan atıflara ve tercümelere göz atıldığında, artık İran'da dikkatleri çekmeye başladığı görülecektir.

Farsçanın şâheseri kabul edilen *Mesnevî*'nin Anadolu'da yazılmış olması ve bilhassa İstanbul kütüphanelerinin çok sayıda Farsça eseri bünyelerinde barındırması, İran kamuoyunun daima dikkatini çeken bir husus olmuştur. Bugün neşredilen Farsça kaynak eserlerin tashih-tahkik edilen nüshaları ekseriyetle İstanbul kütüphanelerinde saklıdır. Bu sebeple -genelleştirmeden söyleyecek olursak- bilhassa İstanbul, İranlı ilim adamları ve araştırmacılar için bilinmeyen bir yer değil, bilakis yapacakları çalışmalarda uğramaları gereken yerlerden biridir. Bu zorunluluk, henüz istenen seviyede olmasa da, ilmî münasebetleri ve kültürel tanışıklığı belli bir düzeyde tutmaktadır.

Seçilmiş kaynakça kısmında yer alan eserlere dikkat edildiğinde, muhtemelen geçtiğimiz yüzyılda Orta Asya ve Horasan mıntıkasına karşı Rus ve Sovyet ilgisinin teşviklerine bağlı olarak canlanan araştırmaların bir neticesi olan Rusça eserlerin, büyük oranda Farsçaya aktarıldığı görülecektir. Yine İranlı tarihçilerin bilhassa İngilizce ve Arapça literatürü de takip ettikleri bu dillerden yaptıkları tercümelere ulaşılmaktadır.

Ülkemizde bir Ortaçağ tarihçisinin yaşayacağı dil problemini pek hissetmeyen İranlı tarihçilerin ve araştırmacıların, Safevî ve sonrası, Moğol ve İlhanlı literatürü dikkate alındığında, diğer ülkelerdeki meslektaşları gibi tabii olarak mevcut durumlarıyla ilgili konulara ve alanlara ilgi duydukları ve öncelik verdikleri görülecektir. Ancak son zamanlarda muhtemelen çalışma alanlarında bir doyumluğa ulaşılması sebebiyle, yavaş yavaş daha farklı konulara doğru meyletmeye başladıkları ve tercüme yoluyla çevre ülkelerdeki birikimi aktarmaya çalıştıkları fark edilmektedir. Metin ve siyasi tarih eksenli anlayışın da sosyal, kültürel ve yerel meselelerin incelenmesine doğru evrildiği hissedilmektedir.

Seçilmiş Kaynakça*

Abâ-yı Câmehâne, Rıza, *Tehavvül-i Fikrî der Zindegî ve Endişehâ-yı Hakim Senâyî Gaznevî*, Tahran 1389.

* Gazneli, Büyük Selçuklu, Harezmsahlı ve İlhanlı dönemlerine dair İran'da yapılmış inceleme ve araştırmalara yer vermeye çalıştığımız bu kaynakçada, makale metninde kendisine değindiğimiz ya da ismini andığımız eser ve incelemeler yer almamıştır. Kitapların basım tarihi, İran'da bugün kullanılan hicrî şemsî takvime göredir. Hicrî kamerî olarak kaydedilen tarihler miladî karşılıklarıyla birlikte verilmişlerdir.

- Abbâdî, Kutbuddin Ebu'l-Muzaffer, *et-Tasfiye fî ahvâli'l-mutasavvife (Sufînâme)*, tsh. Gulam Hüseyin Yusufî, Tahran 1347.
- Abbâdî, Kutbuddin Ebu'l-Muzaffer, *Menâkıb-ı Sûfiye*, haz. Muhammed Takî Dânişpejuh-İrec Afşar, Tahran 1362.
- Abdullahî, Rıza, *Tarih-i Tarih der İran*, Tahran 1366.
- Abdullahiyân, Hamid, *Cenbehâ-yı Edebî der Tarih-i Beyhakî*, Erak 1381.
- Abdullahyof, Sa'dullah, *Emir İsmâ'il Samanî*, Tahran 1378.
- Ackerman, Phyllis, *Nessâcî-yi San'atî der İran*, trc. Zerrînduht Sâbirşeyh, Tahran 1361.
- Afîfî, Ebu'l-'Alâ, *Melâmîtiye, Sûfiye ve Fütüvvet*, trc. Nusretullah Furûher, Tahran 1376.
- Afrasyabî, Behram, *Sukût-ı İmparatorî-yi Moğol (Sultaniye der Âteş)*, Tahran 1377.
- Afşarî, Mihran, *Fütüvvetnâme-hâ ve Resâil-i Hâksâriye (Sî Risâle)*, Tahran 1382.
- Afşarî, Mihran-Meydanî, Mehdî, *Çahârdeh Risâle der Bâb-ı Fütüvvet ve Esnâf*, Tahran 1385.
- Ahmed Penahî, Muhammed, *Cengizhan Çehre-i Hânri-z-i Tarih*, Tahran 1364.
- Ahmed Penahî, Muhammed, *Emir İsmail Samanî: Fermanrevâ-yı Bozorg ve Âdil*, Tahran 1375.
- Ahmed Penahî, Muhammed, *Sultan Celâleddin Harezşâh: Tendîs-i Delfîrî ve İstikâmet*, Tahran 1375.
- Ahmedpur Keyvanî, Kâmrân, *İlhanân ve İktisad-ı İran: İslahât-ı Gazanhan*, Ehvaz 1381.
- Ahter, Muhammed Selim, *Heft Goftar Derbâre-i Senâ ve Attar ve Irakî*, Tahran 1375.
- Âinevend, Sâdik, *İlm-i Tarih der Gostere-i Temeddün-i İslâmî*, c. I-II, Tahran 1377.
- Âlimzâde, Hadi-Seccâdî, Seyyid Sâdik, *Tarih-nigarî der İslâm*, Tahran 1375.
- Allan, James Wilson, *Sifalgerî der Hâvermeyâne ez Âgâz tâ Devrân-ı İlhanî der Muze-i Ashmolean Oxford*, trc. Mihnaz Şâyestefer, Tahran 1387.
- Âlyârî, Hüseyin, *Cengizhan-ı Moğol*, Tebriz 1382.
- Ambraseys, N.N.-Melville, C.P., *Tarih-i Zeminlerzehâ-yı İran*, trc. Ebu'l-Hasan Râde, Tahran 1370.
- Âmulî, Şemsüddin Muhammed b. Mahmûd, *Nefâisü'l-fünûn fî arâyisü'l-uyûn*, tsh. Mirza Ebu'l-Hasan Şa'rânî-Seyyid İbrahim Meyâncî, c. I-III, Tahran 1381.
- Ankaravî, İsmail, *Şerh-i Kebîr-i Ankaravî ber Mesnevî-yi Ma'nevî-yi Mevlevî*, trc. İsmet Settârzâde, c. I-XV, Tahran 1374.
- Anonim, *Ferâidü's-suluk fî fezâli'l-mulûk (Nesr-i Karn-ı Heftom-ı Hicrî)*, tsh. Nuranî Visal-Gulam Rıza Afrasyabî, Tahran 1368.
- Anonim, *Hudûdu'l-âlem mine'l-maşrik ile'l-mağrib*, haz. Minuçehr Sutûdeh, Tahran 1362.
- Anonim, *Hudûdu'l-âlem mine'l-maşrik ile'l-mağrib*, mukaddime: V. V. Barthold, talikât: V. Minorsky, trc. Mir Hüseyinşah, tsh. Meryem Mir Ahmedî-Gulam Rıza Verehrâm, Tahran 1372.
- Anonim, *Mücmelü't-tevarih ve'l-kısas*, haz. İrec Afşar-Mahmud Ümidsalar, Tahran 1379.
- Anonim, *Mücmelü't-tevarih ve'l-kısas*, tsh. Muhammed Takî Bahar, Tahran 1318.
- Anonim, *Tarih-i Sistan*, tsh. Muhammed Takî Bahar, Tahran 1314.
- Anonim, *Tuhfe (der Ahlâk ve Siyâset ez Mutûn-ı Farisî-yi Karn-ı Heftom)*, haz. Muhammed Takî Dânişpejuh, Tahran 1341.
- Arberry, Arthur John, *Edebiyât-ı Klasik-i Farisî*, trc. Esedullah Âzâd, Meşhed 1371.
- Arif Tamer, *İsmâiliye ve Karâmita der Tarih*, trc. Hümeyrâ Zümürüdî, Tahran 1377.

- Ârîn-nejad, Şapur, *Fâtiḥ: Cenghâ-yı Sultan Mahmud-ı Gaznevî ba Hind*, Tahran 1382.
- Ârîn-nejad, Şapur, *Kıyâm-ı İsmâ'iliye: Melikşah Selcûkî ve Hasan Sabbah*, Tahran 1370.
- Arnold, T. W., *Tarih-i Gosteriş-i İslam*, trc. Ebu'l-Fazl İzzetî, Tahran 1385.
- Aştıyanî, Abbas İkbâl, *Mecmu'a-i Makâlât-ı Abbas İkbâl Aştıyanî*, der. Muhammed Ali Debirsiyakî, Tahran 1378.
- Aştıyanî, A. İ., *Tarih-i Moğol ve Evâil-i Eyyâm-ı Timurî*, c. I-II, Tahran 1376.
- Aştıyanî, A. İ., *Tarih-i Muḫassal-ı İran (Ez Sadr-ı İslam tâ İnkıraz-ı Kaçariye)*, haz. Muhammed Debîr Siyakî, Tahran 1347.
- Avfî, Muhammed, *Cevâmi'u'l-hikâyât ve levâmi'u'r-rivâyât (Cild I, Kısım 1-4)*, tsh. Emir Bânû Kerimî, Tahran 1352-1362.
- Avfî, M., *Cevâmi'u'l-hikâyât ve levâmi'u'r-rivâyât (Tarih-i İran ve İslâm)*, tsh. Cafer Şiar, Tahran 1374.
- Avfî, M., *Tezkire-i Lübâbü'l-elbâb*, tsh. Edward Browne, haz. Muhammed Abbasî, Tahran 1361.
- Avnullahî, Seyyid Ağa, *Tarih-i Pansad Sale-i Tebriz: Ez Âğaz-ı Devre-i Moğolan tâ Payan-ı Devre-i Safeviyan*, trc. Perviz Zâri' Şahmersî, Tahran 1387.
- Âzer el-Bikdili, Lutf-Alihan, *Âteşgede-i Âzer*, tsh. Hasan Sâdât Nâsırî-Mir Hâşim Muhaddis, c. I-IV, Tahran 1336-1378.
- Azizî, Mansûr, *Mübârezât-ı Zidd-ı Feodali der İran-ı İsmâ'iliye der Tarih*, Tahran 1359.
- Bağdadî, Abdülkâhir, *Tarih-i Mezâhib-i İslâm ya Tercüme-i el-Fark beyne'l-fırak*, haz. Muhammed Cevad Meşkûr, Tebriz 1333.
- Bahr'u'l-Ulûm, Muhammed b. Muhammed, *Tefsir-i İrfanî-yi Mesnevî-yi Ma'nevî*, haz. Ferîd İkbâl, c. I-VI, Tahran 1383.
- Barkhausen, Joachim, *İmparatori-yi Zerd –Cengizhan ve Ferzendâneş-*, trc. Erdeşir Nîkpûr, Tahran 1346.
- Barthold, Vasily Vladimirovich, *Âbyârî der Türkistan*, trc. Kerim Keşâverz, Tahran 1350.
- Barthold, V. V., *Câyâh-ı Menâtik-ı Etrâf-ı Deryâ-yı Hazar der Tarih-i Cihân-ı İslâm*, trc. Leyla Rubenşeh, Tahran 1375.
- Barthold, V. V., *Coğrafya-yı Tarihî-yi İran*, trc. Hümâyûn San'atî-zâde, Tahran 1377.
- Barthold, V. V., *Ferheng ve Temeddün-i Müselmanân*, trc. Ali Ekber Diyanet, Tahran 1357.
- Barthold, V. V., *Halife ve Sultan ve Muhtasarî Derbâre-i Bermekiyân*, Tahran 1358.
- Barthold, V. V., *Hâverşinâsî der Rusya ve Avrupa*, trc. Hamza Serdâver, Tahran 1351.
- Barthold, V. V., *Karahıtayiyân ve Harezşahiyyân*, trc. Ali Muhammed Zehmâ, Kabil 1351.
- Barthold, V. V., *Tarih-i Siyasî ve İçtima'î-yi Asyâ-yı Merkezî tâ Karn-ı Devazdeh*, trc. Ali Muhammed Zehmâ, Kabil 1344.
- Barthold, V. V., *Tarih-i Turkhâ-yı Asyâ-yı Merkezî*, trc. Gaffar Hüseyinî, Tahran 1376.
- Barthold, V. V., *Tezkire-i Coğrafya-yı Tarihî-yi İran*, trc. Hamza Serdâver, Tahran 1358.
- Barthold, V. V., *Türkistannâme: Türkistan der Ahd-ı Hucûm-ı Moğol*, trc. Kerim Keşâverz, Tahran 1352.
- Barthold, V. V.-Ajend, Yakub, *Türkân der İran*, Tahran 1385.
- Bastanî Pârizî, Muhammed İbrahim, *Ya'kûb-ı Leys*, Tahran 1344.
- Bausani, Alessandro, *İraniyyân, Mutazammin-i Tarih-i İran ba-Tekye ber-Evzâ'-ı İktisadî ve İçtima'î*, trc. Mes'ûd Recebniyâ, Tahran 1359.
- Bayat, Azizullah, *Şinâsâyî Menâbi' ve Me'ahiz-i Tarih-i İran*, c. I-II, Tahran 1380.

- Baymatov, Lokman, *Kıyâm-ı Mahmud-i Târâbî*, Tahran 1382.
- Bekâyî, İrec, *Cengizhan-ı Mihriban ve Harezşahiyan-ı Asîl: Tarih be-Rivâyet-i Tanz*, Tahran 1380.
- Bekkâyî, Hüseyin, *Fırar ez Akl: Ez Teşkil-i imparatori-yi Selcûkî tâ Hamle-i Moğol*, Tahran 1388.
- Bekrân, Muhammed b. Necib, *Cihannâme*, nşr. Muhammed Emin Riyahî, Tahran 1342.
- Bel'amî, Ebu Ali Muhammed, *Tarih-i Bel'amî: Tekmilê ve Tercüme-i Fârisî-yi Tarih-i Taberî*, tsh. Melikü's-Şu'arâ M. Takî Bahar, Tahran 1341.
- Bel'amî, Ebu Ali Muhammed, *Tarihnâme-i Taberî (Tercüme-i Fârisî-yi Tarih-i Taberî)*, haz. Muhammed Rûşen, Tahran 1374.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahya, *Futûhu'l-buldân*, trc. Muhammed Tevekkül, Tahran 1367.
- Belenitsky, Alexandre, *Horasan ve Mâverâünnehir*, trc. Perviz Vercâvend, Tahran 1364.
- Bertels, Yevgeny Eduardovich, *Nâsir-ı Husrev ve İsmailiyan*, trc. Y. Arînpur, Tahran 1376.
- Bertels, Y. E., *Tarih-i Edebiyât-ı Farisî ez Firdevsî tâ Ahd-ı Selcûkî*, trc. Sirius İzedî, c. I-II, Tahran 1374-1375.
- Bertels, Y. E., *Tarih-i Edebiyât-ı Farisî-Tacikî ez Rûzgâr-ı Bâstân tâ Pâyân-ı Ahd-ı Selcûkiyan*, trc. Sirius İzedî, Tahran 1385.
- Bertels, Y. E., *Tasavvuf ve Edebiyât-ı Tasavvuf*, trc. Sirius İzedî, Tahran 1356.
- Berûmend Sa'id, Cevad, *Âyîn-i Kalenderân*, Kirman 1384.
- Beyanî, Mehdî, *Ahvâl ve Âsâr-ı Hoşnüvisân*, c. I-IV, Tahran 1345.
- Beyanî, Şirin, *İran der Berhord ba-Moğol, Ez Merg-i Cengizhan ta Âmeden-i Hulûgu*, Tahran 1353.
- Beyanî, Şirin, *Moğolân ve Hükûmet-i İlhanî der İran*, Tahran 1379.
- Beyanî, Şirin, *Tarih-i Âl-i Celâyir*, Tahran 1345.
- Beyanî, Şirin, *Zen der İran Asr-ı Moğol*, Tahran 1352.
- Beyhakî, Muhammed b. Hüseyin, *Tarih-i Beyhakî*, tsh. Ali Ekber Feyyâz, Meşhed 1350.
- Beyhakî, Muhammed b. Hüseyin, *Tarih-i Beyhakî: Ba-Ma'nâ-yı Vâjehâ ve Şerh-i Cümlehâ-yı Düşvâr ve Berhî Nüktehâ-yı Dustûrî ve Edebî*, haz. Halil Hatib Rehber, Tahran 1367.
- Biel, Timothy Levi, *Cenghâ-yi Salibî*, trc. Süheyl Semî, Tahran 1384.
- Bigdilî, Muhammed Rıza, *Türkmenhâ-yı İran*, Tahran 1369.
- Birunî, Ebu Reyhan Muhammed b. Ahmed, *el-Âsârü'l-bâkıye anî'l-kurûni'l-hâliye*, thk. Perviz Ezkâî, Tahran 1380.
- Birunî, Ebu Reyhan Muhammed b. Ahmed, *el-Âsârü'l-bâkıye*, trc. Ekber Dâñsirişt, Tahran 1321.
- Birunî, Ebu Reyhan Muhammed b. Ahmed, *Tahkiku mâli'l-Hind*, trc. Ekber Dâñsirişt, Tahran 1352.
- Blair, Sheila S., *Mimarî-yi İlhanî der Natanz: Mecmu'a-i Mezar-ı Şeyh Abdüssamed*, trc. Veliyullah Kâvesî, Tahran 1387.
- Blair, Sheila S.-Bloom, Jonathan, *Hüner ve Mi'marî-yi İslamî der İran ve Asyâ-yı Merkezî*, trc. Muhammed Musevî Hâşimî Gulpâyegânî, Tahran 1382.
- Blunt, Wilfrid, *Cadde-i Zerrîn-i Semerkand*, trc. Rıza Rızaî, Tahran 1363.
- Bosse, Malcolm Joseph, *Hân-ı Cihangir*, Tahran 1382.
- Bosworth, C. E., *Tarih-i Gazneviyan*, trc. Hasan Enûşe, Tahran 1372.
- Bosworth, C. E., *Teşkilât-ı Nizamî-yi Gazneviyan*, trc. Server Hümayûn, Kabil 1342.

- Bosworth, Clifford Edmund, *Silsilehâ-yı İslamî*, trc. Feridun Bedreî, Tahran 1349.
- Boulnois, Luce, *Râh-ı İbrîşim*, trc. Melik Nâsır Novbân, Tahran 1383.
- Brujijn, J.T.P. de, *Hakim-i İklîm-i Aşk: Te'sîr-i Mütekâbil-i Din ve Edebiyât der Zindegî ve Âsâr-ı Hakîm Senâyî Gaznevî*, trc. Mehyâr Alevî Mukaddem-Muhammed Cevad Mehdevî, Meşhed 1378.
- Buharî, Salâh b. Mübârek, *En'sü'r-tâlibîn ve 'uddetu's-sâlikîn*, tsh. Halil İbrahim Sarıoğlu, haz. Tefvik Sübhanî, Tahran 1371.
- Burüşekî, Muhammed Mehdî, *Berresî-yi Reveş-i İdarî ve Âmûzeşî-yi Rab'-i Reşidî*, Meşhed 1365.
- Busse, Heribert, *Pejuheşî der Teşkilât-ı Divan-ı İslamî ber Mebnâ-yi Esnâd-ı Devrân-ı Akkoyunlu ve Karakoyunlu ve Safevî*, trc. Gulam Rıza Verehrâm, Tahran 1367.
- Ca'ferî, Ca'fer b. Muhammed b. Hasan, *Tarih-i Yezd*, haz. İrec Afşar, Tahran 1338.
- Ca'ferî, Muhammed Takî, *Tefsîr ve Nakd ve Tahlil-i Mesnevî-yi Celâleddin Muhammed Belhî*, c. I-XV, Tahran 1348-1354.
- Caferiyan, Resul, *Sultan Muhammed Hudâbende Olcaytu ve Teşeyyu'-i İmamî der İrân*, Kum 1380.
- Caferiyan, Resul, *Tarih-i İrân İslamî: Ez Yureş-i Moğolân ta Zevât-i Türkmanân*, Tahran 1378.
- Caferiyan, Resul, *Tarih-i Teşeyyu' der İrân ez Âgâz tâ Tulû'-i Devlet-i Safevî*, Tahran 1386.
- Cahşiyarî, Muhammed b. Abdûs, *Kitâbu'l-vüzerâ ve'l-küttâb*, trc. Ebu'l-Fazl Tabatabaî, Tahran 1348.
- Câmî, Nureddin Abdurrahman, *Nefahâtü'l-üns min-Hazerâti'l-Kuds*, nşr. Mahmud Âbidî, Tahran 1370.
- Careri, Jemilli, *Sefernâme-i Kareri*, trc. Abbas Nahcivanî-Abdül'Ali Kâreng, Tebriz 1348.
- Carpin, Jean de Plan, *Sefernâme-i Plan Carpin: Nuhustîn Sefîr-i Vatikan der Derbâr-ı Moğol der Sal-i 1245 Miladî*, trc. Veliyullah Şâdân, Tahran 1363.
- Celâlî, Nâdire, *Sergüzeşt-i Gazneviyân [Bergirifte ez Tercüme-i Kitâb-ı Tarih-i Yeminî Eser-i Ebu Nasr Muhammed b. Abdulcabbar Utbî]*, Tahran 1381.
- Celâlî, Nâdire, *Sergüzeşt-i Selcûkiyân [Bâznivîsî-yi Kitâb-ı Râhatu's-sudûr ve âyetu's-surûr, Eser-i Muhammed b. Ali Râvendî]*, Tahran 1380.
- Cevadî, Hasan, *İrân ez Dîde-i Seyyâhân-ı Avrupalı ez Kadîmterîn Eyyâm tâ Evâyil-i Ahd-ı Safeviye*, Tahran 1378.
- Cevdet, Hüseyin, *Derende-i Hüyân: Cengiz-i Hünrîz, Timur-i Hünhâr, Atıla Bâlâ-yı Âsîmanî*, Tahran 1353.
- Ceyhanî, Ebu'l-Kâsım b. Ahmed, *Eşkâlü'l-âlem*, trc. Ali b. Abdüsselâm Kâtib, tsh. Firuz Mansûrî, Meşhed 1368.
- Chardin, Jean, *Seyahatnâme-i Şarden*, trc. Muhammed Abbasî, c. I-II, Tahran 1335.
- Chulokhadzeh, Alexander, *Fihrist-i Esnâd-ı Arşivhâ-yı Gürcistan Pirâmûn-ı Tarih-i İrân*, Tahran 1381.
- Cilanî Celâlî, Gulam, *Gazne ve Gazneviyân*, Kabil 1351.
- Clavijo, Ruy González de, *Sefernâme-i Kelavihu*, trc. Mes'ud Recebniyâ, Tahran 1337.
- Curfâdekânî, Ebu's-Şeref Nâsîh b. Zafer, *Tercüme-i Tarih-i Yeminî*, tsh. Cafer Şiar, Tahran 1345.
- Cürcanî, İsmail b. Hasan, *Zahîre-i Harezmsâhî*, tsh. Muhammed Hüseyin İ'timadî-Muhammed Şehrâd-Celal Mustafavî, c. I-II, Tahran 1344.

- Cüveynî, Alâüddin Atamelik, *Nâme-i Alamut*, haz. Necib Mâyil Herevî-Ekber Aşık Kâbulî, Meşhed 1360.
- Cüveynî, Alâüddin Atamelik, *Tesliyetü'l-ihvân*, nşr. Abbas Mahyâr, Tahran 1361.
- Çehârdehî, Nureddin, *Seyrî der Tasavvuf: Şerh-i Hâl-i Heftâd Ten ez Meşâyih ve Aktâb-ı Sûfiye*, Tahran 1359.
- Çitsâz, Muhammed Rıza, *Tarih-i Pûşâk-ı İraniyân ez İbtidâ-yı İslâm ta Hamle-i Moğol*, Tahran 1386.
- Dâdfer, Seccâd, *Hamle-i Moğol be-İran*, Tahran 1388.
-, *Dâiretü'l-ma'arif-i Bozorg-i İslamî*, ed. Kâzım Musevî Bocnurdî, Tahran.
-, *Dâiretü'l-ma'arif-i Teşeyyu'*, ed. Murtazâ Resûlî-pur, Tahran.
- Dâmegânî, Ashabî, *Tarih-i İntişâr-ı Teşeyyu' der İran*, Kum 1350.
- Daniel, Elton L., *Tarih-i Siyasî ve İctima'î-yi Horasan der Zaman-ı Hükûmet-i Abbasiyân*, trc. Mesud Recebniyâ, Tahran 1367.
-, *Dânişname-i Cihan-ı İslam*, ed. Mustafa Mir Selim, Tahran.
-, *Dânişname-i Zebân ve Edeb-i Farsî*, ed. İsmail Saadet, c. I-III, Tahran 1384.
- Debirsiyakî, Muhammed, *Sultan Celâleddin Harezmsah*, Tahran 1346.
- Defterî, Ferhad, *Efsânehâ-yı Haşâşîn ya Ustûrehâ-yı Fedâiyân-ı İsmâ'îlî*, trc. Feridun Bedreî, Tahran 1376.
- Defterî, Ferhad, *Tarih ve Akâid-i İsmailiye*, trc. Feridun Bedreî, Tahran 1375.
- Dehhudâ, Ali Ekber, *Lugatnâme-i Dehhudâ*, Tahran.
- Dehmore, Berat, *Tarih-i Siyasî, İctima'î, İktisadî ve Ferhengî-yi İran der Devre-i Sâmaniyân, Deylemiyân ve Gazneviyân*, Tahran 1384.
- Dest-gayb, Abdü'l-Âli, *Hucûm-ı Ordu-yı Moğol be İran*, Tahran 1367.
- Devletâbâdî, Aziz, *Ferheng-i Vâjehâ-yı Türkî ve Moğolî der Mutûn-i Farisî*, Tebriz 1386.
- Devletâbâdî, Aziz, *Suhanverân-ı Âzerbaycan (ez Katrân ta Şehriyâr)*, c. I-II, Tebriz 1377.
- Deyhîm, Muhammed, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âzerbaycan, Tarih-i Zindegî ve Âsâr*, c. I-II, Tebriz 1367.
- Dibac, İsmail, *Âsâr-ı Tarihî-yi Âzerbaycan*, Tebriz 1334.
- Dieulafoy, Jan, *İran, Kelde ve Şuş (Sefernâme-i Madam Dieulafoy be Zebân-ı Franse)*, trc. Ali Muhammed Fereveşî, nşr. Behram Fereveşî, Tahran 1369.
- Dineverî, Ebu Hanife Ahmed b. Davud, *Ahbaru't-tvâl*, trc. Mahmud Mehdevî Dâmegânî, Tahran 1364.
- Dozy, Reinhardt, *Ferheng-i Elbise-i Müselmanân*, trc. Hüseyin Ali Herevî, Tahran 1359.
- Durant, William James, *Tarih-i Temeddün*, trc. Ahmed Ârâm, Hamid İnyet vd., c. I-XIV, Tahran 1337-1352.
- Ebu Dülef Hazrecî, *Sefernâme-i Ebu Dülef der İran*, trc. Ebu'l-Fazl Tabatabaî, Tahran 1354.
- Ebu Nu'aym İsfahanî, Ahmed b. Abdullah, *Zikr-i Ahbâr-ı İsfehan*, trc. Nûrullah Kesâyî, Tahran 1377.
- Ebu'l-Fidâ, İsmail b. Ali, *Takvîmü'l-buldân*, trc. Abdü'l-Muhammed Âyetî, Tahran 1349.
- Ebu'l-Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Terâkime*, trc. Anadurdu Unsurlî, Günbed-i Kabus 1383.
- Edhem, Jilâ, *Cengiz ve Efsâne-i Peñç Birâder*, Tahran 1384.
- Efdalüddin Kirmanî, Ahmed b. Hamid, *Mecmu'a-i Âsâr-ı Efdalüddin Ebu Hamid Kirmanî*, haz. Muhammed Sâdik Basirî, Kirman 1383.

- Efdalüddin Kirmanî, Ahmed b. Hamid, *Nâme-i Efdal-i Kirmanî*, haz. Muhammed Rıza Sarfî, Kirman 1383.
- Efdalüddin Kirmanî, Ahmed b. Hamid, *Şerh ve Tahlil-i İkdü'l-'ulâ li'l-mevkıfî'l-a'lâ*, tsh. Meryem İranmeniş, Tahran 1384.
- Efrasyabî, Behram, *Şerârehâ-yı Şehr-i Otrar (Calâleddin der Rezm-i Cengiz)*, Tahran 1380.
- Ekberzâde, Hadî-Murtazavî, Fatimâ, *Hermenötik-i Sâfiyâne-i Mevlevî ve Tefsir-i Kelimât-ı Kur'ânî der Âsâr-ı Mevlevî*, Gûrgan 1383.
- Elgood, Cyril Lloyd, *Tarih-i Pezeşkî-yi İran ve Serzeminhâ-yı Hilâfet-i Şarkî*, trc. Bâher Furkanî, Tahran 1356.
- Elmasiye, Muhammed Resûl, *Endişehâ-yı Siyasî-yi Hâce Nasrüddin Tusî*, Tahran 1380.
- Emin, Hasan, *İsma'iliyyân ve Moğol ve Hâce Nasrüddin Tusî*, trc. Mehdi Zendiye, Kum 1383.
- Emin, Hasan, *Vatan-ı İslâmî ez Selcûkiyân tâ Salibiyân*, trc. Abdü'l-Hüseyn Bîniş, Kum 1385.
- Emir Hüseyinî, Müjgan, *Der Kûçehâ-yı Konya*, Tahran 1382.
-, *Encyclopedia Iranica (Dânişnâme-i İranika)*, ed. İhsan Yarşatır, New York (Columbia University) 1361/1982 ve sonrası.
- Ensarî, Abdullah b. Muhammed, *Tabakâtu's-sâfiye*, tsh. Abdulhay Habibî Kandeherî, haz. Hüseyin Âhî, Tahran 1362.
- Enverî, Ali b. Muhammed, *Divan-ı Enverî*, haz. Muhammed Takî Müderris Razavî, c. I-II, Tahran 1340.
-, *Esnâd-ı Merbût be-Revâbit-ı Tarihî-yi İran ve Cumhuriyet-i Veniz ez Devre-i İlhanân ta Asr-ı Safevî*, haz. İrec Enver-Kudretullah Rûşenî, Tahran 1352.
- Esterâbadî, Muhammed Kâsım Hinduşah, *Tarih-i Firîşte*, tsh. Muhammed Rıza Nasîrî, Tahran 1387.
- Ethé, Hermann, *Tarih-i Edebiyât-ı Farisî*, trc. Sâdık Rızazâde Şafak, Tahran 1337.
- Ettinghausen, Richard-Schrato, Umberto-Bombaci, Alessio, *Hüner-i Samanî ve Hüner-i Gaznevî*, trc. Yakub Ajend, Tahran 1376.
- Eyice, Semavî, *Bursa: Nuhustîn Pâyitaht-ı İmparatori-yi Osmanî*, trc. Şehnaz Bigi Burûcnî, Tahran 1384.
- Eyice, Semavî, *İznik: Nuhustîn Payitaht-ı Selcukiyân-ı Anatoli*, trc. Şehnaz Bigi Burûcnî, Tahran 1384.
- Fakîh-i İmanî, Mehdi b. Muhammed Bâkır, *Tarih-i Teşeyyu'-i İsfahan ez Dehe-i Sovvom-ı Karn-ı Evvel tâ Pâyân-ı Karn-ı Dehom*, Tahran 1374.
- Falconer, Colin, *Duhter-i Moğol*, trc. Cevad Seyyid Eşref, Tahran 1380.
- Fârisî, Ebu'l-Hasan, *el-Muhtasar min Kitâbi's-Siyak li-tarihi Nisabur*, thk. Muhammed Kâzım el-Mahmudî, Tahran 1384.
- Fedâyî, Yusuf, *Tahkik der Tarih ve Felsefe-i Mezâhib-i Ehl-i Sünnet ve Firka-i İsmâiliye*, Tahran trs.
- Felsefî, Nasrullah, *Çend Makale-i Tarihî ve Edebî*, Tahran 1342.
- Ferhânî, Ali, *Mescid-i Câmî'-i Varamin: Şahkâr-ı Mi'marî-yi İran der Devre-i İlhanî*, Tahran 1385.
- Ferhî, Emir, *Hâfiz ve Şâhe-nehbât: Seyrî der Tarih-i Karn-ı Heftom ve Heştom-ı İran, Hâkimiyet-i Moğolân ve Gazeliyât-ı Hâfiz*, Tahran 1384.
- Fernûd, Rıza, *Atlas-ı Tarihî-yi İran: Ez Zuhûr-ı İslâm ta Devrân-ı Selcûkî*, Tahran 1386.
- Feşâhî, Muhammed Rıza, *Guzareşî-yi Kûtâh ez Tahavvulât-ı Fikrî ve İctima'î der Câmî'a-yı Feodali-yi İran*, Tahran 1354.

- Fritz, Meier, *Baha Veled (Vâlid-i Mevlâna Celâleddin-i Rumî) ve Hutût-ı Aslî-yi Hayat ve İrfan-ı O*, trc. Mehr-âfâk Bayburdî, Tahran 1382.
- Frye, Richard N., *Asr-ı Zerrîn-i Ferheng-i İran*, trc. Mesud Recebniyâ, Tahran 1358.
- Frye, Richard N., *Buhara Destâverd-i Kurûn-ı Vustâ*, Mahmud Mahmudî, Tahran 1348.
- Furûgî, Esgar, *Tarih-i Gâriyân*, Tahran 1381.
- Futûreçi, Minu, *Simâ-yı Câmî'a der Âsâr-ı Senayî*, Tahran 1384.
- Fürüzanfer, Bediüzzaman, *Ehâdis-i Mesnevî*, Tahran 1361.
- Fürüzanfer, Bediüzzaman, *Me'âhiz-i Kısas ve Temsîlât-ı Mesnevî*, Tahran 1333.
- Fürüzanfer, Bediüzzaman, *Suhan ve Suhanverân*, Tahran 1350.
- Fürüzanfer, Bediüzzaman, *Şerh-i Ahvâl ve Nakd ve Tahlil-i Âsâr-ı Şeyh Feridiiddin Muhammed Attâr-ı Nişaburî*, Tahran 1340.
- Fürüzanfer, Bediüzzaman, *Şerh-i Mesnevî-yi Şerif*, c. I-III, Tahran 1346-1380.
- Fürüzanfer, Bediüzzaman, *Zindegi-yi Mevlâna Celâleddin Muhammed Belhî*, Tahran 1366.
- Fürüzânî, Ebu'l-Kâsım, *Gazneviyân ez Peydâyeş tâ Furûpaşî*, Tahran 1384.
- Fürüzânî, Ebu'l-Kâsım, *Simcûriyân: Nuhustîn Dûdmân-ı Kudretmend-i Türk der İran*, Tahran 1381.
- Fürüzânî, Ebu'l-Kâsım, *Tarih-i Tehavvülât-ı Siyasî, İctimâ'î, İktisadî ve Ferhengî-yi İran der Devre-i Samaniyân*, Tahran 1381.
- Gabriel, Alfons, *Tahkikât-ı Coğrafyayî Râci' be-İran*, trc. Feth-Ali Hâce Nûriyân, Tahran 1348.
- Ganî, Kâsım, *Bahs der Âsâr ve Efjâr ve Ahvâl-i Hâfiz*, c. I-II, Tahran 1356.
- Garibî Tebrizî Menteşeoglu, *Divan-ı Garibî ve Tezkire-i Mecâlis-i Şu'ârâ-yı Rum*, haz. Hüseyin Muhammedzâde Sâdık, Tahran 1382.
- Garthwaite, Gene Ralph, *Hânhâ ve Şâhân (Tahlilî Müstenid ez İl-i Bahtiyarî ve Revâbit-ı İlhanân ba Şâhân)*, trc. Leyla Bahtiyarî, Tahran 1387.
- Gaznevî Hucvirî, Ali b. Osman, *Keşfu'l-mahcûb*, tsh. Valentin Alekseevich Zhoukovskii, Tahran 1376.
- Gaznevî, Seditüddin Muhammed, *Makamât-ı Jendepil (Ahmed Câm)*, haz. Haşmetullah Müeyyed Senendecî, Tahran 1340.
- Gazzalî, İmam Muhammed b. Muhammed, *Mekâtib-i Fârisî-yi Gazzalî be-Nâm-i Fadâilü'l-Enâm min Resâilü Hücceti'l-İslâm*, tsh. Abbas İkbâl, Tahran 1333.
- Gazzalî, İmam Muhammed b. Muhammed, *Nasihatu'l-mülûk*, tsh. Celâleddin Hümâyî, Tahran 1351.
- Gelî, Eminullah, *Tarih-i Siyasî ve İctima'î-yi Turkemânihâ*, Tahran 1366.
- Gerdizî, Ebu Sa'id Abdülhay b. Dahhak, *Tarih-i Gerdizî ya Zeynü'l-ahbâr*, tsh. Muhammed Han Kazvinî, bsy. 1327.
- Gerdizî, Ebu Sa'id Abdülhay b. Dahhak, *Tarih-i Gerdizî*, tsh. Abdülhay Habibî, Tahran 1363.
- Gevherîn, Sâdık, *Ferheng-i Lugat ve Ta'birât-ı Mesnevî-yi Celâleddin Muhammed Belhî*, c. I-VII, Tahran 1337-1354.
- Gezî-berhôrî, Abdülkerim b. Mehdî, *Tezkiretü'l-kubûr ya Dânişmendân ve Bozorgân-ı İsfahan*, haz. Muslihuddin Mehdevî, İsfahan 1348.
- Gölpınarlı, Abdülbakî, *Fütüvvet der Kişverhâ-yı İslamî ve Me'haz-ı Ân*, trc. Tevfik Sübhanî, Tahran 1379.
- Gölpınarlı, Abdülbakî, *Melâmet ve Melâmetiyân*, trc. Tevfik Sübhanî, Tahran 1378.
- Gölpınarlı, Abdülbakî, *Mevlâna Celâleddin: Zindegânî, Felsefe, Âsâr ve Güzide-i ez Ânhâ*, trc. Tevfik Sübhanî, Tahran 1370.

- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlevîye ba'd ez Mevlâna*, trc. Tevfik Sübhanî, Tahran 1366.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Nesr ve Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf*, trc. Tevfik Sübhanî, c. I-VI, Tahran 1371-1374.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Tasavvuf der Yeksad Porseş ve Pâsoh*, trc. Tevfik Sübhanî, Tahran 1380.
- Grousset, René, *İmparatori-yi Sahra-neverdân*, trc. Abdü'l-Hüseyn Meykede, Tahran 1353.
- Grousset, René, *Tarih-i Moğol (Cengizhan)*, trc. Mahmud Behfürûzî, Tahran 1384.
- Gufrânî, Ali, *Ferheng ve Temeddün-i İslâmî der Mâverâinnehir ez Sukût-ı Sâmaniyan ta Berâmeden-i Moğolan*, Kum 1387.
- Guneyme, Abdurrahim, *Tarih-i Dânişgâhhâ-yı Bozorg-i İslâmî*, trc. Nurullah Kesâî, Tahran 1364.
-, *Gurûh-ı Mezâhib-i İslâmî: İsmâliye (Mecmu'a-i Makalât)*, Kum 1381.
- Gülçin Me'ânî, Ahmed, *Tarih-i Tezkirehâ-yı Fârisî*, c. I-II, Tahran 1348-1350.
- Habîbî, Abdulhay, *Peştu ve Loyakân-ı Gazne ez Mechulât-ı Tarih ya Tahkik-i Cedid der Tarih-i Peştu ve Tarih-i Gazne*, Kabil 1341.
- Hâce Eyyûb, *Esrârü'l-guyûb (Şerh-i Mesnevî)*, tsh. Muhammed Cevad Şeri'at, c. I-II, Tahran 1377.
- Haddadî, Murad, *Nakd-ı Derûnî-yi Hukûmethâ-yı İstibdadî: Cubranderzgerî-yi İnan der Ahd-ı Türk ve Moğol Âsibşinasî-yi Hâce Nizamülmülk, İmam Muhammed Gazzâlî, Baba Efdal Kaşanî*, Kirmanşah 1381.
- Hâdimzâde, Muhammed Hasan, *Mi'marî-yi Devre-i Âl-i Muzaffer-i Yezd (İlhanî ve Timurî) ba Nigâhî be Binâhâ-yı Asr-ı Atabekân*, Tahran 1389.
- Hadîpur Berzeger, Ali Rıza, *Selâfîn-i Gâriye ve Hükümrânân-ı Diğەر*, Tahran 1388.
- Hadîpur Berzeger, Ali Rıza, *Silsile-i Gazneviyan*, Tahran 1388.
- Hadîpur Berzeger, Ferîde, *Silsile-i Harezşahiyan (Cenghâ ve Gârethâ ber Ser-i Kudret)*, Tahran 1388.
- Hadîpur Berzeger, Ferîde, *Silsile-i Samaniyan: Samaniyan ez Zuhûr tâ Sukût*, Tahran 1388.
- Hâfız Ebrû, Abdullah b. Lütfullah, *Coğrafya-yı Tarihî-yi Horasan der Tarih-i Hâfız Ebrû*, nşr. Gulam Rıza Verehrâm, Tahran 1370.
- Hakanî Şirvanî, *Divân-ı Hakanî*, tsh. Mir Celâleddin Kezzâzî, c. I-II, Tahran 1375.
- Hakanî, Efdalüddin Bedil b. Ali, *Münşeat-ı Hakanî*, tsh. Muhammed Rûşen, Tahran 1349.
- Hakikat, Abdurrefi', *Mevlâna ez Belh tâ Konya*, Tahran 1384.
- Hâkim Nişaburî, Ebu Abdullah, *Tarih-i Nişabur*, trc. Muhammed b. Hüseyin Halife-i Nişaburî, tsh. Muhammed Rıza Şefî'î Kedkenî, Tahran 1375.
- Hâkimî, İsmail, *Âyîn-i Fütüvvet ve Civanmerdî*, Tahran 1382.
- Halebî, Ali Esgar, *Şerh-i Mesnevî*, Tahran 1385.
- Halilî, Halilullah, *Ahvâl ve Âsâr-ı Hakim Senâî Gaznevî*, Tahran 1356.
- Halilî, Kâmyâb, *Zenân be-Nâm der Tarih-i İnan*, c. I-II, Tahran 1381.
- Hamaçî, Behrûz, *Ferheng-i Coğrafya-yı Âzerbaycan-ı Şarkî*, Tahran 1370.
- Hamevî, Yakut b. Abdullah, *Mu'cemu'l-buldân*, nşr. Ferdinand Wüstenfeld, c. I-VI, Tahran 1344.
- Hamevî, Yakut b. Abdullah, *Mu'cemu'l-üdebâ*, trc. Abdü'l-Muhammed Âyetî, c. I-II, Tahran 1381.
- Hânlarî, Pervîz Nâtil, *Tarih-i Zebân-ı Fârisî*, C. I-III, Tahran 1348.

- Harâbşeh, Süleyman, *Rekâbet-i Abbasiyân ve Fatimiyân der Siyâdet ber Hameyn-i Şerifeyn*, trc. Resul Ca'feriyân, Tahran 1385.
- Harezmî, Muhammed b. Ahmed, *Tercüme-i Mefâtihü'l-ulûm*, trc. Hüseyin Hadyucem, Tahran 1347.
- Hartog, Leo de, *Cengizhan "Fu'ül-i Cihanguşâ"*, trc. Sâdık Nâvbâfer, Meşhed 1383.
- Hasan, Ahmed Yusuf-Hill, Donald R., *Tarih-i Musavver-i Teknoloji-yi İslâmî*, trc. Nâsır Muvaffakiyân, Tahran 1375.
- Hasan, İbrahim Hasan, *Tarih-i Siyasî-yi İslâm*, trc. Abdu'l-Hüseyin Bîniş, c. I-IV, Tahran 1374.
- Hasanbigi, Muhammed Rıza, *Gâretger-i Somnat*, Tahran 1379.
- Hasaneyn, Abdunna'im Muhammed, *İran ve Irak der Asr-ı Selcûkî*, trc. Cemal Musevî-Abdurrahim Kanavat, İsfahan 1389.
- Hasanzâde, İsmail, *Hukûmet-i Turkmenân-ı Karakoyunlu ve Akkoyunlu der İran*, Tahran 1379.
- Hâşimî, Hamid, *Tarih-i İran: Ziyariyân, Aleviyân, Gazneviyân, Selcûkiyân, Harezmsahiyân*, Tahran 1384.
- Hâşimiyân, Hadî, *Kitabşinasî-yi Rab'-i Reşidî ve Reşidüddin Fazlullah*, Tebriz 1384.
- Hatîb-i Farisî, *Kalendernâme ya Sîret-i Celâleddin Sâvecî*, tsh. Hamid Zerrinkub, Tahran 1362.
-, *Heft Kişver ya Suveru'l-ekâlîm*, tsh. Minuçehr Sütüdeh, Tahran 1353.
- Hemedanî, Aynü'l-Kudât, *Nâmehâ-yı Aynü'l-Kudât*, haz. Ali-Nakî Münzevî-Afif Useyrân, c. I-III, Tahran 1350.
- Herevî, Cevad, *Tarih-i Samaniyân (Asr-ı Tılâyi-yi İran Ba'd ez İslâm)*, Tahran 1382.
- Herevî, Necib Mâyil, *Tarih-i Nüshaperdâzi ve Tashih-i İntikadî-yi Nüshahâ-yı Hattf*, Tahran 1380.
- Herevî, Seyf b. Muhammed b. Yakub, *Pîrâste-i Tarihnâme-i Herat*, haz. Âsâf Fikret, Tahran 1381.
- Herevî, Seyf b. Muhammed b. Yakub, *Tarihnâme-i Herat*, tsh. Gulam Rıza Tabatabaî Mecd, Tahran 1383.
- Hey'et, Cevad, *Nigâhî be-Tarih ve Ferheng-i Turkân*, Tahran 1365.
- Hey'et, Cevad, *Seyrî der Tarih-i Zebân ve Lehçehâ-yı Türkî*, Tahran 1365.
- Hicrî, Muhsin, *Moğolhâ: Ez Hamle-i Moğol tâ Âgâz-ı Safeviye*, Tahran 1388.
- Hil'atberî, Allahyar-Mahbûbe, Şerefi, *Tarih-i Harezmsahiyân*, Tahran 1380.
- Hodgson, Marshall G.S., *Fırka-i İsmailiye*, trc. Feridun Bedreî, Tahran 1343.
- Homoric, *Gorg-i Moğol*, trc. Nahid Furûgân, Tahran 1382.
- Horasanî Fedâî, Muhammed b. Zeynelabidin, *Tarih-i İsmailiye (Hidâyetü'l-mü'minîne'et-tâlibîn)*, tsh. Alexander Semenov, Tahran 1362.
- Horasanî, Muhammed Rıza, *Riyâzu'l-elvâh: Müştemil ber Ketûbehâ-yı Kubûr ve Ebniye-i Gazne*, Kabil 1346.
- Hômûcî, Mirzâ Ca'ferhân Hakâyik-nigâr, *Nüzhetu'l-ahbâr: Tarih ve Coğrafya-yı Fârs*, tsh. Seyyid Ali Âl-i Davud, Tahran 1380.
-, *Hucûm-ı Moğol be-İran ve Peyamedihâ-yı Ân (Mecmu'a-i Makalât-ı Evvelîn Seminar-ı Tarihî)*, ed. Vahab Veli, c. I-II, Tahran 1379.
-, *Hulâsa-i Makalât-ı Kongre-i Tarh-ı İhyâ-yı Rab'-i Reşidî ve Ferheng ve Temeddün-i İran Asr-ı İlhanî*, ed. Ali Rıza Hazâilî, Tebriz 1384.
- Hull, Mary, *İmparatorî-yi Moğol*, trc. Nâdir Mir Sa'îdî, Tahran 1380.

- Humâî, Celâleddin, *Tarih-i Edebiyât-ı İnan: Ez Kadîmterîn Asr-ı Tarihî ta Asr-ı Hâzir*, Tahran 1340.
- Husrevbigî, Hûşeng, *Sâzmân-ı İdarî-yi Harezşahiyan*, Tahran 1388.
- Husrevî, Husrev, *Nizâmî-yi Behreberdârî ez Zemin der İnan: Ez Sasaniyan tâ Selcûkiyan*, Tahran 1352.
- Hüccet, Rıza, *Buhara Kuca-st? Seyrî der Coğrafya-yi Tarihî ve Ferhengî-yi Horasan-ı Bozorg der Ahd-ı Samaniyan-ı Hemgâm ba İbn Sina*, Tahran 1384.
- Hümâyî, Celâleddin, *Gazzâlînâme: Şerh-i Hal ve Âsâr ve Efkâr-ı İmam Muhammed Gazzâlî*, Tahran 1342.
- Hümâyî, Celâleddin, *Mevlevînâme, Mevlevî çe mi-güyed: Akaid ve Efkâr-ı Mevlâna Celâleddin Muhammed Mevlevî*, c. I-II, Tahran 1354-1355.
- Hümâyî, Celâleddin, *Muhtarînâme: Mukaddime-i Divan-ı Osmanî-yi Muhtarî*, Tahran 1361.
- Hümâyî, Celâleddin, *Tarih-i İsfahan: Mücellid-i Hüner ve Hünermendân*, haz. Mâduht Bânû Hümâyî, Tahran 1375.
- Hümâyûn, Server, *Hakîm Senâ-yi Gaznevî ve Cihan-binî-yi O*, Kabil 1356.
- Hümâyûn-Ferruh, Rükneddin, *Şahnâme ve Firdevsî: Pejuheşt-yi Nov Peyrâmûn-ı Hakîm Ebu'l-Kâsım Firdevsî ve Sultan Mahmud-ı Gaznevî*, Tahran 1377.
- Hünerfer, Lutfullah, *Gencîne-i Âsâr-ı Tarihî-yi İsfahan, Âsâr-ı Bâstânî ve Elvâh ve Ketîbehâ-yi Tarihî der Ustân-ı İsfahan*, İsfahan 1344.
- Hüseynî Kâzerûnî, Ahmed, *Ferheng-i Tarih-i Beyhakî, Tarih-i Tamamnüma-yı Devre-i Gazneviyan*, Tahran 1384.
- İbn A'sem el-Kufî, *el-Futûh*, trc. Muhammed b. Ahmed Müstevfî Herevî, nşr. Gulâm Rızâ Tabatabaî, Tahran 1374.
- İbn Belhî, *Farsnâme*, tsh. Le Strange-Nicholson, tavzih: Mansur Rostegâr Fesayî, Şiraz 1374.
- İbn Bezzâz Erdebilî, *Safvetü's-Safâ der Tercüme-i Ahvâl ve Akvâl ve Kerâmât-ı Şeyh Safiyüddin İshak Erdebilî*, tsh. Gulam Rıza Mezd Tabatabaî, Tebriz 1373.
- İbn Cübeyr, Muhammed b. Ahmed, *Sefernâme-i İbn Cübeyr*, trc. Perviz Atabekî, Meşhed 1370.
- İbn Fadlan, Ahmed, *Sefernâme*, trc. Ebu'l-Fazl Tabatabaî, Tahran 1350.
- İbn Fakih, Ahmed b. Muhammed, *Tercüme-i Muhtasarü'l-Buldân: Bahş-ı Merbût be-İnan*, trc. Muhammed Rıza Hekîmî, Tahran 1349.
- İbn Funduk, Ebu'l-Hasan Ali b. Zeyd, *Tarih-i Beyhak*, tsh. Ahmed Behmenyâr, Tahran 1317.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *el-İber: Tarih-i İbn Haldun*, trc. Abdu'l-Muhammed Âyetî, c. I-VI, Tahran 1375.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, trc. Muhammed Pervîn Gunâbâdî, Tahran 1366.
- İbn Havkal, Muhammed b. Havkal, *Sefernâme-i İbn Havkal, İnan der "Sûretü'l-Arz"*, trc. Cafer Şiar, Tahran 1345.
- İbn Hurdâdbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, trc. Hüseyin Karaçanlu, Tahran 1370.
- İbn Hurdâdbih, *Mesâlik ve Memâlik*, trc. Sa'îd Hâkrend, Tahran 1371.
- İbn İsfendiyar, Bahauddin Muhammed b. Hasan, *Tarih-i Taberistan*, tsh. Abbas İkbâl Âştîyanî, Tahran 1320.
- İbn Miskeveyh, Ebu Ali Ahmed, *Tecâribü'l-ümem*, tsh. Ebu'l-Kâsım İmamî, c. I-VIII, Tahran 1380.
- İbn Nedîm, *el-Fihrist*, trc. Rıza Teceddüd, Tahran 1346.

- İbn Rüste, Ahmed b. Ömer, *el-A'lâku'n-nefîse*, trc. Hüseyin Karaçanlı, Tahran 1365.
- İbn Vâsıl, Muhammed b. Sâlim, *Tarih-i Eyyûbiyân (Müferriciü'l-kurûb fî Ahbari Benî Eyyûb)*, trc. Perviz Atabekî, c. I-V, Tahran 1383.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, *Telbîs-i İblîs*, trc. Ali Rıza Zekâvetî Karagözlü, Tahran 1368.
- İbnü'l-Esir, *Ahbâr-ı İnan ez el-Kâmil-i İbnü'l-Esir*, trc. Bastanî Parizî, Tahran 1348.
- İbnü'l-Esîr, Ali b. Muhammed, *el-Kâmil: Tarih-i Bozorg-i İslam ve İnan*, trc. Abbas Halilî-Ebu'l-Kâsım Hâlet-Ali Haşimî Hâirî, c. I-XXVI, Tahran 1355.
- İbnü'l-Fuvatî, Kemâleddin Abdurrezzâk eş-Şeybanî, *Mecma'u'l-âdâb fî mu'cemi'l-elkâb*, nşr. Muhammed el-Kâzım, c. I-V, Tahran 1375.
- İkbal, Efdal, *Te'sir-i Mevlâna ber Ferheng-i İslâmî*, trc. Muhammed Refî'î Mihrâbâdî, Tahran 1363.
- İmranî, Muhammed b. Ali, *el-İnbâ fî tarihi'l-hulefâ*, haz. Takî Bîneş, Meşhed 1363.
- İnsafpur, Gulam Rıza, *Revend-i Nehzethâ-yı Millî ve İslâmî der İnan ez İslam ta Yûreş-i Moğol*, Tahran 1359.
- İnsafpur, Gulam Rıza, *Saht-ı Devlet der İnan ez İslam ta Yûreş-i Moğol*, Tahran 1356.
- İremî Mihrâbadî, Zehrâ, *Nim-nigâhî be Tarih-i Hüner der Asr-ı İlhanîyân ve Timuriyân*, Tahran 1382.
- İsfahanî, Ali b. Ebi'l-Hafs, *Tuhfetü'l-mülûk*, tsh. Ali Ekber Ahmedî Dârânî, Tahran 1382.
- İsfahanî, İmadüddin, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr*, thk. Adnan Muhammed Âl-i Tu'me, c. I-III, Tahran 1377.
- İsfahanî, Mahmud b. Muhammed, *Düstûru'l-vüzerâ*, tsh. Rıza Enzabî-nejad, Tahran 1364.
- İsferayînî, Abdurrahman b. Muhammed, *Mürşid ve Mürid: Mekâtib-i Abdurrahman İsferayînî be Alâüddevle Simmanî*, Tahran 1351.
- İsfizarî, Mu'înüddin Muhammed Zamçî, *Ravzâtu'l-cennât fî evsâfi medineti'l-Herat*, nşr. Seyyid Muhammed Kâzım İmamî, c. I-II, Tahran 1338-1339.
- İsmailî, Emir, *Cengiz: Cihanguşâ-yı Moğol*, Tahran 1366.
- İsmailî, Yusuf, *Seyrî der Tarih-i Teşeyyu'-i Mâzenderân ez Âgâz tâ Pâyân-ı Sede-i Heştom-ı Hicrî*, Kum 1387.
- İstahrî, Ebu'l-İshak İbrahim, *Mesâlik ve Memâlik*, trc. Muhammed b. Esed b. Abdullah Tusterî, haz. İrec Afşar, Tahran 1347.
- İsti'lâmî, Muhammed, *Ders-i Mesnevî*, Tahran 1383.
- Jamal, Nadia Eboo, *İsma'iliyân Pes ez Moğol: Nizarî-yi Kuhistanî ve Tedâvüm-i Sünnet-i İsma'îlî der İnan*, trc. Mahmud Refî'î, Tahran 1382.
- Jeremias, Eva M., *Tarih-i Peyvestegîhâ-yı Ferheng-i İnan be Ferheng-i Zebanhâ-yı Türkî der Sedehâ-yı 11-17*, trc. Abbas-Kuli Gaffarî-ferd, Tahran 1386.
- Kaddiyânî, Abbas, *Tarih, Ferheng ve Temeddün-i İnan der Devre-i Gazneviyân tâ Pâyân-ı Harezşahiyan*, Tahran 1384.
- Kaddiyânî, Abbas, *Tarih, Ferheng ve Temeddün-i İnan der Devre-i Moğol*, Tahran 1384.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Peserân-ı Selçuk*, trc. Hasan Âlyârî, bsy., trs.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Tarih-i Devlet-i Harezşahiyan*, trc. Davud İsfehaniyan, Tahran 1367.
- Kâim-makâmî, Cihangîr, *Mukaddime-i ber-Şihaht-ı Esnâd-ı Tarihî*, Tahran 1350.
- Kalanisî Nesevî, Abdullah b. Muhammed b. Ebi Bekr, *İrşâd der Ma'rîfet ve Va'z ve Ahlâk*, tsh. Ârif Novşâhî, Tahran 1385.
- Kamalov, Ablet Ghayoumovic, *Tarih-i Umûmî-yi Uyguristan*, trc. Mitra Nazariyân Hemedanî-Alexander Chulokhadzeh, Tahran 1381.

- Kânpurî, Abdurrezzâk, *Zindegânî-yi Ebu Ali Hasan b. Ali b. İshak Tusî ya Hâce Nizâmülmülk*, trc. Seyyid Mustafa Tabatabaî, Tahran 1350.
- Karaçanlı, Hüseyin, *Coğrafya-yı Tarihî Kişverha-yı İslamî*, c. I-II, Tahran 1380-1382.
- Kaşanî, Ebu'l-Kasım Abdullah, *Arâisü'l-cevâhir ve nefâisü'l-atâib*, nşr. İrec Afşar, Tahran 1345.
- Kaşanî, Kemalüddin Abdurrezzak, *Tuhfetü'l-ihvân fî hasâisi'l-fityân*, tsh. Seyyid Muhammed Damadî, Tahran 1369.
- Kaşgarî, Mahmud b. Hüseyin, *Divân-ı Lügati't-Türk*, trc. Hüseyin Muhammedzâde Sâdik, Tebriz 1384.
- Kâşifî Sebzevârî, Hüseyin, *Fütüvvetnâme-i Sultanî*, haz. Muhammed Cafer Mahcûb, Tahran 1350.
- Kâtib es-Semerkandî, Muhammed b. Ali, *Agrazü's-siyâse fî a'razi'r-riyâse*, nşr. Cafer Şiar, Tahran 1349.
- Kazvinî Razî, Murtaza b. Dâ'î, *Tabstretü'l-avâm fî ma'rifeti makâlâti'l-enâm*, tsh. Abbas İkbâl, Tahran 1364.
- Kazvinî, Muhammed Sâlih, *Kunûzu'l-'irfân ve rumûzu'l-ikân*, nşr. Ahmed el-Mücahid, Tahran 1374.
- Kazvinî, Muhammed, *Bîst Makâle*, haz. İbrahim Pur-Davud-Abbas İkbâl, Tahran 1332.
- Kazvinî, Muhammed, *Yâddaştâ-yı Kazvinî*, haz. İrec Afşar, c. I-VI, Tahran 1332-1341.
- Kazvinî, Nasîrüddin Ebi'r-Reşîd Abdülcelil, *Kitabu'n-Nakz*, tsh. Celaeddin Hüseyinî Urmevî, Tahran 1331.
- Kazvinî, Zekeriya b. Muhammed, *Âsârü'l-bilâd ve ahbârü'l-ibâd*, trc. Cihangir Mirza Kaçar, tsh. Mir Hâşim Muhaddis, Tahran 1373.
- Kecbâf, Ali Ekber, *İsfehan der Devre-i Selcûkiyân*, İsfehan 1389.
- Kedkenî, Muhammed Rıza Şefî'î, *Çeşîden-i Ta'm-ı Vakt: Ebu Sa'id Ebu'l-Hayr*, Tahran 1385.
- Kedkenî, Muhammed Rıza Şefî'î, *Kalenderiye der Tarih*, Tahran 1386.
- Kedkenî, Muhammed Rıza Şefî'î, *Nivîşte ber Deryâ: Ebu'l-Hasan Harakanî*, Tahran 1384.
- Kemâl Harezmi, Hüseyin b. Hasan, *Cevâhirü'l-esrâr ve zevâhirü'l-envâr: Şerh-i Mesnevî-yi Mevlevî-yi Rumî*, tsh. Muhammed Cevad Şeri'at, c. I-IV, Tahran 1384.
- Kerbelâi Tebrizî, Hâfız Hüseyin, *Ravzatu'l-cinân ve cennâtu'l-cenân*, tsh. Cafer Sultan el-Kurrâi, haz. Muhammed Emin Sultan Kurrâi, c. I-II, Tahran 1346; Tebriz 1383.
- Kerimî, Behmen, *Rahnumâ-yi Âsâr-ı Tarihî-yi Şiraz*, Tahran 1344.
- Kerimzâde Tebrizî, Muhammed Ali, *Ahvâl ve Âsâr-ı Nakkâşân-ı Kadîm-i İnan ve Berhî ez Meşahir-i Nigarger-i Hind ve Osmanî*, trc. Arab-Ali Şirve, Tahran 1376.
- Kesrevî, Ahmed, *Şehr-yârân-ı Gumnâm*, Tahran 1335.
- Keşâverz, Kerim, *Hasan Sabbah*, Tahran 1344.
- Keyânî, Muhammed Yusuf, *Tarih-i Hüner-i Mi'marî-yi İnan der Devre-i İslamî*, Tahran 1374.
- Keyanî, Muhsin, *Tarih-i Hankâh der İnan*, Tahran 1369.
- Keykavus, Unsur el-Meâlî Keykavus b. İskender b. Kabus, *Kâbusnâme*, tsh. Gulam Hüseyin Yusufî, Tahran 1345.
- Kirmanî, Muhammed Hâşimî, *Tezkiretü'l-evliyâ Mihrabî-yi Kirmanî ya Mezarât-ı Kirman*, nşr. Hüseyin Kûhî Kirmanî, Tahran 1330.

- Kisrâiyân, Nasrullah-Arşî, Zibâ, *Türkmenhâ-yı İran*, Tahran 1373.
- Komisyon, *Mâhiyet-i Tehavvülât der Âsya-yı Merkezî ve Kafkaz*, bsy. 1373.
- Krachkovsky, Ignaty Iulianovich, *Tarih-i Niviştehâ-yi Coğrafyayî der Cihân-i İslam*, trc. Ebu'l-Kâsım Pâyende, Tahran 1379.
- Kuçanî, Abdullah, *Kumbed-i Sultâniye be-İstinâd-ı Ketibehâ*, Tahran 1381.
- Kurban-nejâd, Perîsâ, *Tasavvuf der Âzerbaycan: Ahd-ı Moğol*, Tahran 1387.
- Kuşeyrî, Ebu'l-Kâsım, *Tercüme-i Risâle-i Kuşeyriye*, trc. Ebu Ali Hasan Ahmed Osmanî, tsh. Bediüzzaman Füzuanfer, Tahran 1345.
- Kutubî, Mahmud, *Tarih-i Âl-i Muzaffer*, nşr. Abdü'l-Hüseyn Nevaî, Tahran 1334.
- Lâhorî, Muhammed Rıza b. Muhammed Ekrem, *Mükâşefât-ı Razavî: Şerh-i Mesnevî-yi Mevlâna Celâleddin Muhammed Belhî*, tsh. Kuruş Mansurî, Tahran 1377.
-, *L'Iran Face a la Domination Mongole (İran der Beraber-i İstîlâ-yı Moğol)*, ed. Denise Aigle, Tahran 1376.
- Lamb, Harold, *Cengizhan-ı Moğol: Fermanrevâ-yı Serzeminhâ-yı Sûhte*, trc. Reşid Yasemî, Tahran 1348.
- Lambton, A.K.S., *Mâlik ve Zârî' der İran*, trc. Minuçehr Emirî, Tahran 1339.
- Lambton, A.K.S., *Seyrî der Tarih-i İran ba'd ez İslam*, trc. Yakub Ajend, Tahran 1363.
- Lambton, A.K.S., *Tedaviim ve Tehavvül der Tarih-i Miyâne-i İran*, trc. Yakub Ajend, Tahran 1372.
- Lane, George, *İran der Evâil-i Ahd-ı İlhanân*, trc. Ebu'l-Fazl Razavî, Tahran 1388.
- Lane-Poole, Stanley, *Tabakât-ı Selâfîn-i İslam*, ilavelerle birlikte trc. Abbas İkbâl, Tahran 1312.
- Lane-Poole, Stanley, *Tarih-i Devlethâ-yi İslamî ve Hanedanhâ-yı Hukûmetger*, trc. Sâdik Seccadî, Tahran 1380.
- Laoust, Henri, *Siyaset ve Gazzâlî*, trc. Mehdî Muzafferî, c. I-II, Tahran 1354.
- Le Strange, Guy, *Coğrafya-yı Tarihî Serzeminhâ-yı Hilafet-i Şarkî*, trc. Mahmud İrfan, Tahran 1337.
- Lewis, Bernard-Massignon, Louis-Hamdanî, Abbas-Hodgson, M.G.S.-Ivanov, W., *İsmailiyân der Tarih*, trc. Yakub Ajend, Tahran 1363.
- Lugasheva, Bibi Râbi'a, *Türkmenhâ-yı İran: Pejuheş-i Tarihî-Merdumsınası*, trc. Sirius İzedî-Hüseyn Tahvilî, Tahran 1359.
- Madden, Thomas, *Nihahî Nov ve Fişorde be-Tarih-i Cenghâ-yı Salibî*, trc. Abdullah Nâsırî Tâhirî-Ekrem Ekremî, Tahran 1388.
- Madelung, Wilfred, *Mektebhâ ve Firkahâ-yı İslâmî der Sedehâ-yı Miyâne*, trc. Cevad Kâsimî, Meşhed 1375. Ma'denken, Ma'sûme, *Be-Yasa Resîdegân der Asr-ı İlhanî*, Tahran 1375.
- Mâferrûhî, Mufaddal b. Sa'd, *Kitabu Mehâsini İsfehan*, nşr. Celâleddin Tehranî, Tahran 1312/1894.
- Mâferrûhî, Mufaddal b. Sa'd, *Tercüme-i Mehâsin-i İsfehan*, trc. Hüseyin b. Muhammed Âvî, tsh. Abbas İkbâl Âştıyanî, Tahran 1328.
- Mahmudî Âlemî, Ali, *Teşkilât-ı İdarî-yi Nizâmî-yi Samaniyân*, Tahran 1380.
- Mahmudî, Ali, *Vezâret der Ahd-ı İlhanân ba-Te'kid ber Sadr-ı Cihân Zencanî*, Zencan 1388.
- Makdisî, Muhammed b. Ahmed, *Ahsenü't-tekâsim fî ma'rifeti'l-ekâlim*, trc. Ali Nakî Münzevî, c. I-II, Tahran 1361.

- Makdisî, Mutahhar b. Tâhir, *Âferîneş ve Tarih*, trc. Muhammed Rıza Şefî'î Kedkenî, c. I-II, Tahran 1374.
- Mar'aşî, Seyyid Zahirüddin b. Nasirüddin, *Tarih-i Taberistan ve Rûyan ve Mâzenderan*, haz. Johann Albert Bernhard, Tahran 1363.
- Mayer, Hans Eberhard, *Cenghâ-yı Salibî*, trc. Abdü'l-Hüseyn Şahkâr, Şiraz 1371.
....., *Mecmu'a-i Hitâbehâ-yı Tahkikî Derbare-i Reşidiüddin Fazlullah*, Tahran 1350.
- Mededî, Muhammed Ekber, *Vaz'-ı İctimâ'î-yi Devre-i Gazneviyân*, Kabil 1356.
- Mehrîn Şuşterî, Abbas, *Tarih-i Zebân ve Edebiyât-ı İnan ez Zaman-ı Tuğrul-ı Selcukî ta Asr-ı Hulâgu-yı Cengizî*, Tahran trs.
- Me'lûf, Emin, *Cenghâ-yı Salibî ez Didgâh-ı Şarkiyân*, trc. Abdü'r-Rıza Mehdevî, Tahran 1369.
- Mes'udî, Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin, *et-Tenbîh ve'l-işrâf*, trc. Ebu'l-Kâsım Pâyende, Tahran 1349.
- Mes'udî, Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin, *Murûcu'z-zehab ve me'âdinu'l-cevher*, trc. Ebu'l-Kâsım Pâyende, c. I-II, Tahran 1347.
- Meşkûh-ı Kirmanî, Ahmed, *Tarih-i Teşeyyu' der İnan*, Tahran 1358.
- Meşkûr, Muhammed Cevad, *Tarih-i Tebriz tâ Pâyân-ı Karn-ı Nohom-ı Hicrî*, Tahran 1352.
....., *Mevlâna: Ez Didgâh-ı Türkân ve İraniyân*, Tahran: Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-ı İslâmî 1369.
- Mez, Adam, *Tarih-i Temeddün-i İslâmî der Karn-ı Çaharom-ı Hicrî*, trc. Muhammed Hüseyin Istahr, Tahran 1343.
- Miftah, İlhâme, *Coğrafya-yı Tarihî Belh ve Ceyhun ve Muzâfât-ı Belh*, Tahran 1376.
- Mihrâz, Rahmetullah, *Bozorgân-ı Şiraz*, Tahran 1348.
- Mihriban, Cevad, *Câmî'aşinâsî-yi Şi'r-ı Farisî (Ez İbtidâ tâ Pâyân-ı Devre-i Selcûkiyân)*, Meşhed 1387.
- Milosalovsky, K., *Nakdî ber İbn Battûta*, trc. Muhammed Takîzâde, Tahran 1355.
- Minorsky, Vladimir Fedorovich, *Pejuheşhâyî der Tarih-i Kafkaz*, trc. Muhsin Hâdim, Tahran 1375.
- Minorsky, V. F., *Tarih-i Tebriz*, trc. Abdü'l-Ali Kareng, Tebriz 1337.
- Minovî, Müctebâ, *Ahvâl ve Akvâl-i Şeyh Ebu'l-Hasan Harakanî*, Tahran 1363.
- Mir Ahmedî, Meryem, *Nizâm-ı Hükûmet-i İnan der Devrân-ı İslâmî, Pejuheşî der Teşkilat-ı İdarî, Kişverî ve Leşkerî-yi İnan ez Sadr-ı İslâm tâ Asr-ı Moğol*, Tahran 1368.
- Mir Fahrâyî, Hüseyin, *Nakd-ı Nesr-i Farisî der Devre-i Moğol*, Tahran 1386.
- Mir, İrec, *Râbta-i Din ve Siyâset: Tefsirhâ-yı İmam Muhammed Gazzâlî ve Hâce Nasîruddin Tusî ez Peyvend-i Din ve Siyâset*, Tahran 1380.
- Mirniyâ, Seyyid Ali, *İlhâ ve Tâyifehâ-yı Aşâyir-i Horasan*, Tahran 1369.
- Mithâ, Faruk, *Gazzâlî ve İsmâiliyân*, trc. Feridun Bedreî, Tahran 1382.
- Morgan, David, *Moğolhâ*, trc. Abbas Muhbir, Tahran 1370.
- Mu'temen, Zeynelabidin, *Âşiyâne-i Ukâb: Hamâse-i Tarihî ve İnsânî*, Tahran 1362.
- Muallim-i Yezdî, Mu'inüddin b. Celâlüddin Muhammed, *Mevâhib-i İlahî der Tarih-i Âl-i Muzaffer*, tsh. Sa'id Nefisî, Tahran 1326.
- Mufahham Pâyân, Lütfullah, *Ferheng-i Âbâdihâ-yı İnan: Şâmil-i Nâmhâ ve Mevki'iyet-i Coğrafyâ-yi Şehirhâ ve Dihhâ-yı Kişver*, Tahran 1339.

- Mufahham Pâyân, Lütfullah, *Ferheng-i Kúhhâ-yı İnan: Şâmil-i Bahşî ez Nâmhâ, Câygâh ve Pâreî ez Vijeghâ-yı Kúhhâ-yı İnan*, Tahran 1352.
- Mufahham Pâyân, Lütfullah, *Ferheng-i Rûdhâ-yı İnan: Şâmil-i Bahşî ez Nâm-ı Rûdhâ, Câygâh ve Âbâdihâyî ki ez Ânhâ Mi-şevad*, Tahran 1353.
- Muhakkik, Mehdî, *İsmâ'iliyye*, Tahran 1382.
- Muhakkik, Mehdî, *Mecmu'a-i Mutûn ve Makâlât der Tarih ve Ahlak-ı Pezeşkî der İslâm ve İnan*, Tahran 1374.
- Muhammed b. Münevver, *Esrârü't-tevhid fî Makamâti eş-Şeyh Ebi Sa'id*, tsh. Muhammed Rıza Şefî'î Kedkenî, c. I-II, Tahran 1366.
- Muhammedî, Kâzım, *Alâüddevle Simnanî: Şerh-i Zindegânî, Endişe ve Sulûk-ı Hakîm ve Ârif-i Karn-ı Heftom ve Heştom-ı Hicrî Kamerî Vezir-i Argunşah-ı Moğol*, Tahran 1381.
- Muhammedî, Muhammed, *Tarih ve Ferheng-i İnan der Devrân-ı İntikâl ez Asr-ı Sasanî be-Asr-ı İslamî*, Tahran 1372.
- Muhammediyyûn-ı Şebusterî, Nahid, *Tilâye-dârân-ı Asr-ı Moğol: Hânedân-ı Cüveynî*, Tahran 1387.
- Muhibbî, Perviz, *Techniques et Ressources en Iran du 7e au 19e Siècle (Teknik ve Menâbi' der İnan ez Karn-ı Evvel ta Sizdehom-ı Hicrî)*, Tahran 1374.
- Muhlisî, Muhammed Ali, *Fihrist-i Binâhâ-yı Tarihi-yi Âzerbaycan*, Tahran 1371.
-, *el-Muhtarât mine'r-resâil, Mecmu'a-i Münşeat: Ferâmîn ve Ahkâm-ı Divânî ve Şer'î ez Kurân-ı Pencom ve Şesom-ı Hicrî ez Rû-yı Nüsha-i Kitabhâne-i Vezirî (Yezd)*, haz. Gulam-Rıza Tâhir-İrec Afşar, Tahran 1376.
- Mu'inu'l-Fukara, Ahmed b. Mahmud, *Tarih-i Mollaazâde der Zikr-i Mezârât-ı Buharâ*, tsh. Ahmed Gülçin Meânî, Tahran 1339.
- Mu'izzî, Muhammed b. Abdülmelik, *Divân-ı Emirü's-Şu'arâ Muhammed b. Abdülmelik Nişaburî mütehallis be-Mu'izzî, mütezammin-i Kasâid ve Gazeliyât ve Mukta'ât ve müstemil ber Havâdis-i Tarihi Pencâh u Penc Sâl ez Eyyâm-ı Saltanat-ı Selâcika*, der. Abbas İkbâl Âştianî, Tahran 1318.
- Mukîmî, Gulam Hasan, *Endişe-i Siyasî-yi Ebu Reyhan Birunî*, Kum 1388.
- Murtazevî, Minuçehr, *Mesâil-i Asr-ı İlhanîyân*, Tebriz 1358.
- Murtazevî, Minuçehr, *Tahkik-i Derbâre-i Devre-i İlhanîyân-ı İnan (Din ve Mezheb, Tasavvuf, Tarihnüvis, Mukallidîn-i Şahnâme)*, Tebriz 1341.
- Museviyân, Muhammed Rıza, *Endişe-i Siyasî-yi Şeyh Tusî*, Kum 1380.
- Mustafavî Sebzevarî, Rıza, *Âşinâyî ba Tarih-i Beyhakî*, Tahran 1386.
- Mutî'î, Minuçehr, *Şirinbânu: Hikâyet-i Şûrângîz-i Casûse Derbâre-i Sultan Mes'ûd-ı Gaznevî*, Tahran 1378.
- Muvahhid, Muhammed Ali, *İbn Battûta*, Tahran 1376.
- Muvahhid, Muhammed Ali, *Şems-i Tebrizî*, Tahran 1375.
- Muvahhid, Samed, *Safiyüddin Erdebilî: Çehre-i Asl-ı Tasavvuf-ı Âzerbaycan*, Tahran 1381.
- Muzâhirî, Ali, *Cadde-i İbrîşim*, trc. Melik Nâsır Novbân, c. I-II, Tahran 1372.
- Mübârekşah, Fahr-ı Müdebbir Muhammed b. Mansur, *Âdabu'l-harb ve's-sucâ'a*, tsh. Ahmed Süheylî Hansarî, Tahran 1346.
- Müderrişî-yi Âlem, Abdülkerim, *Tibyânu'l-hak ve Âyâtü Velâyet be Zamîme-i Tuhefe-i Dervîş*, Tahran 1337.

- Müeyyed Sâbitî, Ali, *Esnâd ve Nâme-hâ-yı Tarihî (Ez Evâil-i Devre-i İslâmî ta Evâhir-i Ahd-ı Şah İsmail Safevî)*, Tahran 1346.
- Mürselpur, Muhsin, *Tarih-i Selâcika-i Kirman*, Kirman 1387.
- Müste'ân, Hüseyin-kulî, *Fitne-i Şâdyâh: Sergüzeşt-i Sultan Tekiş Harezşah*, Tahran 1377.
- Müstevfî, Yusuf b. Ali, *Hurednâme: Eserî ez Karn-ı Şeşom-ı Hicrî Kamerî*, haz. Mansûr Servet, Tahran 1372.
- Nâcî, Muhammed Rıza, *Tarih ve Temeddün-i İslâmî der Kalemrev-i Samaniyân*, Tahran 1378.
- Nâdir Mirzâ, *Tarih ve Coğrafi-yi Dâru's-Saltana Tebriz*, haz. Gulâm Rıza Tabatabaî, Tebriz 1373.
- Nallino, Carlo Alfonso, *Tarih-i Nucûm-ı İslâm*, trc. Ahmed Ârâm, Tahran 1349.
-, *Nâme-i Âl-i Saman: Mecmu'a-i Makalât-ı Mecma'-i İlmî-yi Temeddün, Tarih ve Ferheng-i Samaniyân*, ed. Ali Esgar Şiirdost-Kahraman Süleymanî, bsy. 1378.
- Nâmî İsfahanî, Muhammed Sâdık, *Tarih-i Gîtguşâ der Tarih-i Zendiye*, tsh. Sa'id Nefisî, Tahran 1317.
- Nâsır-ı Hüsrev, *Sefernâme*, haz. Muhammed Debîr Siyakî, Tahran 1373.
- Nâsır-ı Hüsrev, *Divân-ı Eş'âr-ı Hakîm Nâsır-ı Hüsrev Kubâdiyânî*, tsh. Muctebâ Minovî-Mehdî Muhakkik, Tahran 1357.
- Nâsırî Tâhirî, Abdullah, *İtel ve Âsâr-ı Cenghâ-yı Salibî*, trc. Ahmed b. Ali Hariîrî, Tahran 1373.
- Nâsırî-râd, Mustafa, *Siyaset-i Sipâhîgerî-yi Moğolân ve İlhanân der İran*, Tebriz 1374.
- Nasr, Seyyid Hüseyin, *İlim ve Temeddün der İslâm*, trc. Ahmed Ârâm, Tahran 1359.
- Natanzî, Mu'intüddin, *Müntahabu'r-Tevârih-i Mu'inî*, Tahran 1336.
- Nâzım, Muhammed, *Hayat ve Evkât-ı Sultan Mahmud-ı Gaznevî*, trc. Abdulgafur Eminî, Kabil 1318.
- Nazukkar, Jinus, *Âyîn ve Rusûm-ı Râyic der Tarih-i Beyhakî ve der Ahd-ı Gaznevî*, Tahran 1382.
- Nebeî, Ebu'l-Fazl, *Çûpâniyân der Tarih-i İlhaniyân ya Tarih-i Âl-i Çûpân*, Tahran 1352.
- Nebeî, Ebu'l-Fazl, *Evza'-ı Siyasî-yi İran der Karn-ı Heştom-ı Hicrî "Ez Sukût-ı İlhaniyân ta Teşkil-i Timuriyân"*, Meşhed 1375.
- Nebeî, Ebu'l-Fazl, *Nehzethâ-yı Siyasî-Mezhebî der Tarih-i İran*, Meşhed 1376.
- Nebeî, Ebu'l-Fazl, *Takvim ve Takvimmigarî der Tarih*, Meşhed 1365.
- Necmâbâdî, Mahmud, *Tarih-i Tıb der İran Pes ez İslâm (ez Zuhûr-ı İslâm tâ Devrân-ı Moğol)*, Tahran 1352.
- Necmî, Nâsır, *Fermanrevâ-yı Alamut Hasan Sabbah*, Tahran 1363.
- Necmî, Nâsır, *Sergüzeşt-i Hasan Sabbah ve Kal'a-i Alamut*, Tahran 1369.
- Necmî, Nâsır, *Sultan Celâleddin Harezşah*, Tahran 1377.
- Nedim, Mustafa, *Edyân ve Mezâhib der Fars: Ez Zuhûr-ı İslâm tâ Pâyân-ı Asr-ı Selcûkiyân*, Şiraz 1382.
- Nefisî, Sa'id, *Der Pîrâmûn-ı Tarih-i Beyhakî: Şâmil-i Âsâr-ı Gumşode Ebu'l-Fazl Beyhakî ve Tarih-i Gazneviyân*, Tahran 1342.
- Neşahî, Ebu Bekir Muhammed b. Cafer, *Tarih-i Buhara*, trc. Ebu Nasr Ahmed b. Muhammed el-Kubâvî, telhis: Muhammed b. Züfer, tsh. Muhammed Takî Müderris Razavî, Tahran 1351.
- Nesefî, Ömer b. Muhammed, *el-Kand fî zikri ulemai Semerkand*, tsh. Yusuf Hâdî, Tahran 1378.
- Nesrî, Musa, *Nesr ve Şerh-i Mesnevî-yi Mevlâna Celâleddin Muhammed Belhî Rumî*, c. I-VI, Tahran 1327.

- Nevâî, Abdül-Hüseyn, *İran ve Cihan (Ez Moğol tâ Kaçariye)*, Tahran 1366.
- Nicholson, Reynold Alleyne, *Şerh-i Mesnevî-yi Ma'nevî-yi Mevlevî*, trc. Hasan Lâhutî, c. I-VI, Tahran 1374.
- Ni'metî Leymayî, Emir, *Tarih-i Amûzeş ve Pervereş der Rûzgâr-ı Fermanrevâî-yi Moğolân ve Timuriyân*, Sebzevar 1385.
- Nürumend, Kerim, *Suhanverân ve Hattâtân-ı Zencan ez Karn-ı Çaharom tâ Asr-ı Hâzır*, Zencan 1347.
- Nişaburî, Feridüddin Attar, *Tezkiretü'l-evliyâ*, ths. Muhammed İsti'lâmî, tahran 1346.
- Nizâmî Gencevî, İlyas b. Yusuf, *Divân-ı Kasâyid ve Gazeliyât-ı Nizâmî*, tsh. Sa'id Nefisî, Tahran 1338.
- Nizamî, Nizameddin Abdülvasî, *Munşâu'l-inşâ*, nşr. Rükneddin Humayun Ferruh, Tahran 1356.
- Nizamülmülk, *Siyasetnâme (Siyerü'l-mülûk)*, haz. Cafer Şiar, Tahran 1348.
- Nizamülmülk, *Siyerü'l-mülûk (Siyasetnâme)*, haz. Hubert Darke, Tahran 1364.
- Nu'manî, Ferhad, *Tekâmül-i Feodalism der İran*, Tahran 1358.
- Nureddin Münşî, *Vesâyilü'r-resâil ve delâyilü'l-fezâil*, tsh. Rıza Semi'zâde, c. I, Tahran 1370.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Şehid-i Râh-ı Hakikat ve Aşk: Hüseyin b. Mansûr-ı Hallâc*, trc. Tefrik Sübhanî, Tahran 1382.
- Pâplî Yezdî, Muhammed Hüseyin, *Ferheng-i Âbâdîhâ ve Mekanhâ-yı Mezhebî-yi Kişver*, Meşhed 1368.
- Pâzûkî, Rıza, *Tarih-i İran ez Moğol tâ Afşariye*, Tahran 1316.
- Pelliot, Paul, *Tarih-i Sırrî-yi Moğol*, trc. Şirin Beyanî, Tahran 1350.
- Percheron, Morris, *Cengîzhan: Siyasetmedarî-yi Zeberdest-i Leşkerkeşî-yi Hûnhâr*, trc. Ali İkbâlî, Tahran 1369.
- Perviz, Abbas, *Ez Tâhîriyân tâ Moğol*, Tahran 1314.
- Perviz, Abbas, *Tarih-i Deyâlîme ve Gazneviyân*, Tahran 1336.
- Petroshovsky, Iliya Pavlovich-Karl, Jahn, *Tarih-i İctimaî ve İktisadî-yi İran der Devre-i Moğol*, der. ve trc. Yakub Ajend, Tahran 1366.
- Petroshovsky, I.P.-Spuler, B.- Lambton, A.K.S.- Morgan, David, *İlhaniyân*, der. ve trc. Yakub Ajend, Tahran 1384.
- Petroshovsky, Iliya Pavlovich, *İranşinasî der Şûrevî: Devlet der Ahd-ı İlhanân, Fıkhu'l-Luğat-i İranî*, trc. Yakub Ajend, Tahran 1359.
- Petroshovsky, I.P., *İslam der İran ez Hicret ta Pâyân-ı Karn-ı Nohom-ı Hicrî*, trc. Kerim Keşâverz, Tahran 1350.
- Petroshovsky, I.P., *Keşâverzî ve Münasebât-ı Arzî der İran Ahd-ı Moğol*, trc. Kerim Keşâverz, c. I-II, Tahran 1348.
- Petroshovsky, I.P., *Se Makâle Derbâre-i Berdegî*, trc. Sirius İzedî, Tahran 1356.
- Petroshovsky, I.P., *Tarih-i İran: İran der Sedehâ-yı Miyâne*, trc. Sirius İzedî-Hüseyin Tahvilî, Tahran 1359.
- Piyguluskaya, N.V.-Yakubovsky, A.-Petroshovsky, I.P., *Tarih-i İran ez Devrân-ı Bâstân tâ Pâyân-ı Sede-i Hicdehom*, trc. Kerim Keşâverz, c. I-II, Tahran 1349.
- Polo, Marko, *Sefernâme*, trc. Habibullah Sahihî, Tahran 1350.
- Purcevadî, Nasrullah, *Du Müceddid (Pejuheşhâ-yı Derbâre-i Muhammed Gazzalî ve Fahr-ı Razî)*, Tahran 1381.
- Rachewiltz, Igor de, *Sefirân-ı Pap be-Derbâr-ı Hânân-ı Moğol*, trc. Mesud Recebniya, Tahran 1353.

- Râdfer, Ebu'l-Kâsım, *Menâkıb-ı Alevî der Âyine-i Şî'r-i Fârisî*, Tahran 1381.
- Râkım Semerkandî, Mir Seyyid Şerif, *Tarih-i Râkım*, tsh. Minuçehr Sutûdeh, Tahran 1380.
- Ramazanî, Abbas, *Restahiz-i Tarih: Cenghâ-yı Tarih-i İnan ez Tulû'-ı Tâhîriyân tâ Gurûb-ı Selcûkiyân*, Tahran 1388.
- Râmâtın, İrec, *Hârzemşahiyyân ve İlhanîyân-ı Moğol*, Meşhed 1389.
- Râmâtın, İrec, *Samanîyân ve Gazneviyân Hâmiyân-ı Ferheng ve Edeb-i İnan*, Meşhed 1389.
- Rashid Wu, Pai-nan, *Sukût-ı Bağdad ve Hükümvâyî-yi Moğolân der Irak*, trc. Esedullah Âzâd, Meşhed 1368.
- Râvendî, Murtaşâ, *Tarih-i İctima'î-yi İnan ez Âgâz tâ Asr-ı Hâzir*, c. I-X, Tahran 1341-1382.
- Razavî, Ebu'l-Fazl, *Şehr, Siyaset ve İktisad der Ahd-ı İlhanân*, Tahran 1388.
- Razî, Emin Ahmed, *Tezkire-i Heft İklim*, tsh. Seyyid Muhammed Rıza Tâhîrî, c. I-III, Tahran 1378.
- Razî, Şemseddin Muhammed b. Kays, *el-Mu'cem fî me'âyiri eş'ârî'l-Acem*, haz. Muhammed Abdulvehhâb Kazvinî, Tahran 1314.
- Recebî, Perviz, *Sedehâ-yı Gumşode (Tarih-i Devre-i İslâmî-yi İnan)*, c. I-V, Tahran 1385.
- Recebzâde, Hâşim, *Âyîn-i Kişverdârî der Ahd-ı Vezâret-i Reşidüddin Fazlullah Hemedanî*, Tahran 1355.
- Recebzâde, Hâşim, *Sergüzeşt-i Moğolân der İnan ez Cengiz tâ Hulâgu*, Tahran 1384.
- Recebzâde, Hâşim, *Hâce Reşidüddin Fazlullah*, Tahran 1377.
- Reisniyâ, Rahim, *Nehzethâ-yı Ârmanî hem Peyvend ve Bedreddin*, Tahran 1383.
- Rencber, Ahmed, *Horasan-ı Bozorg*, Tahran 1363.
- Rengçi, Gulam Hüseyin, *Gül ve Giyah der Edebiyat-ı Manzûm-ı Fârisî ta İbtidâ-yı Devre-i Moğol*, Tahran 1372.
- Reşad, Muhammed, *Cenghâ-yı Salibî*, b.y., 1351-1354.
- Reşidüddin Fazlullah, *Âsâr ve İhyâ (Metn-i Fârisî Derbâre-i Fenn-i Keşâverzî)*, haz. Minuçehr Sutûdeh-İrec Afşar, Tahran 1368.
- Reşidüddin Fazlullah, *Letâifu'l-hakâik*, ed. Gulam Rıza Tâhîr, c. I-II, Tahran 1353-1357.
- Reşidüddin Fazlullah, *Oğuznâme*, haz. Muhammed Nevruzî, Tebriz 1387.
- Reşidüddin Fazlullah, *Sergüzeşt-i Gazan Han (telhis ve bâznivîsî-yi bahş-ı Tarih-i Mübârek-i Gazanî ez Kitâb-ı Câmî'u't-tevârih)*, haz. Hâşim Recebzâde, Tahran 1383.
- Reşidüddin Fazlullah, *Sevânihu'l-efkâr-i Reşidî*, nşr. Muhammed Takî Dânişpejuh, Tahran 1358.
- Reşidüddin Fazlullah, *Tansuknâme ya Tıbb-ı Ehl-i Hta*, faks. ed. Müctebâ Minovî-İrec Afşar, Tahran 1350.
- Reşidüddin Fazlullah, *Vakıfnâme-i Rab'-i Reşidî*, nşr. Müctebâ Minovî-İrec Afşar, Tahran 1356.
- Reşidüddin Vatvat, *Nâme-hâ-yı Reşidüddin Vatvat*, haz. Kâsım Tuyserkânî, Tahran 1338.
- Rıza, İnâyetullah, *Errân ez Devrân-ı Bâstân ta Âgâz-ı Ahd-ı Moğol*, Tahran 1380.
- Rıza, İnâyetullah, *İnan ve Turkân der Rûzgâr-ı Sasaniyân*, Tahran 1365.
- Rızâ, İnâyetullah, *Kitabşinasî-yi Hâverşinasân-ı (İnanşinasân ve İslamşinasân) Kişverhâ-yı Müşterekü'l-Menâfi' ve Kafkaz*, Tahran 1372.
- Rızâyî, Abdülazim, *Tarih-i Deh Hezar Sâle İnan (Ez Silsile-i Gazneviyân tâ İnkîrâz-ı Safeviye)*, c. III, Tahran 1363.
- Rızâyî, Abdülazim, *Gencîne-i Tarih-i İnan (Gazneviyân ve Selcûkiyân)*, Tahran 1384.
- Rızazâd Ammû Zeyneddinî, Mecid, *Tarih-i Tebriz ez Devre-i Bâstân ta Ber-âmeden-i Moğolân*, Tebriz 1380.

- Riyâz, Muhammed, *Ahvâl ve Âsâr ve Eş'âr-ı Mir Seyyid Ali Hemedanî (bâ Şeş Risâle ez Vey)*, Tahran 1370.
- Riyâz, Muhammed, *Fütüvvetnâme Tarih, Âyîn, Âdâb ve Rusûm be-İnzîmâm Risâle-i Fütüvvet-i Mir Seyyid Ali Hemedanî*, Tahran 1382.
- Robinson, B.V.-Simpson, M., Hillenbrand, R., *Hüner ve Câmi'a der Cihan-ı İranî*, der. ve trc. Şehriyâr Adil, Tahran 1379.
- Rosenthal, Franz, *Tarih-i Tarihniğârî der İslâm*, trc. Esedullah Azâd, c. I-II, Meşhed 1365.
- Rûdger, Kanber Ali, *Ez Beyennehreyn tâ Maverâünnehir: Pejuheşî der Sefernâme-i İbn Battûta (Ricâl, Mezarât, Merâkiz-i İlmî ve Mezhebî)*, Tahran 1376.
- Rumî Belhî, Mevlâna Celâleddin, *Mesnevî-yi Ma'nevî*, haz. Tefvik Sübhanî, Tahran 2002.
- Rumî, Bedreddin Nahşebî, *et-Teressül ile't-tevessül* (Muhammed Kazvinî'nin *Bîst Makâle-i Kazvinî*'sinin içinde), c. II, Tahran 1332, s. 194-195.
- Runciman, Steven, *Tarih-i Cengha-yı Salibî*, trc. Minuçehr Kâşif, c. I-III, Tahran 1351-1358.
- Rypka, Jan, *Tarih-i Edebiyât-ı İran*, trc. Keyhüsrev Keşâverzî, Tahran 1370.
- Rypka, Jan-Klima, Otakar-Karl, Jahn, *Tarih-i Edebiyât-ı İran*, trc. İsa Şihabî, Tahran 1354.
- Sa'âlebî, Abdülmelik b. Muhammed, *Tetimmetü'l-Yetîme*, haz. Abbas İkbâl, Tahran 1353.
- Sadıkî Semercanî, Hasan, *Bihterîn Tâcîkân: Şerh-i Zindegânî, Tahlil ve Berresî-yi Akâid ve Şive-i Hükûmedârî-yi Nizâmülmülk Tusî der Asr-ı Seldükîyân*, Ebrîşehr 1383.
- Sâdikniyâ, Hamdullah, *Neberd-i Dandanakan*, Tahran 1382.
- Sadr-ı Simnanî, Muzaffer, *Şerh-i Ahvâl ve Efkâr ve Âsâr-ı Şeyh Alâüddevle Simnanî*, Tahran 1334.
- Sadrî Afşar, Gulam Hüseyin, *Tarih der İran*, Tahran 1345.
- Safâ, Zebihullah, *Ahvâl ve Âsâr-ı Ebu Reyhan Birunî*, Tahran 1352.
- Safâ, Zebihullah, *Gencîne-i Suhan: Pârsî-nüvisân-ı Bozorg ve Müntehab-ı Âsâr-ı Ânân*, c. I-V, Tahran 1348-1352.
- Safâ, Zebihullah, *Hamâse-serâyî der İran*, Tahran 1363.
- Safâ, Zebihullah, *Tarih-i Ulûm ve Edebiyât-ı İranî*, Tahran 1347.
- Safâ, Zebihullah, *Tarih-i Ulûm-i Aklî der Temeddün-i İslâmî tâ Evâsıt-ı Karn-ı Pencom*, c. I, Tahran 1331.
- Sâhib-i Cevâhir, Abdülaziz, *Şerh-i Mesnevî-yi Mevlâna, Şumâre-i Evvel ve Dovvom*, c. I-II, bsy. trs.
- Sâlihî, Zerrînduht, *Gilan der Asr-ı İlhanân*, Reşt 1389.
- Sâlihzâde, Muhammed, *Rahnûma ve Numûne-i Suâlât-ı Tarih-i Beyhakî der Rîşte-i Zeban ve Edebiyât-ı Farisî*, Tebriz 1385.
- Sanders, J.J., *Tarih-i Futûhât-ı Moğol*, trc. Ebu'l-Kâsım Hâlet, Tahran 1361.
- Sarılı, İraz Muhammed, *Türkistan der Tarih: Nigereşî ber Türkistan der Nîme-i Dovvom-ı Karn-ı Nûzdehom*, Tahran 1364.
- Sârimî, Süheylâ, *Simâ-yi Câmi'a der Âsâr-ı Attâr*, Tahran 1382.
- Sarraf, Murtaza, *Resâil-i Civanmerdân (Müştemil ber Heft Fütüvvetnâme)*, Tahran 1352.
- Schimmel, Annemarie, *Der Kalemru-yi Hânân-ı Moğol*, trc. Ferâmûrz Necd-i Semî'î, Tahran 1386.
- Schrato, Umberto-Grube, Ernst, *Hüner-i İlhanî ve Timurî*, der. ve trc. Yakub Ajend, Tahran 1376.
- Sebzeverî, Hadî b. Mehdî, *Şerh-i Mesnevî-yi Mevlevî*, haz. Mustafa Burucerdî, c. I-VI, Tahran 1374-1377.

- Seccâdî, Ali Muhammed, *Seyr-i Tahavvül-i Mihrab der Mimarî-yi İslâmî-yi İran: Ez Âgâz ta Hamle-i Moğol*, Tahran 1375.
- Seccâdiye, Muhammed Ali, *Pejuheş-i Pîrâmûn-i Tebâr-ı Müşterek-i Turaniyân ve İraniyân*, Tahran 1368.
- Selim, Gulam Rıza, *Mahmud Gaznevî Ser-âgâz-ı Vâpes-girayî der İran*, Tahran 1383.
- Semerkindî, Devletşah b. Alâüddevle, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, haz. Muhammed Ramazanî, Tahran 1338.
- Semerkindî, Kemâlüddin Abdürrezzak, *Matla'u's-sa'deyn ve mecma'u'l-bahreyn*, nşr. Abdü'l-Hüseyn Nevâyî, c. I, Tahran 1353; c. II-IV, Tahran 1383.
- Semerkindî, Muhammed b. Abdülcelil-Semerkindî, Ebu Tâhir Hâce, *Kandiye ve Semeriye*, haz. İrec Afşar, Tahran 1367.
- Semerkindî, Nizamî Aruzî, *Çehar Makale*, haz. Muhammed Mu'in, Tahran 1348.
- Semerkindî, Nizamî Aruzî, *Çehar Makale*, tsh. Muhammed Abdulvehhâb Kazvinî, Tahran trs.
- Senâî, Meccûd b. Âdem, *Mekâtib-i Senâî*, tsh. Nezir Ahmed, Tahran 1362.
- Senendecî, Mîrzâ Şükru'llah b. Abdullah, *Tuhfe-i Nâsirî der Tarih ve Coğrafya-yı Kurdistan*, tsh. Haşmetullah Tabibî, Tahran 1366.
- Serâmedî, Ferruh, *Nigâhî Taze: Derbâre-i Şâhân, Moğolân ve Sultan*, Tahran 1364.
- Serefrâz, Ali Ekber, *Sikkehâ-yı İran ez Âgâz tâ Devrân-ı Zendiye*, Tahran 1384.
- Siddîk, Hüseyin Muhammedzâde, *Yâdmânhâ-yı Türkî-yi Bâstân*, Tahran 1379.
- Sicistanî, Ebu Ya'kûb, *Keşfu'l-mahcûb: Risâle-i der Âyîn-i İsmâ'ilî ez Karn-ı Çaharom-ı Hicrî*, tsh. Henry Corbin, Tahran 1367.
- Sistanî, Melikşah Hüseyin, *İhyâü'l-mülûk*, haz. Minuçehr Sutûdeh, Tahran 1344.
- Spuler, Berthold, *Tarih-i İran der Kurûn-ı Nuhustîn-i İslâmî*, trc. Cevad Felaturî-Meryem Mir Ahmedî, c. I-II, Tahran 1349.
- Spuler, Berthold, *Tarih-i Moğol der İran (Siyaset, Hukûmet ve Ferheng Devre-i İlhanîyân)*, trc. Muhammed Mir Âfitâb, Tahran 1351.
- Stroeva, Ludmila Vladimirovna, *Tarih-i İsmâiliyân der İran: Der Sedehâ-yı 5-7 Hicrî 11-13 Miladî*, trc. Pervin Münzevî, Tahran 1371.
- Story, Charles Ambrose, *Edebiyat-ı Farsî ber Mebnâ-yı Te'lif-i İstoreî*, trc. Y. Ârînpur-S. İzedî-K. Keşâverz, c. I-II, Tahran 1362.
- Streissguth, Thomas, *İmparatorî-yi Cengizhan*, trc. Minuçehr Pezeşk, Tahran 1388.
- Sutûde, Hüseyin-kulî, *Tarih-i Âl-i Muzaffer*, c. I-II, Tahran 1346-1347.
- Sühelyî Hansarî, Ahmed, *Mahmud ve Ayaz*, Tahran 1354.
- Sülemî, Ebu Abdurrahman, *Kitabu'l-Fütüvve (Civanmerdî ve Civanmerdân)*, trc. Kâsım Ensarî, Kazvin 1380.
- Sümer, Faruk, *Karakoyunluhâ*, trc. Vahab Veli, Tahran 1369.
- Sümer, Faruk, *Nakş-ı Türkân-ı Anatoli der Teşkil ve Tavsi'a-i Devlet-i Safevî*, trc. İhsan İşrakî-Muhammed Takî İmamî, Tahran 1371.
- Sümer, Faruk, *Oğuzhâ (Türkmenhâ)*, trc. Anadurdu Unsurî, Günbed-i Kâbus 1380.
- Sykes, Sir Percy, *Tarih-i İran*, trc. Muhammed Takî Gilanî, Tahran 1343.
- Şâyestefer, Mihnaz-Hizâî, Muhammed, *Berresî-yi Kur'ânhâ-yı Evveliye-i İranî ta Âhir-i Selâcika*, Tahran 1380.
- Şehîdî, Seyyid Ca'fer, *Şerh-i Mesnevî*, c. I-III, Tahran 1374-1348.
- Şems-i Tebrizî, *Makâlât-ı Şems-i Tebrizî*, tsh. Muhammed Ali Muvahhid, Tahran 1369.

- Şerik-emin, Şemis, *Ferheng-i Istilahât-ı Divanî Devrân-ı Moğol*, Tahran 1357.
- Şeybanî, Abdü'l-Hüseyn, *Tarih-i Umumî-yi Kurân-ı Vustâ*, c. I-III, Tahran 1345.
- Şeybî, Kâmil Mustafa, *Teşeyyu' ve Tasavvuf tâ Âgâz-ı Devazdehom-ı Hicrî*, trc. Ali Rıza Zekâvetî Karagözlü, Tahran 1359.
- Şeyh Rızâyî, Hüseyin, *Devrân-ı Tulâyî: Ez Âgâz-ı Silsile-i Saffariyân ta Teşkil-i İmparatorî-yi Selcûkî*, Tahran 1383.
- Şeyhlî, Sabbâh İbrahim Sa'id, *Esnâf der Asr-ı Abbâsî*, trc. Hadî Âlimzâde, Tahran 1362.
- Şi'ar, Cafer, *Tahlil-i Sefernâme-i Nâsir-ı Hüsrev Hemrâh bâ-Metn-i Sefernâme*, Tahran 1371.
- Şiblî Nu'manî, Muhammed, *Zindegînâme-i Mevlâna Celâleddin (Sevânih-i Mevlâna-i Rum)*, trc. Tefvik Sübhanî, Tahran 1382.
- Şirazî, İbn Abdülkerim Ali Rıza, *Tarih-i Zendiye*, tsh. Ernst Beer, Tahran 1365.
- Şirazî, Mu'inüddin Ebu'l-Kâsım Cüneyd, *Şeddü'l-izâr fi hattî'l-evzâr an züvvârî'l-mezâr*, tsh. Muhammed Kazvinî-Abbas İkbal, Tahran 1328.
- Şirazî, Mu'inüddin Ebu'l-Kâsım Cüneyd, *Tezkire-i Hezâr Mezar: Tercüme-i Şeddü'l-izâr (Mezarât-ı Şiraz)*, trc. İsa b. Cüneyd Şirazî, tsh. Abdülvehâb Nûranî Visal, Şiraz 1364.
- Şucâ'î Sâin, Ali, *Tarih-i Tekvîn-i Devlet-i Saffârî*, Tahran 1376.
-, *Şûrideyî der Gazne: Endişehâ ve Âsâr-ı Hakim-i Senayî (Humâyiş-i Bâzşinasî-yi Endişehâ ve Âsâr-ı Hakim Senayî)*, der. Ali Esğar Muhammedhânî-Mahmud Futûhî, Tahran 1385.
- Tabatabaî, Hüseyin Müderrisî, *Fermanhâ-yı Türkmenân-ı Karakoyunlu ve Akkoyunlu*, Tahran 1352.
- Tabatabaî, Seyyid Cevad, *Der-âmedî-yi Felsefî ber Tarih-i Endişe-i Siyasî der İran*, Tahran 1367.
- Tabatabaî, Seyyid Cevad, *Hâce Nizâmülmülk*, Tahran 1375.
- Taberî, Muhammed b. Cerir, *Tarih-i Taberî ya Tarihu'r-rusûl ve'l-mülûk*, trc. Ebu'l-Kâsım Pâyebend, c. I-XVI, Tahran 1352-1354.
- Taberî, Muhammed b. Cerir, *Tarihu'r-rusûl ve'l-mülûk*, tsh. Michael Jan de Goeje, c. I-XVI, Tahran trs.
- Taberî, Muhammed b. Cerir, *Tercüme-i Tefsir-i Taberî*, tsh. Habib Yağmayî, c. I-VII, Tahran 1339-1344.
- Tâcbahş, Ahmed, *Tarih ve Tarihniğârî*, Tahran 1376.
- Tâcbahş, Hasan, *Tarih-i Bîmâristânâ-yı İran (ez Âgâz ta Asr-ı Hâzır)*, Tahran 1379.
- Tâhirî, Ebu'l-Kâsım, *Tarih-i Revâbit-ı Bâzargânî ve Siyasî-yi İngiliz ve İran ez Devrân-ı Fermanrevât-yi Moğolân ta Pâyân-ı Ahd-ı Kaçar*, c. I-II, Tahran 1354.
- Takizâde, Hasan, *Ez Perviz ta Cengiz, İstîlâ-yı Arab ta İlğâr-ı Moğol der İran*, Tahran 1309.
-, *Tarih-i İran [Cambridge]: Ez Furûpaşt-yi Devlet-i Sasanîyân tâ Âmeden-i Selcûkiyân*, ed. Richard N. Frye, trc. Hasan Enûşe, c. IV, Tahran 1363.
-, *Tarihniğârî der İran*, der. ve trc. Yakub Ajend, Tahran 1360.
- Tatavî, Ahmed b. Nasrullah-Âsafhan Kazvinî, *Tarih-i Elfî: Tarih-i İran ve Kişverhâ-yi Hemsâye der Sâlhâ-yı 850-984*, tsh. Seyyid Ali Âi-i Davud, Tahran 1378.
- Tavernier, Jean Baptiste, *Sefernâme-i Taverniya*, trc. Ebu Turab Nurî, tsh. Hamid Şiranî, Tahran 1336.
- Tebriзі Hıyabanî, Muhammed Ali, *Reyhânetü'l-edeb fi terâcimi'l-ma'rûfîn bi'l-künye ve'l-lakab ya Kunâ ve Elkâb*, Tahran c. I-VIII, Tahran 1369.
- Tedeyyun, Atâullah, *Naqş-ı Âferîn-i Alamut*, Tahran 1378.

- Tefazzulî, Ebu'l-Kâsım, *Semâ'-ı Dervîşân der Türbet-i Mevlâna*, Tahran 1370.
- Tenkâbenî, Hamid, *Der-âmedî ber Divan-ı Salarî der İnan*, Tahran 1383.
- Thomas, Edward, *Gazzâlî der Bağdad*, trc. Zebihullah Mansûrî, c. I-II, Tahran 1366.
- Tihranî, Celâleddin, *Gâhnâme (Takvim)*, Tahran 1352.
- Timurî, İbrahim, *İmparatori-yi Moğol ve İnan Devrân-ı Fermanrevâ-yi Cengizhan ve Cânîşinân-ı O*, Tahran 1377.
- Toynbee, Arnold, *Tarih-i Temeddün: Tahlilî ez Tarih-i Cihan ez Âgâz tâ Asr-ı Hâzır*, trc. Yakub Ajend, Tahran 1362.
- Turabî Tabatabaî, Seyyid Cemal, *Resmu'l-Hatt-i Uygurî ve Seyrî der Sikkeşinasî*, Tebriz 1351.
- Turabî Tabatabaî, Seyyid Cemal, *Sikkehâ-yi İslâmî-yi devre-i İlhanî ve Gurganî*, Tebriz 1347.
- Turabî Tabatabaî, Seyyid Cemal, *Sikkehâ-yi Şâhân-ı İslâmî-yi İnan*, Tebriz 1350.
- Turabî Tabatabaî, Seyyid Cemal, *Tarih-i Tebriz be-Rivayet-i Sikkehâ ve Zemâim*, Tebriz 1373.
- Turabî Tabatabaî, Seyyid Cemal-Vesîk, Mansûre, *Sikkehâ-yi İslâmî-yi İnan ez Arab tâ İstîlâ-yi Moğol*, Tebriz 1372.
- Turabî, Muhammed, *Nigahî be-Tarih ve Edebiyât-ı İnan ez Râzgar-ı Pîş ez İslâm tâ Evâyil-i Karn-ı Heftom*, Tahran 1382.
- Tusî, Muhammed b. Mahmud, *Acâibü'l-mahlûkât*, haz. Minuçehr Sutûdeh, Tahran 1345.
- Türkmenî-Âzer, Pervîn, *Tarih-i Tehavvülât-ı Siyasî, İctimâ'î, İktisadî ve Ferhengî-yi İnan der Devre-i Saffâriyân ve Aleviyân*, Tahran 1378.
- Ukkaşe, Servet, *A'sâr mine's-Şark: Cengizhan*, Tahran 1340.
- Umid, Safî, *Siyaset/Dâniş der Cihan-ı İslâm: Hemsûyî-yi Ma'rifet ve İdeoloji der Devre-i Selcûkî*, trc. Müctebâ Fâzîlî, Tahran 1389.
- Upham Pope, Arthur-Ackerman, Phyllis, *Seyrî der Hüner-i İnan: Ez Devrân-ı Pîş ez Tarih tâ İmrûz*, trc. Necef Deryabendî, c. I-IX, Tahran 1388.
- Urmevî, Sirâcüddin Mahmud b. Ebu Bekir, *Letâifu'l-hikme*, tsh. Gulam Hüseyin Yusufî, Tahran 1351.
- Utbf, Muhammed b. Abdülcebbar, *el-Yemînî fî ahbâri Devleti'l-Melik Yemînidevle Ebi'l-Kâsım Mahmûd b. Nâsiridevle Ebi Mansûr Sebuktegin*, thk. Yusuf el-Hâdî, Tahran 1387.
- Ülfetî, Hadî, *Tarih-i Keşâverzî ve Damperverî der İnan*, c. I, Tahran 1374.
- Vâ'iz-i Belhî, Safiyüddin Abdullah, *Fazâil-i Belh*, trc. Abdullah Muhammed b. Muhammed Belhî, haz. Abdülhay Habibî, Tahran 1350.
- Vambery, Arminius, *Tarih-i Buhara: Ez Kohenterîn Râzgarân ta Eknûn*, trc. Muhammed Ruhânî, Tahran 1380.
- Vefâdâr Muradî, Muhammed, *Defter-i Mahtûtât (Mu'arrefî-yi Kitabsazî ve Kitabirâyî-yi der Asr-ı Selcûkî)*, Tahran 1388.
- Veli, Abbas, *İnan Pîş ez Sermayedârî*, trc. Hasan Şemsâverî, Tahran 1380.
- Vercâvend, Pervîz, *Kâviş-i Rasadhâne-i Merâğa*, Tahran 1366.
- Verehrâm, Gulam Rıza, *Kitabşinasî-yi Âsyâ-yi Merkezî der Devrân-ı İslâmî*, Meşhed 1371.
- Verehrâm, Gulam Rıza, *Menâbi'-i Tarih-i İnan der Devrân-ı İslâmî*, Tahran 1371.
- Verehrâm, Gulam Rıza, *Nizâm-ı Hükkümet-i İnan der Devrân-ı İslâmî, Pejuheşi der Teşkilât-ı İdarî, Kişverî ve Leşkerî-yi İnan ez Asr-ı Moğol ta Pâyân-ı Kaçar*, Tahran 1368.
- Verehrâm, Gulam Rıza, *Tarih-i Âsyâ-yi Merkezî der Devrân-ı İslâmî*, Meşhed 1372.
- Verehrâm, Gulam Rıza, *Tarih-i Siyasî ve İctimâ'î-yi İnan der Asr-ı Zend*, Tahran 1366.

- Vezirî Kirmanî, Ahmed Ali Han, *Tarih-i Kirman "Sâlâriye"*, tsh. Bastanî Parizî, Tahran 1340.
- Vladimirtsov, Boris Yakovlevich, *Nizam-ı İçtimaî-yi Moğol –Feodalizm-i Hânebedûşî-*, trc. Şirin Beyanî, Tahran 1345.
- Vladimirtsov, B.Y., *Gurûhbenî-yi Îlât ve İhtilaf-ı Tabakâtî-yi Câmî'a-i Îlî-yi Moğol der Karn-ı 11 ve 12 Miladî*, trc. Şirin Beyanî, Tahran trs.
- Waldman, Marilyn Robinson, *Zemâne, Zindegî ve Karnâme-i Beyhakî*, trc. Mansûre-i İttihadiye, Tahran 1375.
- West, Antony, *Cenghâ-yı Salibî*, trc. Daryuş Hümayun, Tahran 1350.
- Wilber, Donald Newton, *Mimarî-yi İslamî-yi İran der Devre-i İlhanîyân*, trc. Abdullah Feryar, Tahran 1346.
- Wilber, D. N., *Mimarî-yi Timurî der İran ve Turan*, trc. Kerâmetullah Efser-Muhammed Yusuf Keyanî, Tahran 1374.
-, *Yâdnâme-i Ebu'l-Fazl Beyhakî: Mecmu'a-i Suhanrânihâ-yı Meclis-i Bozrgdâşt-ı Ebu'l-Fazl Beyhakî*, Meşhed 1374.
- Ya'kûbî, İbn Vâzih, *el-Buldân*, trc. Muhammed İbrahim Âyetî, Tahran 1343.
- Ya'kûbî, İbn Vâzih, *Tarih-i Ya'kûbî*, trc. Muhammed İbrahim Âyetî, c. I-II, Tahran 1342.
- Ya'kûbî, Muhammed Tâhir, *Şi'iyân-ı Bağdad: Vaz'iyet-i Siyasî ve İctima'î ez Vurâd-i Selcûkiyân ta Sukût-i Abbasiyân*, Kum 1385.
- Ya'mâî, Hasan, *Tarih-i Devlet-i Saffâriyân*, Tahran 1370.
- Yezdanpenâh, Perisa, *Makberegâ-yı Devre-i Selcûkî*, Kirmanşah 1389.
- Yusuf-Ehl, Yusuf b. Muhammed, *Ferâ'id-i Gıyâsî*, nşr. Haşmet Müeyyed, c. I-II, Tahran 1358.
- Yusufî, Gulam Hüseyin, *İn'ikâs-ı Evzâ'-ı İctima'î der Âsâr-ı Reşidüddin Fazlullah*, Meşhed 1348.
- Yusufî, Gulam Hüseyin, *Menâbi' ve Reveş-i Tahkik der Edebiyât ve Ferheng-i İran ve Tarih-i Tasavvuf-i İslâmî*, Tahran 1388.
- Yusuffifer, Şehram, *Tarih-i Tehavvülât-i Siyasî, İctimâ'î, İktisadî ve Ferhengî-yi İran der Devre-i Selcûkiyân*, Tahran 1384.
- Zamanî Ca'ferî, Kerim, *Şerh-i Câmî-i Mesnevî-yi Ma'nevî*, c. I-VII, Tahran 1383-1386.
- Zebihî, Mesih, *Gürgannâme*, tsh. İrec Afşar, 1363.
- Zekâ', Yahya, *Zeminlerzehâ-yı Tebriz*, Tahran 1368.
- Zencanî, Berât, *Ahvâl ve Âsâr ve Şerh-i Mahzenu'l-Esrâr-ı Nizâmî Gencevî*, Tahran 1374.
- Zerkûb-ı Şirazî, Ahmed b. Ebi'l-Hayr, *Şiraznâme*, tsh. İsmail Vâiz-i Cevadî, Tahran 1350.
- Zerrinkub, Abdu'l-Hüseyin, *Bahr der Kûze*, Tahran 1364.
- Zerrinkub, Abdu'l-Hüseyin, *Costocû der Tasavvuf-ı İran*, Tahran 1369.
- Zerrinkub, Abdu'l-Hüseyin, *Erzeş-i Mirâs-ı Sûfiye*, Tahran 1342.
- Zerrinkub, Abdu'l-Hüseyin, *Pille Pille tâ Mülakât-ı Hudâ: Derbâre-i Zindegî, Endîşe ve Sulûk-ı Mevlâna Celâleddin-i Rumî*, Tahran 1372.
- Zerrinkub, Abdu'l-Hüseyin, *Sırr-ı Ney*, Tahran 1368.
- Zerrinkub, Abdü'l-Hüseyin, *Fırar ez Medrese: Derbâre-i Zindegî ve Endîşe-i Ebu Hamid Gazzâlî*, Tahran 1369.
- Zerrinkub, Abdü'l-Hüseyin, *Tarih-i İran ba'd ez İslam*, Tahran 1362.
- Zerrinkub, Abdü'l-Hüseyin, *Tarih-i Merdum-i İran*, c. I, Tahran 1348.
- Zeydan, Corci, *Tarih-i Temeddün-i İslâmî*, trc. Ali Cevâhir Kelâm, c. I-V, Tahran 1333.
- Zînâlî, Muhammed Bâkır, *İrfan ve Tasavvuf der Asr-ı İlhanân-ı Moğol*, Hoy 1382.

İran'da Türkiye Tarihi Çalışmaları

-Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi-

Ali ERTUĞRUL

Özet

Bu makalede asıl olarak Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde Anadolu sahinında yazılmış eserlerin İran'da yapılmış neşirleri ya da söz konusu dönemle ilgili olarak İran'da yayınlanmış çalışma ve incelemeler ele alınacaktır. Makalenin sonuna eklenmiş bulunan seçilmiş kaynakça faslında ise Gazneliler, Büyük Selçuklular, Harezmsahlar ve İlhanlılar dönemiyle ilgili İran'da kitap olarak yayınlanmış eserlere yer verilecektir. Böylece bir nevi birbirine komşu bulunan ve benzer tarihî süreçleri tecrübe etmiş olan Anadolu ve İran coğrafyalarının birbiriyle olan kültürel etkileşimi de resmedilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İran, Türkiye, Selçuklular, İlhanlılar, Literatür.

Turkish Studies in Iran

-The Period of the Seljuks of Rum and Beyliks-

Ali ERTUĞRUL

Abstract

This article deals predominantly with the works published in Iran after being penned in Anatolia during the reign of the Seljuks of Rum and the Beyliks. The selected bibliography attached to the end includes studies published as books in Iran about the Ghaznavids, Seljuks, Khwarezmian Empire and the Ilkhanids. In this vein, these neighboring Anatolian and Iranian geographies that have experienced similar historical developments will be clearly portrayed in terms of their cultural interactions..

Keywords: Iran, Turkey, Seljukids, Ilkhanids, Literature